

Fakulta Humanitních Studií Karlovy Univerzity v Praze

Bakalářská práce

Odsun Němců z Trutnovska v letech 1945 - 1948

vypracovala: Eva Velhartická

vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Miloš Havelka, CSc.

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 20.6.2007

Eva Velhartická

Poděkování

Za cenné rady, komentáře a doporučenou literaturu k mé práci bych na tomto místě ráda poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce panu profesorovi Miloši Havelkovi, dále zaměstnancům Státního okresního archivu v Trutnově, zejména panu Jiráskovi a v neposlední řadě panu Ing. Schulzovi, který mně pomohl navázat kontakty s pamětníky z Německa, jimž tímto rovněž děkuji za ochotu a spolupráci.

OBSAH:

Úvod:	6
1. Pojem Trutnovsko	12
2. Německé obyvatelstvo na Trutnovsku od konce války do srpna 1945	17
2.1. Poslední dny války	17
2.2. Osvobození Trutnovska a první mírové dny	21
2.3. Vznik Okresní správní komise v Trutnově	24
2.4. Opatření proti Němcům	26
2.5. Divoké odsuny a přemíst'ování německého obyvatelstva	29
2.6. Lidové soudy a perzekuce	38
2.7. Internační a sběrné tábory	42
3. Od Postupimi do konce roku 1946	47
3.1. Německé obyvatelstvo po srpnu 1945	47
3.2. Příprava organizovaného odsunu	51
3.3. Organizovaný odsun	55
3.4. Transporty antifašistů	61
3.5. Nepostradatelné pracovní síly	64
3.6. Likvidace internačních táborů	66
4. Německé obyvatelstvo v letech 1947 – 1948	69
4.1. Dodatečný odsun	69
4.2. Přesun Němců do vnitrozemí	75
5. Vzpomínky pamětníků	82
5.1. Příprava, realizace a zpracování výzkumu	82
5.2. Stručná charakteristika pamětníků	85
5.3. Vyhodnocení dotazníků	88
Závěr	96

<i>Přílohy</i>	<u>97</u>
<i>Seznam zkratek</i>	<u>98</u>
<i>Seznam použité literatury a pramenů:</i>	<u>100</u>

Úvod:

Problematika odsunu německého obyvatelstva po druhé světové válce byla v Československu aktualizována až po roce 1989. Před tímto rokem, resp. po roce 1948 patřila k nežádoucím tématům, což však neznamená, že v této době nevznikaly žádné studie. Jejich obsah ale byl buď více či méně poplatný tehdejší době nebo pro širokou veřejnost nedostupný. V druhém případě se jednalo o příspěvky exilových a disidentských historiků a publicistů, které vycházely především v samizdatových Historických studiích.¹ Ti však byli limitováni omezeným přístupem k archivním pramenům,² což se odráželo jak do obsahu tak hloubky zpracovávané problematiky (např. se kritizoval odsun jako takový a jeho důsledky, tj. byl tematizován v obecnější rovině). Odsunem německých obyvatel se samozřejmě zabývala i německá historiografie. Nezanedbatelnou část literatury k tomuto tématu tvoří v německém prostředí rovněž memoáry odsunutých.

Odlíšné hodnocení této historické události oběma národy se odráželo a stále odráží už v jejím samotném pojmenování³. Ze sudetoněmecké strany, zvláště v organizacích svazů vyhnanců, se upírala pozornost především na násilné činy a bezprávi, které se odehrálo

---

¹ Např. Ján Mlynárik, Bohumil Černý, Jan Křen, Václav Kural, Karel Kaplan, Ferdinand Peroutka.

² Po roce 1989 byly sice archivní prameny zpřístupněny, avšak jen částečně, neboť zpřístupnění se týkalo pouze archiválií starších 50ti let. Tato lhůta byla zkrácena na dobu 30ti let až v roce 1992. Těsně po revoluci tak mohly být prameny z let 1945 – 1950 zkoumány jen na základě výjimečných podmínek. – Pešek, Jiří: *Vertreibung und Transfer 1938 – 1949 im Spiegel der tschechischen Geschichtswissenschaft seit 1989*. In: Transfer, vyhnání, odsun v kontextu české literatury. Host. Brno 2004, s. 33.

³ Německá strana, především pak sudetoněmecké spolky dávají přednost termínům: „Vertreibung“ (vyhnání) před výrazy „Aussiedlung“ (vysídlení) a „Abschub“ (odsun) a to i pro období roku 1946, tedy pro organizovaný odsun, řečeno českou terminologií. Období od května do Postupimi roku 1945 se v české historiografii označuje nejčastěji jako „divoký odsun“.

K rozdílům v termínech „transfer“ (přesídlení), „odsun“, „vysídlení“, „vyhnání“ viz např. Potočný, M.: *K otázce „vyhnání“ tzv. sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem*. In: Kural, Václav a kol.: *Studie o sudetoněmecké otázce. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1996. S. 180 – 189.* Miloslav Potočný uznává jako jediný správný pojem pro „operaci, při níž podle XIII. Části Postupimské dohody došlo k transferu německého obyvatelstva, termínu přesídlení jako jedině správného, výstižného a přesného mezinárodněprávního institutu, a nikoli vágní termíny jako „odsun“, „vyhnání“, „násilné vysídlení“, nebo dokonce [...] pojmu „etnická čistka.“ Osobně jsem se rozhodla, že budu-li mluvit obecně, použiji především termínu „odsun“, jakožto převážně hodnotově neutrálního pojmu, který sám o sobě dle mého mínění neobsahuje žádné etické či právní konotace, neboť označuje jen obecně část celé operace a tudíž ani neimplikuje jakékoli ospravedlňování či otázky ve smyslu, kdo, proč a z jakých důvodů ho provedl. Pro období mezi osvobozením a Postupimskou konferencí používám pojmu „divoký odsun“ nebo „vyhnání“ a pro následující „transfer“ či „organizovaný odsun“ a to bez významového rozdílu. (srov. Hahnová, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Albis international. Ústí nad Labem 1999. Str. 158). Česko – německá komise se již při založení rozhodla užívat následující terminologii: pro období od 8. května do 2. srpna 1945 pojem „Vertreibung“ (vyhnání) a pojmu „Transfer“ (přesídlení, transfer) pro následující období zhruba 2 let. (srov. Pešek, J.: *Vertreibung und Transfer 1938 – 1949 im Spiegel der tschechischen Geschichtswissenschaft seit 1989*. In: *Vertreibung, Aussiedlung, Transfer* (ed. Zand, G., Holý, J.). Host. Brno 2004.)

zejména v rámci „divokého odsunu“. Skutečnost, že se velká část sudetských Němců hlásila k nacismu a souhlasila tak s jeho zločineckou ideologií, se opomíjela nebo přímo popírala. Přesně naopak tomu bylo u Čechů. Ti vyzdvihovali nutnost odsunu v zájmu zachování bezpečnosti státu, princip kolektivní viny, humánní a spořádané provedení odsunu, přičemž zamlčovali nebo bagatelizovali násilí a české zločiny, ke kterým v průběhu odsunu docházelo. Nechci zde vyjmenovávat jednotlivé stereotypy a dnes již mýty obou národů, ani bohatou literární tvorbu dotýkající se této široké problematiky, neboť bych pouze opakovala to, co již bylo napsáno.⁴ Snad bych jen ráda zmínila některé autory, a to jak české tak německé, kteří po roce 1989 svými studii přispěli a přispívají k diferenciovanějšímu pohledu na věc a tím překonávají černobílé hodnocení a apriorní rozdělení na viníky a oběti. Patří mezi ně bezesporu T. Staněk, V. Kural, J. Křen, J. Kučera, D. Brandes, V. Zimmermann, E. Hrabovec.⁵ Nesmíme zapomenout ani na Česko – německou komisi historiků, založenou v roce 1990, která umožňuje výměnu, konfrontaci a dialog obou stran na základě společného komparativního výzkumu.

Už proto, že odsun Němců z Trutnovska se týká soužití příslušníků dvou národností v jednom státě, tedy neustále aktuálního tématu, je i po více než padesáti letech stále diskutovanou problematikou a to jak na veřejnosti, v médiích, tak i v politické sféře. Nejen proto jsem si toto téma, ač mimořádně tragické a i po letech zatížené pochopitelnými emocemi, zvolila pro svoji bakalářskou práci. Na problematiku odsunu nelze samozřejmě nahlížet bez historického kontextu, jehož znalost zde předpokládám a tudíž mu nevěnuji pozornost. Jednak proto, že se jím zabývalo již mnoho autorů a rovněž to nebyl můj záměr. Mnou zvolené téma bakalářské práce „Odsun Němců na Trutnovsku v letech 1945 – 1948“⁶ je regionální povahy. Zajímal mě konkrétní způsob jeho provedení, okolnosti, které mu předcházely a provázely ho, a v neposlední řadě i vzpomínky pamětníků. Okres Trutnov jsem

---

⁴ Podrobný přehled o literatuře a tradovaných stereotypech spojených s tématem odsunu podal např. Tomáš Staněk ve své knize *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Academia. Praha 1991, s. 7 – 31. Dále Pešek, J.: *Vertreibung und Transfer 1938 – 1949 im Spiegel der tschechischen Geschichtswissenschaft seit 1989*. In: *Vertreibung, Aussiedlung, Transfer* (ed. Zand, G., Holý, J.). Host. Brno 2004. Odsun ze sudetoněmeckého historického pohledu popsal podrobně např. Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci a nacionální socialismus*. In: Kural, Václav a kol.: *Studie o sudetoněmecké otázce. Ústav mezinárodních vztahů*. Praha 1996, s. 54 – 93. Dále Hahnová, Eva: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Albis international. Ústí nad Labem 1999. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Votobia. Praha 2002.

⁵ viz. seznam použité literatury

⁶ Původním cílem mé bakalářské práce bylo zmapovat odsun Němců na Trutnovsku v letech 1945 – 1948 a dále jejich dobrovolné odchody až do roku 1968. To vše především na základě regionálních pramenů a vzpomínek pamětníků. Během shromažďování informací v okresním archivu Trutnov jsem však zjistila, že téma mé práce je příliš rozsáhlé a časově náročné a proto jsem se omezila na první část – tj. odsun Němců v letech 1945 – 1948 a vzpomínky pamětníků.

si zvolila, protože zde žila má rodina a tudíž mám k této oblasti osobní vztah. Na rozdíl například od okresů Ústí nad Labem nebo Liberec, nebyl odsun Němců na Trutnovsku v letech 1945 - 1948 zatím podrobněji zpracován a tudíž jsem se nemohla opřít o žádnou monografii, která by se výlučně touto událostí zabývala. Proto má práce v první řadě vychází z archivního materiálu uloženého ve Státním okresním archivu Trutnov. Informace jsem čerpala především z fondu *Okresního národního výboru Trutnov 1945 – 1990 (1999)*, který byl uspořádán kolektivem pracovníků SOkA Trutnov v letech 1998 – 2005. V tomto fondu se nacházejí písemnosti z agendy jednotlivých okresních úřadů. Pracovala jsem se zápisy z plén, rad ONV i okresní správní komise a rovněž se zápisy z agendy jednotlivých komisí při ONV (OSK). Ty jsou na rozdíl od prvně jmenovaných dochovány jen neúplně, řada z nich zcela chybí.⁷ Ve fondu je uložena další řada spisů týkajících se agendy odsunu Němců a konfiskace jejich majetku, sběrných táborů, ale i nejrůznější dokumenty popisující konkrétní události spojené s různými excesy, které se odehrály těsně po válce. Ty se nacházejí především ve spisové skupině III – *bezpečnost*. Čerpala jsem i z dokumentace uložené ve spisové skupině I – *ústavní věci státu, země, okresů a obcí*, ve spisové skupině V- *Vojenské věci* a ve spisové skupině IV – *Spolky a shromáždění*. V archivu jsou k dispozici kromě výše uvedeného i kroniky jednotlivých obcí a měst. Využila jsem např. Pamětní knihu města Trutnov (IX. sv., obd. 1945 – 1952), ovšem jen v omezené míře, neboť byla napsána zpětně, s velkým časovým odstupem, tudíž je nutno na zde uvedené informace pohlížet kriticky. Cenným materiálem, tentokrát ve fondu *Sbírka dokumentů* jsou vlastnoručně sepsané vzpomínky Vlastimila Brunclíka, prvního předsedy OSK a později ONV. I s jejich obsahem je nutné zacházet nanejvýš obezřetně.

Vedle archivního materiálu⁸ jsem se dále opřela o práce s regionální tematikou, které částečně věnují pozornost i odsunu v okrese Trutnov. Jedná se především o knihu Josefa Kmoníčka *Návrat domů – proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*.⁹ Informace o období května až června 1945 jsem čerpala z článku Josefa Bílka *K velkému cíli*

---

⁷ V prvně jmenovaných chybí zápisy plén z let 1946 – 1949.

⁸ Jsem si vědoma toho, že četné informace, které se mi nepodařilo nalézt v písemnostech uložených v SOkA Trutnov a které by vhodně doplnily mou práci, by se částečně daly dohledat v dalších archivech jako je Státní ústřední archiv v Praze, Zemský archiv v Opavě atd., kde je k dispozici především agenda centrálních orgánů. Jelikož však práce s archivním materiálem je nejen časově velice náročná, nepodařilo se mi práci doplnit a upřesnit o informace z těchto zdrojů.

⁹ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Hradec Králové 1982. A dále jeho článek „Osídlování pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1952. In: *Krkonosé – Podkrkonosí*, sv. 3. Hradec Králové 1967, s. 225 – 232.

a z knihy Antonína Justa a kolektivu *Patnáct vítězných let na Trutnovsku 1945 – 1960*.¹⁰ Líčené události se zde však ve velké míře shodují s popisem tohoto období v kronice města Trutnov. V nemalé míře jsem využila též prací, které se zabývají odsunem a problematikou německé menšiny na území celého Československa vůbec. Jedná se hlavně o monografie Tomáše Staňka *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947; Tábory v Českých zemích 1945 – 1948 a Perzekuce 1945*.¹¹

Jak jsem již výše naznačila, nezajímala mě pouhá „fakta“, ale i vzpomínky pamětníků na odsun, tedy jejich osobní prožitky, které by dokreslily celý průběh odsunu a dobovou náladu z historického hlediska. Svědectví pamětníků jsou často jediným zdrojem, který nám přináší informace o událostech, jež se odehrály bezprostředně po válce, kdy většina rozhodnutí nadřízených orgánů, popřípadě jiných subjektů nebyla dokumentována nebo písemné záznamy o nich byly záměrně zničeny. Vzpomínky jsou pochopitelně vždy subjektivní a proto musíme být při jejich posuzování opatrní. Je třeba brát v úvahu mnoho faktorů, které je mohou ovlivnit, ba dokonce zcela změnit. Mezi tyto vlivy patří časový odstup od prožitých událostí, získané vědomosti o tématu, které pamětníci nabyli v průběhu let a to jakýmkoli způsobem, dále vlastní prožívání události a vyrovnávání se s ní, atd. Těchto vlivů je velice mnoho a všechny mohou mít za následek zkreslování, vytěsňování nebo vytváření zcela nových vzpomínek spojených s vlastními zážitky.¹² Nicméně na základě archivních dokumentů, je možné řadu svědectví verifikovat a prokázat jejich spolehlivost.

Na vzpomínky pamětníků jsem se zaměřila i ze sociologického hlediska, neboť i případně zkreslené vzpomínky mají určitou vypovídací hodnotu. Zajímalo mě, do jaké míry vzpomínky na odsun ovlivnily samotné pamětníky v současném postoji k příslušníkům opačné národnosti. Jelikož odsun jako takový lze zařadit mezi traumatické zkušenosti, vyšla jsem z hypotézy, že zde existuje jakási přímá úměra. Jinými slovy, že čím negativnější zážitky dotyčné osoby pamatují, tím více negativních rysů vykazuje jejich postoj k opačné národnosti. Nabízela se tudíž otázka, jak dalece se pamětníci vyrovnali se svou minulostí nebo-li v jaké míře a jakým způsobem je jejich současný postoj k příslušníkům opačné národnosti a vůbec celému problému ovlivněn jejich prožitky a vzpomínkami.

---

¹⁰ Bílek, J.V.: *K velkému cíli*. In: *K velkému cíli. Trutnovsko 1949 (2.část)*. Výstavní výbor Krkonošské výstavy. Trutnov 1949, s. 58n. Just, A. a kol.: *Patnáct vítězných let na Trutnovsku 1945 – 1960*. Vlastivědný sborník „Trutnovsko“ (č.8). Okresní vlastivědné muzeum v Trutnově. Trutnov 1960.

¹¹ Staněk, T.: *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. Academia. Praha 1991. *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*. Tilia. Šenov u Ostravy 1996. *Perzekuce 1945*. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích v květnu a srpnu 1945. Praha 1996.

¹² K tomuto problému např. Welzer, H.: *Das kommunikative Gedächtnis. Eine Theorie der Erinnerung*. C.H. Beck. München 2002. Schacter, D.: *Sedm hříchů paměti*. Paseka. Praha 2003. Damasio, A.: *Hledání Spinozy. Radost, strast a citový mozek*. Mladá Fronta. Praha 2004.

Za respondenty jsem si vybrala pamětníky, kteří v té době žili v okrese Trutnov. V úmyslu jsem měla oslovit 3 okruhy respondentů a to minimálně vždy dvě osoby z každé následující skupiny: 1) pamětníky německé národnosti, kteří byli odsunuti do a) sovětské okupační zóny, b) do americké okupační zóny v Německu, 2) pamětníky německé národnosti, kteří odsunuti z jakéhokoli důvodu nebyli, 3) pamětníky české národnosti, kteří se na organizaci odsunu v jakékoli podobě podíleli. Skutečnost, že se mi nepodařilo najít ani jednoho pamětníka ze třetího okruhu osob, mě ani tak nepřekvapila nejen pro jejich případný vysoký věk. Zklamalo mě, že dvě oslovené osoby z druhého okruhu pamětníků, mou žádost o spolupráci přešly naprostým mlčením. Naopak příjemným překvapením pro mě byla vstřícná reakce pamětníků německé národnosti, kteří odsunuti byli. Cílová skupina, kterou jsem zamýšlela oslovit, se tudíž zredukovala pouze na tuto. Většinu kontaktů na pamětníky jsem získala prostřednictvím pana Ing. Schulze z Německa, se kterým jsem se seznámila v trutnovském archivu na podzim minulého roku, když zde na zakázku pro „Riesengebirgler Heimatkreis Trautenau“ shromažďoval se svými kolegy jmenné seznamy osob v jednotlivých transportech.¹³ Pamětníkům jsem rozeslala dotazníky se souborem otázek. Až na jednu osobu mně všichni zaslali vyplněné dotazníky zpět. Jeden respondent přiložil dokonce ručně sepsané, obsáhlé paměti jiného, již zesnulého pamětníka, které obsahují svědectví nejen jeho, ale i další osoby. Jiná z pamětnic zodpověděla můj dotazník a přiložila navíc i své, již dříve sepsané, podrobné vzpomínky. V dotazníku pak odkazuje na konkrétní stránky těchto svých vzpomínek. Celkem jsem tedy pracovala se vzpomínkami 9. pamětníků (dvou žen a sedmi mužů). Na tomto místě bych ráda uvedla, že pamětníci zůstávají v anonymitě. Jejich podrobnější charakteristika a další informace k realizaci a zpracování dotazníků z hlediska sociologického, se nacházejí v páté kapitole. Zodpovězené dotazníky a vzpomínky pamětníku jsou umístěny v příloze. Svědectví pamětníků o konkrétních událostech využívám i v té části práce, která se zabývá odsunem z historického hlediska a odkazují pak na příslušný dotazník nebo sepsané paměti. Pro přehlednost označuji jednotlivé pamětníky (respondenty) písmeny A – I.

Celá práce se tak pomyslně skládá ze dvou částí. První část popisuje vývoj na Trutnovsku spojený s odsunem Němců v letech 1945 – 1948 a je chronologicky rozdělena do 4 kapitol. Každá z těchto kapitol je dále rozdělena na podkapitoly, při jejichž členění jsem zohlednila tématické hledisko. První kapitola seznamuje čtenáře s územním rozsahem okresu Trutnov a národnostním rozložením obyvatel v jeho jednotlivých částech. V druhé kapitole

---

¹³ Zde je vhodné zmínit, že pan Schulz nepatří mezi osoby, které byly odsunuty.

se věnuji období od konce války do srpna 1945. Na začátku stručně popisuji situaci v okrese v posledních dnech a měsících války, pokračuji osvobozením Trutnovska a vznikem zdejší samosprávy. Ústřední téma kapitoly se týká divokého odsunu a dalších nařízení a opatření namířených proti Němcům. Hlavním obsahem třetí kapitoly je příprava a průběh organizovaného odsunu. Pro období 1947 - 1948, o němž pojednává čtvrtá kapitola, je charakteristický dodatečný odsun a přesuny německého obyvatelstva do vnitrozemí. Druhou část práce tvoří kapitola pátá - výzkum spojený se získáním a vyhodnocením vzpomínek pamětníků. V jejím úvodu rozebírám podrobně kroky, které jsem učinila při přípravě, tvorbě, rozesílání a následném zpracování dotazníků. Druhou část této kapitoly jsem věnovala stručné charakteristice jednotlivých pamětníků za účelem rychlé orientace v celé práci. Třetí podkapitola vyhodnocuje jednotlivé dotazníky. Závěr celé práce obsahuje stručné zamyšlení nad celou problematikou.

Cílem mé práce bylo postihnout způsob odsunu Němců nejen na základě archivních pramenů, ale i ve vzpomínkách pamětníků. Syntézou těchto dvou pohledů jsem chtěla docílit určitého komplexního obrazu, který by čtenáři poskytl základní představu o tom, jak odsun německého obyvatelstva na Trutnovsku v letech 1945 - 1948 probíhal, jaké okolnosti ho provázely, jak ho prožívali sami pamětníci a konečně jak se jejich zkušenost odrazila v postoji a ve vztahu k příslušníkům české národnosti a k jejich původní „vlasti“.

1. Pojem Trutnovsko

V úvodu se seznámíme s územním rozsahem okresu Trutnov a změnami, kterými v období let 1938 – 1948 prošel. Dále se podíváme na národnostní rozložení obyvatel v jednotlivých částech okresu.

Okres Trutnov tvořily před rokem 1938 dvě zcela odlišné části. Šlo o soudní okres Úpice a na druhé straně o soudní okresy Trutnov, Maršov a Žacléř. Jelikož soudní okres Úpice obývalo převážně české obyvatelstvo, zůstal po roce 1938 na území Československa, resp. protektorátu a byl zahrnut do náhodského politického okresu. Zmíněná druhá část, kde převažovalo naopak německé obyvatelstvo, zatímco Češi tu tvořili sotva jednu desetinu, se stala jakožto okres „Trautenau“ součástí říšské župy Sudety, spadající pod vládní obvod se sídlem v Ústí nad Labem. Správu v Trutnově převzal landrát a většina Čechů musela opustit obsazené území.¹⁴

Sčítání obyvatelstva v roce 1880 z 31. prosince udalo pro okres Trutnov 73.368 obyvatel, z toho 35.066 mužského pohlaví a 38.302 ženského. Německý jazyk jako mateřskou řeč uvedlo 59.300 obyvatel, k českému jazyku se přihlásilo 13.599 osob a 6 osob udalo jako mateřskou řeč polštinu.¹⁵ V roce 1921 bylo v celém okrese přítomno 75.943 obyvatel, nyní už čsl. státní příslušnosti¹⁶. Z nich se na základě svobodné volby přihlásilo k čsl. národnosti 20.071 občanů, k německé 55.735 a k židovské 58. Zbytek tvořil jinou národnost¹⁷. O devět

---

¹⁴ Kafka, J: *Úvod k inventáři fondu ONV Trutnov 1945 – 1990 (1999)*, archivní pomůcka č.406, Inventář, sv. 1, SOKA Trutnov 2005, s. 8.

Říšská župa Sudety byla podle zákona, který vstoupil v platnost 15. dubna 1939, rozdělena na tři vládní kraje: Chebsko (se sídlem v Karlových Varech), Ústecko a Opavsko. Organizaci správy v říšské župě upravoval zákon ze 14. dubna 1939, který vešel v platnost 1. května 1939. Za sídlo župního vedení bylo zvolen Liberec. Říšským místodržitelem a zároveň župním vedoucím NSDAP se stal říšský komisař Konrád Henlein. Župa byla „přímo řízena říší“, protože říšský místodržitel podléhal berlínským úřadům, popřípadě Hitlerovi a jeho úředníci byli říšskými úředníky. Správní stupeň podřízený říšskému místodržiteli tvořili vládní prezidenti v Karlových Varech (Wilhelm Sebekovsky, SdP), Ústí n. L. (Hans Krebs, bývalý funkcionář DNSAP) a Opavě (Fritz Zippelius, SdP). Vládní kraj Ústí n. L. měl největší počet obyvatel v župě - 1.328.575.

Československé dělení na okresy zůstalo zachované, jen se změnilo jejich pojmenování – nyní se jim říkalo venkovské okresy (Landkreise) a okresním hejtmanům landráti. Ti měli kromě státní správy vykonávat i úkoly samosprávy. Ve smyslu „vůdcovského principu“ měli však převážně pouze poradní funkci. Skutečné samosprávě na nižších administrativních úrovních stanovoval příslušné meze zmocněnec NSDAP – zpravidla jím byl okresní vedoucí, jenž navrhoval starosty a určoval obecní radní. V okrese Trutnov to byl od roku 1939 až do roku 1945 Johann Hofhansel. - Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 123 – 130, 389 – 394.

¹⁵ Pusch, Paul: *Unsere Ketzeldorf (zwischen Elbe und Aupa, Heimat und Fremde)*. sl 1998, s. 48.

¹⁶ s cizozemci celkem 76.754 obyvatel

¹⁷ Statistický lexikon obcí. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 266 sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. 2. 1921. SÚS, Praha 1924.

let později, tj. v roce 1930 bylo v celém okrese k 1. prosinci přítomno 79.587 čsl. státních příslušníků.¹⁸ K jaké národnosti se přihlásili, znázorňuje následující tabulka.¹⁹

Soudní okres	Přítomné obyv.čsl. státní přísluš. celkem	Národnost čsl. státních příslušníků			
		Československá	Německá	Židovská	Jiné a neznámé
Trutnov	43.844	5.642	38.103	73	26
Maršov	9.235	326	8.886	5	18
Žacléř	9.850	1.122	8.723	4	1
Úpice	16.658	16.095	521	9	33
Celkem v okrese	79.587	23.185	56.233	91	78

Porovnáme-li údaje v tabulce s rokem 1921, vzrostl v poměru k německému obyvatelstvu s celkovým počtem obyvatel i počet těch, kteří se přihlásili k čsl. národnosti. Bližší srovnání s rokem 1880 nelze provést, neboť od roku 1921 vychází sčítání obyvatelstva z údajů o národnosti²⁰ zatímco v roce 1880 byla logicky rozhodujícím faktorem mateřská, resp. obcovací řeč. Určitou představu si však můžeme udělat na základě poměrných čísel, které znázorňuje následující tabulka.²¹

Z 1000 státních příslušníků přihlásilo v okrese Trutnov:			
Rok	obcovací řeč - českou	obcovací řeči - německou	-
1880	186.5	813.4	-

¹⁸ s cizozemci celkem 80.439 obyvatel

¹⁹ *Statistický lexikon obcí*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna, č. 266 sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Orbis Praha, 1934.

²⁰ Občané se přihlásili k té či oné národnosti na základě svobodné volby, tzn. že k české národnosti se mohli přihlásit i Němci a naopak. Tedy počet obyvatel uvedených u jednotlivých národností neodpovídá etnické charakteristice obyvatelstva. Tu lépe vystihuje údaj o mateřském jazyce, který však v roce 1930 nebyl zjišťován.

²¹ *Statistický lexikon obcí*. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna, č. 266 sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Orbis Praha 1934, s. 425.

	národnost čsl.	národnost německé	Národnost židovskou
1921	264.3	733.9	0.8
1930	291.3	706.6	1.1

Stanovit přesný počet obyvatel podle národnosti po roce 1938, kdy se okres stal součástí Německa, je téměř nemožné už pro změnu jeho územního rozsahu. Jak již bylo řečeno, soudní okres Úpice zůstal na území protektorátu, naopak k novému okresu „Trautenau“ bylo přidruženo celkem 26 obcí z okresu Dvůr Králové (viz. příloha 1). Při květnovém sčítání v roce 1939 se mohli někteří Češi přihlásit k německé národnosti, dále není vyloučené, že přiznaná česká národnost nebyla příslušnými úřady měněna dodatečně na národnost německou.²² V neposlední řadě úřady za Němce pokládaly každého občana, který Čechem nebyl. Celkem bylo k 17. květnu 1939 v okrese „Trautenau“, tedy bývalých soudní okresech Trutnov, Maršov a Žacléř a přidružených královédvorských obcí 73.376 obyvatel.²³ Podle Kmoníčka představoval úbytek občanů čsl. národnosti v okrese Trutnov více než 80 %. Není však jasné, z jakého územního rozsahu okresu Kmoníček vychází.²⁴ Každopádně Čechy buď pražská vláda přeložila již dříve do vnitrozemí (především úředníky) nebo sami uprchli.²⁵ Evakuaci Čechů z Trutnovska v této době líčí první předseda OSK Vlastimil Brunclík ve svých vzpomínkách. Pro úplnost je třeba dodat že Vlastimil Brunclík zde zmiňuje i následující: „Bohužel původní české obyvatelstvo z řad živnostníků a továrních úředníků, jichž nebylo v Trutnově před světovou válkou málo, podlešlo tuhé germanizaci před i během války, ale – a to je nutno zdůraznit – i v prvních letech převratových, tedy v samostatném státě československém. V tuto dobu dělo se tak hlavně kontinuitou výchovy školní, orientací dětí z tzv. lepších kruhů, které se jim dostalo na školách německých, z nichž ovšem nebylo lehké přejít na školy české předně proto, že jich v Trutnově nebylo a za druhé proto, že se to na nikom nevyžadovalo.“²⁶

²² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 83, sign. I 12/23 – Oběžník MV ze dne 13.11.1945 o úpravě čsl. státního občanství podle dekretu č. 33/1945 Sb.

²³ *Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939*. Hrsg. vom statistischen Reichsamte. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik. Berlin 1941, s. 20n.

²⁴ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948*. Kruh. Hradec Králové 1982, s. 158. Kmoníček odkazuje na: *Zprávy a rozborů státního statistického úřadu o osídlení pohraničí v letech 1945-1952*. Praha 1954. Tab.1. Osobně se mně tento pramen nepodařilo dohledat.

²⁵ Na celém území říšské župy Sudety bylo při sčítání lidu 17. května evidováno 291.198 Čechů. Z toho na ústecký vládní kraj připadalo 112.361 (8,5 procenta) českých obyvatel. - Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 241, 242.

²⁶ Brunclík, V.: *Trutnov v první republice. Neuvěřitelné do roku 1960*, s. 1. Uloženo v SOkA Trutnov, f. SD, sign. D/2, kt. 79. Citovanou část vzpomínek Vlastimil Brunclík sepsal, resp. dokončil 28.2.1939.

V květnu 1945 byl obnoven správní okres Trutnov v územním rozsahu před 1. říjnem 1938. Tvořily jej soudní okresy Trutnov, Maršov, Žacléř a Úpice. K 9.5.1945 patřily k okresu tyto obce:

1) Soudní okres Trutnov:

Babí, Bezděkov, Bohuslavice nad Úpou, Debrné, Dolní Žacléř, Hertvíkovice, Hořejší Staré Město, Horní Ždár, Chvaleč, Kyje, Lhota, Libeč, Markoušovice, Mladé Buky (s osadami Dolní Sejfy, Kalná Voda, Klinge), Německá Brusnice (s osadou Haindorf), Nesyτά, Petřikovice, Pilníkov, Poříčí, Radeč, Radvanice (s osadami Paseka, Studénka), Slavětín, Starý Rokytník (s osadami Nový Rokytník, Rubínovice), Starý Sedloňov, Staré Buky (s osadami Horní Staré Buky, Dolní Staré Buky, Postřední Staré Buky, Jirský Důl, Oblanov), Střítež, Studenec, Trutnov (s osadami Humburky, Dolní Staré Město), Vlčice (s osadou Silberštejn), Volanov, Voletiny, Zlatá Olešnice.

2) Soudní okres Maršov:

Černá Hora, Dolní Albeřice, Dolní Lysečiny, Dolní Malá Úpa, Horní Albeřice, Horní Lysečiny, Horní Malá Úpa, Jánské Lázně, Maršov I, Maršov II, Maršov III, Maršov IV. Sklenářovice, Suchý Důl, Svoboda nad Úpou, Temný Důl, Velká Úpa I, Velká Úpa II, Velká Úpa III (Pec pod Sněžkou)

3) Soudní okres Žacléř:

Bečkov (s osadou Rybníček), Bernartice (s osadou Berggraben), Bobr, Černá Voda, Königshahn (Královec), Kirnsdorf (Křenov), Lampertice, Prkenný Důl (s osadou Vernířovice), Rýchory, Žacléř.

4) Soudní okres Úpice:

Batňovice (s osadou Zálesí), Havlovice, Libňatov, Malé Svatoňovice, Maršov (Maršov u Úpice), Odolov, Petrovice, Rтынě v Podkrkonoší, Strážkovice, Suchovrřice, Úpice, Velké Svatoňovice.

Zákonem o krajském zřizení ze dne 21. prosince 1948 se okres Trutnov stal součástí kraje Hradeckého. Další změny přineslo vládní nařizení č.3/1949 Sb. Šlo především o faktické zrušení soudních okresů a připojení obcí Brusnice, Dolní Ždár, Kyje a Nesyτά k okresu Dvůr Králové nad Labem. V letech 1945–1948 došlo rovněž ke změnám v uspořádaní a v názvech jednotlivých obcí. Tyto změny se týkaly hlavně sloučení obcí (popř. jejich opětovného odloučení) a přejmenování německých názvů obcí na české (např. pro obec Königshahn byl v roce 1946 stanoven název Královec (viz. příloha 1).

Nové územní členění ČSSR, které vešlo v platnost 1. července 1960, připojilo k původnímu okresu Trutnov celý okres Vrchlabí a Dvůr Králové nad Labem, dále 5 obcí z okresu Nová Paka a 2 obce z okresu Broumov. V okrese Trutnov, spadajícím pod Královéhradecký kraj, se tak nacházelo 97 obcí.²⁷

V minulém roce se v okrese Trutnov nacházelo 75 obcí a 11 měst, počet obyvatel byl stanoven na 120.078.²⁸ Podle posledního celorepublikové sčítání lidu (domů a bytů) v roce 2001 se v okrese Trutnov přihlásilo z celkového počtu 120.777 obyvatel 113.061 k české národnosti, 1.550 k německé.²⁹

---

²⁷ Kafka, J: *Úvod k inventáři fondu ONV Trutnov 1945 – 1990 (1999)*, archivní pomůcka č.406, Inventář, sv. 1, , SOkA Trutnov 2005, s. 33 – 36.

²⁸ Údaje ČSÚ – Hradec Králové. Dostupné z: <http://www.czso.cz/xh/redakce.nsf/i/zakladni_informace_o_okrese_trutnov>; [citováno 2007-01-25]

²⁹ Údaje ČSÚ: Dostupné z <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0525>>; [citováno 2007-01-25]

2. Německé obyvatelstvo na Trutnovsku od konce války do srpna 1945

2.1. Poslední dny války

Na přelomu roku 1944/1945 bylo zcela jasné, že fašistické Německo bude poraženo. Většina obyvatel německé národnosti už také nevěřila německé propagandě a slibům o „zázračných zbraních“, které by mohly zvrátit válku ještě ve prospěch Německa³⁰. Mezi ně patřila i pamětnice A z Mladých Buků. Na základě tajně odposlouchávaného rozhlasu nepřátel, bylo celé její rodině zřejmé, že se blíží nevyhnutelná porážka. O porážce svědčily i dlouhé kolony německých uprchlíků ze Slezska, které procházely vesnicemi a zdejší německé rodiny a školy jim poskytovaly jídlo a nocleh na přechodnou dobu.

Na základě této situace vzrůstaly i obavy z pomsty Čechů. Rodina pamětnice A proto začala shromažďovat zásoby potravin, ukryvat cennosti i veškeré dokumenty o německém původu v důmyslných skrýších. Přesto ještě, podle vzpomínek paní A., „slavili“ veřejně tamní němečtí obyvatelé dne 20. dubna v továrně „Etrich“ narozeniny Hitlera a na začátku května jeho „hrdinskou smrt“ a s tím spojené převzetí vrchního velení admirálem Dönitzem, který o pár dní později - 9. května o půl noci – kapituloval.³¹

Koncem války působilo na Trutnovsku podle některých zpráv i několik německých protistátních skupin. V rámci pozdějšího pátrání po ilegálních německých organizacích a skupinách uvedl Úřad národní bezpečnosti v Trutnově, že Hitlerjugend (dále jen HJ), především pak ročníky 1926 až 1929, byly velmi aktivně zapojeny do pevné organizace všech složek strany NSDAP za účelem přímého nebo záběrného boje v zázemí a to i pro případ porážky Německa. Pro školení těchto ročníků, pravděpodobně výlučně pro případ porážky Německa, se rozhodlo vedení HJ v Liberci v září 1943. Nejdříve byl vydán rozkaz, podchytit ročníky 1926 - 1929 evidenčně. K tomuto úkolu byly vybrány pouze ženy (celkem 40 žen) ze Sudetské župy. Na třídením kurzu v Teplicích - Šanov jim bylo přesně vysvětleno jak mají při evidenci postupovat. Vedoucím tohoto školení byl Staabsleiter HJ Hermann Orth, který měl v HJ hodnost Oberbannführer. Na tomto základě připravilo liberecké vedení HJ tábory, do kterých samo povolávalo jednotlivé členy. V okrese Trutnov byly zřízeny tzv.

---

³⁰ I řídicí sektor SD v Liberci v březnu 1945 informoval, že veškeré obyvatelstvo – včetně „zcela bezchybných nacionálních socialistů“ – ve vítězství říše již nevěří. - Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 309.

³¹ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětnice A: *Jugend in Böhmen, vergiftet vom Nationalismus*, s. 38.

Wehrtichtungslager na následujících místech: V Choustníkově Hradišti,³² kde se konalo školení v zacházení s motorovými vozidly, s třaskavinami a veškerými zbraněmi jako v armádě. Dále v Žacléři, kam však byli přijímáni pouze příslušníci HJ z Dolního Slezska. Tato škola byla zřízena v roce 1944 a konal se zde letecký a radiotelegrafický výcvik. Ve stejném roce byla otevřena i škola v Poříčí u Trutnova. Zde se od počátku školili chlapci v zacházení s veškerými zbraněmi a od 27. března 1945 do 5. května 1945 i dívky, jimž se předvedla pouze manipulace s puškami a pistolemi. Kurzu se zúčastnila děvčata jak z okresu trutnovského tak libereckého, českolipského, jabloneckého, vrchlabského a broumovského. Ludvíkova chata a Tyrolská chata v Krkonoších byla další dvě místa, kde měla probíhat školení členů HJ z Dolního Slezska. Na Černé Boudě se mělo zase provádět školení Vlasovců, Lotyšů, Litevců a Ukrajinců. Velitelem zdejší školy, otevřené v roce 1944 v měsíci srpnu nebo září, byl Hauptmann Giel. Kromě toho tu probíhala podobná školení jako Wehrtichtungslager a to pro příslušníky HJ.

Další kurz pro HJ ročníky 1926 - 1929 pod názvem „Wehrtichtungslager“ a „Panzerüberfallkommando“ měl probíhat v Úpici. Tato škola byla zřízena z rozkazu SS Obersturmbandführera Stermera z Prahy a vedl ji SS Obersturmführer Fritz Hartewig. Všech 30 až 40 zdejších instruktorů, školících chlapce v zacházení se zbraněmi a výbušninami, bylo členy SS. Kurz měl trvat vždy v rozpětí 3 až 4 týdnů a za tu dobu mělo být vyškoleno celkem 600 chlapců. V Trutnově byla zjištěna ještě činnost „Panzervernichtungsbrigade“. Jednalo se o vyškolené členy z tábora v Choustníkově Hradišti (zde se nacházela vedle výše zmíněné školy „Wehrtichtungslager“ i škola „Panzerjagdkommando“). Tito členové se měli pod velením Leutnanda Königa v Trutnově zdržovat od 22.4.1945 do 3.5.1945. Pak odjeli směrem na Velkou Úpu, kde zůstali tři dny a dále pokračovali do Ústí n.L. Za svého pobytu v Trutnově podléhali veliteli posádky Fühlingerovi. Celkový počet příslušníků brigády byl 80 chlapců. Z Trutnova odjížděli bez výzbroje, která na ně podle jejich vyjádření měla čekat po cestě.

Bezprostředně před kapitulací Německa měla pravděpodobně v poslední chvíli posílit odpor rozpadávajících se německých branných sil ještě skupina „Adolf Hitler – Freikorps“. K založení tohoto útvaru mělo dojít koncem měsíce března nebo začátkem dubna 1945. Rozkaz k založení vyšel údajně z Berlína od velitele tzv. Arbeitsfronty Leye. Ústředí skupiny se nacházelo v Liberci a bylo řízeno z kanceláře říšského vedoucího Konráda Henleina. Na

---

³² Choustníkovo Hradiště bylo původně součástí okresu Dvůr Králové nad Labem. V roce 1938 tato obec připadla ale pod správu landrátu Trutnov. Po válce bylo Choustníkovo Hradiště opět součástí okresu Dvůr Králové až do roku 1949, kdy byl celý okres Dvůr Králové n.L. začleněn do okresu Trutnov.

základě nařízení z Liberce, měla vedení místních stran NSDAP v celé Sudetské župě vyhlásit „apel“ pro členy strany, aby se přihlásili dobrovolně do zmíněného útvaru. Většina předsedů strany NSDAP rozkaz uposlechla. Do skupiny se měli vybírat pouze muži, kteří nebyli politicky činní, neměli rodinné závazky a byli odvážní, spolehliví a pokud možno neznámí. Z Trutnova se pravděpodobně přihlásili pouze dva muži. Kde probíhalo školení dobrovolníků „Adolf Hitler – Freikorps“, se úřadu Národní bezpečnosti nepodařilo zjistit.³³

Na rozdíl od některých jiných měst v sudetoněmecké župě jako např. Chebu, Mostu, Karlových Varů či Opavy byl okres Trutnov ušetřen bombardování spojeneckými vojsky. Ovšem o blížící se frontě svědčily podle pamětníků nejen již zmíněné kolony uprchlíků ze Slezska, ale i kouř, budování protitankových zátarasů atd. Henlein se pokoušel přimět německé obyvatelstvo, aby vytrvalo v boji až do konce a proto nechal zřídit i stanný soud v Liberci, do jehož kompetence spadal vládní kraj Ústí n.L., tedy i okres Trutnov. Zde měli být souzeni dezertéři a muži, kteří neuposlechli povolávacího rozkazu.³⁴ Evakuace sudetských Němců byla na konci války v závislosti na postupu Rudé armády prováděna téměř výlučně v opavském vládním kraji. Ve vládním kraji Ústí n.L. byly sice zahájeny první organizační přípravy na evakuaci už v polovině března a vztahovaly se kromě okresu Trutnov i na okresy Vrchlabí, Broumov, Liberec, Jablonec n.N., Frýdlant a Rumburk, avšak příkaz k samotné evakuaci na počátku května už neměl mezi obyvatelstvem prakticky žádnou odezvu.³⁵

Celou situaci před koncem války završovaly pochody válečných zajatců a vězňů z koncentračních táborů. Pohled na „pochod smrti“ se naskytl i obyvatelům Trutnova a okolí v polovině února 1945. Mezi německým obyvatelstvem, které přihlíželo, se prý našli i tací, kteří nejen že zajatcům spílali ale i na ně plivali.³⁶ Ne nadarmo byl pochod označen jako „pochod smrti“. V srpnu 1945 byly objeveny tři hromadné hroby obětí tohoto pochodu - jeden u obce Střítež, druhý u obce Studenec a poslední u obce Humburky. Celkem se zde našlo 40 těl. Exhumaci u Humburk, kde bylo nalezeno 5 těl, byl přítomen jakýsi rolník německé národnosti Josef Braun z Humburk,³⁷ jenž prohlásil, že se účastnil pohřbívání obětí a proto byl vzápětí vyslechnut jako svědek. Ve své výpovědi uvedl následující: „V jedné neděli

---

³³ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III/2. *Tajná hlášení (č.j.522 přes Taj./45. a č.j.495 přes Taj./45.) Úřadu národní bezpečnosti v Trutnově* adresovaná zpravodajskému oddělení MV z 21. září 1945.

³⁴ Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 311. – Stanný soud v Liberci zahájil svou činnost v první polovině dubna. Vedle toho existoval ještě stanný soud v Opavě, který byl zřízen už dříve.

³⁵ Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 313, 502.

³⁶ Bílek J.V a spol.: *K velkému cíli*. In: *K velkému cíli*. Trutnovsko 1949, II. část. Vydal výstavní výbor Krkonošské výstavy. Trutnov 1949, s. 58.

³⁷ K otevření hrobů mělo být podle příkazu OSK zajištěno dostatečné množství německých dělníků – SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 396, sign. IX 10j/24. (V citaci neprovádím pravopisnou úpravu).

letošního roku v únoru přišel ke mně do bytu četník ze stanice St. Rokytník, jehož jméno neznám a vyzval mne, abych si opatřil nějaké lidi, a abych vykopal hrob na místě, kde ležely již 3 mrtvoly mužů. Šlo o lidi z transportu, který šel kolem po silnici téže neděle a to směrem od Trutnova. Šlo o velký transport, jak jsem slyšel od lidí. Sám jsem v době pochodu transportu doma spal. Vojáci, kteří stáli u oněch mrtvol, byli asi 4, říkali, že jde o židy. K večeru po tom přivezli vojáci na sánkách další 3 osoby, z nichž jedna byla mrtvá a 2 byli živí. Tyto dva živé lidi již za tmy zastřelili z pušek, pokud vím ranou do hlavy. Podle vzezření obličejů jsem soudil, že jde o židy. Mluvili německy. Při vykopávání hrobu i pohřbívání byli přítomni další muži ze vsi a to: [...] Vojáci, přítomní u pohřbívání, byli příslušníci zbraně SS. Neznal jsem z nich žádného. Hrob byl zasypán podle příkazu četníka až druhého dne, protože k tomu musel dát příkaz obecní úřad ze St. Rokytníka. Starosta Josef Valsch ze St. Rokytníka druhého dne nařídil zasypání hrobu a přitom prohlásil, že jim odebral čísla. Co všechno mrtvým odebral, zda též jiné doklady, nevím, protože jsem přítom nebyl. [...]“ Tolik výpověď očitého svědka.

Výsledky provedené exhumace ukázaly, že se jednalo pravděpodobně vesměs o osoby mužského pohlaví. Lékaři se domnívali, že zemřely celkovým vysílením a vyhladověním až na případy, u kterých zjistili stopy násilí, jako střelné rány, rozdrčení lebky apod. U mnoha obětí ale nebylo možno příčinu smrti stanovit vůbec, vzhledem k pokročilému stádiu rozkladu těl. Rovněž nemohla být stanovena totožnost obětí, neboť kromě blůz s číslem, kterých na sobě měli vězni často i několik na jednou a vždy s jiným číslem, u nich nebyly nalezeny žádné jiné doklady. Vzhledem k oděvu a tělesnému stavu pohřbených osob se usuzovalo však, že šlo o osoby z různých koncentračních táborů, mezi nimiž byli také Židé a snad i Poláci.³⁸

---

³⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 396, sign. IX 10j/24.- Zápis z 30. a 31. 8. 1945 o výsledku exhumace mrtvol, obětí pochodu smrti z měsíce února 1945, uložených ve společných hrobech.

Podle hlášení SS župnímu vedení 9. února se v této době formovaly různé kolony se zhruba 6 000 britskými a asi 16 000 sovětskými válečnými zajatci. Průchod kolon se měl uskutečnit „pokud možno s vyloučením jakékoli pozornosti obyvatelstva.“ - Zimmermann, Volker: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Prostor. Praha 2001, s. 311.

2.2. Osvobození Trutnovska a první mírové dny

V Trutnově se v pondělí 7. května 1945 rozšířila zpráva, že Rudá armáda prorazila německou frontu u Walbrzychu a rychle směřuje na Královec. Trutnovský krajský vedoucí NSDAP Hofhansel a landrát Söltner vyzýval ženy a děti, aby opustily město. Trutnov měl být prohlášen za pevnost a muži ho měli bránit. Výzvy však prý už nikdo neuposlechl. V průběhu dne vyklidili Němci Národní dům – bývalé středisko Čechů. V odpoledních hodinách 7. května pak vniklo několik Čechů, trutnovských starousedlíků, v čele s Ludvíkem Kadaníkem a Bohumilem Šmejcem do Národního domu a obsadili jej, za účelem zřídit zde revoluční národní výbor. K večeru se tu konala první schůze národního výboru. Zvolená delegace v zastoupení Kadaník, Šmejce, Holý a Chmelík byla vyslána do úřední budovy bývalého landráta, kterého od předchozího dne zastupoval živnostenský inspektor německé národnosti Ing. Korschan, jenž prý ovládal český jazyk. Korschan chtěl urychleně, dříve než dorazí Sovětská armáda, předat správu města do rukou zástupců československé armády. Proto se osobně za doprovodu trutnovského starousedlíka Hofmana vydal 8. května do Vrchlabí a Jilemnice, kde žádal české důstojníky majora Líkaře a npor. Spanilého o rychlé obsazení Trutnova. Zároveň přislíbil, že prosadí kapitulaci německé posádky a propuštění všech politických vězňů a cizích dělníků zavlečených sem na nucené práce. Po návratu do Trutnova shromáždil ještě tentýž den přednosta všech německých úřadů v Trutnově a sdělil jim podmínky kapitulace. Přítomná česká delegace pak převzala správu celého okresu a zavázla si pod osobní zodpovědností německého starostu města Dr. Kellnera a další přednosta úřadů, že zabráni ničení veřejného majetku, spisů apod. a že udrží pořádek až do úplného převzetí. Požadavky bezpodmínečné kapitulace byly sděleny i veliteli zdejší německé posádky, která vzápětí dobrovolně opustila město. Přes město i přes celý okres se však i v následujících dnech stále pohybovaly početné oddíly ustupujících německých vojsk.³⁹

Mezi členy delegace národního výboru přejímající správu okresu do českých rukou byli i tři občané německé národnosti, náměstek starosty, „loyální pěstitel českoněmecké vzájemnosti“ a člen německé sociální demokracie v Trutnově Dr. Josef Mühlberger a dále podobně orientovaní Göbel a Pauer. Oba posléze zastávali funkci stálých poradců RNV. Dr.

---

³⁹ Just, A. a kol.: *Patnáct vítězných let na Trutnovsku 1945 – 1960*. In: Vlastivědný sborník „Trutnovsko“ č.8. Okresní vlastivědné muzeum v Trutnově. Trutnov 1960, s. 7 –9. Srov. s kronikou města Trutnov: SOkA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s. 109 – 115. Oba prameny se částečně rozcházejí v datech.

Mühlbergerovi, bývalému vězni koncentračního tábora, bylo později svěřeno i zastupování německých antifašistů při jejich přednostním odsunu na tzv. permit.⁴⁰

Čs. důstojníci v čele s již zmíněným majorem Líkařem a nadpor. Spanilým, dále v doprovodu továrníka Mládka ze Studence, který před okupací vlastnil továrnu v Kalné Vodě, přijeli z Jilemnicka do Trutnova 9. května. Vyhlásili výjimečný stav a odpoledne pak byla na radnici vztyčena čs. vlajka. Před shromážděním starousedlých Čechů, ale i Slováků, nasazených zde na práce, bylo veřejně proklamováno převzetí veškeré moci revolučním národním výborem. Brzo se objevily první české prapory takřka na všech domech českých majitelů. K večeru dorazily na náměstí v Trutnově též první sovětské tanky.⁴¹

Válka skončila, ale k míru měla situace ještě daleko. Podle vzpomínek pozdějšího předsedy okresní správní komise Vlastimila Brunclíka nepůsobili největší potíže ani tak zdejší Němci, ale Češi, Sověti a osvobození zajatci. Němci kteří neuprchli, očekávali se strachem budoucí vývoj a vesměs poslušně vykonávali rozkazy úřadů. Strach z toho, co je nyní čeká, nemálo z nich dohnal i k sebevraždám. V noci z 10. na 11. května spáchalo sebevraždu údajně přes 300 lidí. Často se jednalo o celé rodiny včetně kojenců.⁴² Sebevraždy zvýšily už tak velký počet obětí doznívající války a proto se tentýž den začalo s hromadným pohřbíváním desítek obětí doznávající války. Práce s tím spojené vykonávaly brigády Němců.⁴³

Pamětnice A vzpomíná, že největší strach mezi Němci panoval z příchodu sovětské armády, neboť kolovaly zvěsti o znásilňování a jiných hrůzných činech páchaných Rusy. Proto i její rodina narychlo vyvěšovala z oken lněné šátky jako bílé vlajky a vedle nich i rudé vlajky. Ty narychlo vyráběli z vlajek s hákovým křížem, jichž bylo všude po ruce dost a to tak, že od nich oddělili bílý kruh s hákovým křížem. Ženy se pak v domě pečlivě ukryly a se strachem očekávaly příchod Rusů. Když se situace trochu uklidnila, ženy vycházely přes den z úkrytů se šátky na hlavách, aby vypadaly staře a noci opět trávily ve skrýších až do odchodu ruské armády.⁴⁴

Zdrojem neklidu se staly i různé tzv. partyzánské skupiny či Revoluční gardy, které pod záminkou boje proti údajným Werwolfům přepadaly domy, prováděly svévolné domovní prohlídky, loupily a nechávaly se živit od německých obyvatel. Jedna z band přepadla

---

⁴⁰ SOkA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s. 109 – 115.

⁴¹ SOkA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s. 109 – 115.

⁴² Brunclík, V.: *Návrat do pohraničí*, s. 10n. Uloženo v SOkA Trutnov, f. SD, sign. D/2, kt. 79. Citovanou část vzpomínek Vlastimil Brunclík sepsal, resp. dokončil 25.2.1983. Pamětní kniha města Trutnova však udává datum sebevražd jako noc z 9. na 10. května a počet obětí ve výši 250 osob. Dále zmiňuje, že období sebevražd trvalo asi týden a vyžádalo si celkem na 500 obětí v Trutnově, mezi nimiž byl i sám starosta, jenž se otrávil.

⁴³ SOkA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s.163.

⁴⁴Viz příloha 3: Vzpomínky pamětnice A: Jugend in Böhmen, vergiftet vom Nationalismus, s. 40.

dokonce automobil předsedy OSK Vlastimila Brunclíka. Incidentsy často vyvolávala také již zmíněná Sovětská armáda, která nezřídka považovala státní i soukromý majetek za svou válečnou kořist. Další problémovou skupinou byly tisíce osvobozených zajatců a nuceně nasazených, kteří si začali živelně obstarávat zásoby potravin a dalšího zboží ve snaze dostat se co nejrychleji domů.⁴⁵ Podle kroniky města Trutnov jich v celém okrese bylo na 20 000.⁴⁶ Jedním z prvních úkolů RNV se tudíž stalo organizování bezpečnostní služby, k níž se hlásili mladí Češi, zaměstnaní v Trutnově ke konci okupace v místních závodech a obchodech. Byly jim přiděleny zbraně a měli zajišťovat úřady, sklady, továrny, elektrárny aj. hospodářské podniky před rabováním a veškeré věci z opuštěných bytů a budov svázat do narychlo zřízeného skladu. Zpočátku musela být bezpečnostní služba obnovována ale jen z řad Němců, ovšem neozbrojených.⁴⁷

Vedle omezeného telefonického spojení, situaci dále komplikovalo přerušené železniční spojení z Trutnova do ostatních oblastí okresu. První čeští železničáři přijeli pomáhat s jeho obnovením až 16. května.⁴⁸ Okres se ale nejvíce potýkal s nedostatkem osob schopných zajistit provoz úřadů, četnických stanic, důležitých závodů a dalších nezbytných institucí. A tak ani převzetí správy většiny obcí⁴⁹ nebylo jednoduché, protože zpočátku nebyl k dispozici žádný důvěryhodný Čech, tudíž nebylo koho jmenovat do místních správních komisí. Ke zlepšení došlo až s příchodem českých obyvatel z vnitrozemí, zejména z Úpicka. Odtud také v polovině května dorazila skupina Národní stráže, která spolu s partyzánskými sbory a velitelstvím ruské posádky prohledávala hory a pátrala po skrývajících se příslušnících poražené nacistické armády a dalších ozbrojených vojenských i polovojenských složkách. Zmíněné útvary zajišťovaly též zbraně a vojenský materiál, který se povaloval všude po ulicích. Ke konci května byly do všech důležitých míst okresu dosazeny vojenské posádky a zřizováním stanic SNB byly postupně likvidovány i partyzánské sbory.⁵⁰

---

⁴⁵ Brunclík, V.: *Návrat do pohraničí*, s. 20n. Uloženo v SOKA Trutnov, f. SD, sign. D/2, kt. 79. Citovanou část vzpomínek Vlastimil Brunclík sepsal, resp. dokončil 25.2.1983. Srov. Vzpomínky pamětníka H, str. 128. Viz. příloha 3.

⁴⁶ Pamětník H uvádí, že jen v Žaclěři bylo ca. 200 francouzských zajatců a asi 300 ruských zajatců, kteří zde byli nasazeni na práce v dolech. Dalšíh ca. 30 francouzských zajatců a 25 žen z Ukrajiny pracovalo v místní továrně na sklo. Žacléřská železnice zase zaměstnávala anglické zajatce, kteří byli ubytováni v obci Královec. Pamětník zmiňuje i ca. 50 židovských žen, které pracovaly v Žacléřské továrně na len. Sem dojížděly každý den z Bernartic, kde byl hlavní koncentrační tábor. Pamětník H: *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*, s. 124 – 125.

⁴⁷ Brunclík, V.: *Návrat do pohraničí*, s. 9. Uloženo v SOKA Trutnov, f. SD, sign. D/2, kt. 79.

⁴⁸ SOKA Trutnov, Pamětní kniha města Trutnov, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s. 115, 165 - 166.

⁴⁹ S výjimkou Úpicka, kde vzhledem k národnostnímu složení obyvatelstva došlo už počátkem května 1945 s blížícím se koncem války k odzbrojování německých vojáků především v Úpici, Rtyni a Malých Svatoňovicích a po přechodném období revolučních národních výborů, tu probíhaly volby do MNV.

⁵⁰ SOKA Trutnov. Pamětní kniha města Trutnov, IX.sv., obd. 1945 – 1952, s. 159.

2.3. Vznik Okresní správní komise v Trutnově

Jak již bylo výše uvedeno, revoluční národní výbor v čele s Ludvíkem Kadaníkem převzal v Trutnově veškerou moc 9.5.1945. O den později přijel do Trutnova i bývalý zdejší učitel Vlastimil Brunclík. Na základě pověření od Krajského revolučního výboru v Jičíně, zde měl převzít celou správu okresu. 14. května tak jmenoval Ludvíka Kadaníka starostou města Trutnov a RNV se přestěhoval na radnici. Koncem května byla jmenována ministrem vnitra okresní správní komise⁵¹ a jejím předsedou se stal Vlastimil Brunclík. Do té doby opíral svoji funkci Vlastimil Brunclík o RNV města Trutnov, který tak vlastně po přechodnou dobu fungoval jako okresní RNV.

Oficiálně se OSK ujala činnosti 2. června 1945 a od té doby zasedala dvakrát až třikrát týdně. Na první řádné schůzi, která se konala v kanceláři předsedy OSK Vlastimila Brunclíka, proběhlo složení slibu a udělení jednotlivých referátů. Pro zjištění spolehlivosti osob dosazovaných na úřední místa, postačovalo prozatím písemné prohlášení a osvědčení MNV z jejich posledního bydliště, popřípadě pak uvedení jejich činnosti za války. O dva dny později byla jmenována i místní správní komise, jejím vedením byl pověřen prof. Josef Vlačík, který oficiálně převzal správu města z rukou RNV. Teprve tehdy se definitivně oddělila funkce MSK v Trutnově od funkce OSK a město i okres vyřizovaly svoji agendu samostatně.⁵² Na třetí řádné schůzi 7. června přikročila pak OSK k jmenování místních správních komisí a jejich předsedů do jednotlivých obcí okresu. Jmenování dalších členů těchto komisí pokračovalo i v následujících týdnech i měsících.⁵³

V průběhu letních a podzimních měsíců se OSK postupně rozšiřovala o jednotlivé členy a referáty, takže na konci listopadu 1945 vypadalo její složení následovně:

Předseda – Vlastimil Brunclík (bezpartijní)

Místopředseda, zemědělský referát – Jindřich Rozkovec (KSČ)

Bezpečnostní referát – Rudolf Vyhnálek (KSČ)

---

⁵¹ V průběhu války začala KSČ prosazovat národní výbory jako nové orgány poválečné veřejné správy. V Košickém vládním programu z dubna 1945 jejich pojetí státní správy převládlo a zřizování a pravomoc národních výborů byly následně určena vládním nařízením č.4/45 Sb. *O volbě a pravomoci národních výborů* ze dne 5.května 1945 a směrnicí ministerstva vnitra č.6/1945 Ú.l. z 19.5.1945. ONV byly podřízeny zemskému národnímu výboru.Členem NV mohl být pouze československý občan slovanské národnosti, což v oblastech osídlených převážně německým obyvatelstvem zpočátku znemožňovalo volbu místních a okresních výborů. V takovýchto případech, a tím byla i oblast Trutnovsko, jmenoval ministr vnitra okresní správní komise (OSK) a do jednotlivých obcí místní správní komise (MSK).

⁵² SOKA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.svazek, období 1945 – 1952, s. 120n.

⁵³ SOKA Trutnov, *Knihy zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 7.6.1945 a z 2.6.1945.

Průmyslový a dopravní referát – Egon Breuer (KSČ)

Referát sociální péče – Bohuslav Prouza (KSČ)

Referát sociální péče o horníky – Bohumil Kábrt (KSČ)

Osídlovací referát – Bohumil Kopřiva (KSČ)

Zásobovací a vyživovací referát – Rudolf Dytrich (ČSSD)

Školský a kulturní referát – Rudolf Loukota (ČSSD)

Bytový referát – Emil Horyna (ČSNS)

Finanční referát – Jiří Hanuš (bezpartijní)

Dále byly při OSK zřizovány různé komise a subkomise. Např. dopravní, finanční, soutěžní (pro povznesení morálky), ústavní (udělování státního občanství), volební, mléčná, uhelná, atd. Antifašistická komise, založená v souvislosti s uskutečňováním opatření proti Němcům, přezkoumávala mimo jiné používání titulu antifašista, který svého nositele opravňoval k vynětí z opatření proti ostatnímu obyvatelstvu německé národnosti. Speciálním orgánem byla *trestní nalézací komise* (TNK), zvolená na plenární schůzi OSK dne 3.12.1945 a to na základě dekretu prezidenta republiky ze dne 17.10.1945. Posuzovala trestné činy stanovené dekretem č. 138/1945 Sb., tzv. malým retribučním dekretem, jenž postihoval osoby, které v době od 21.května 1938 svým chováním urážely národní cítění českého a slovenského národa. Činnost této komise skončila až v roce 1950.⁵⁴ Prvním předsedou TNK se stal Rudolf Vyhnálek, který byl zároveň i členem OSK. Dále byli do TNK zvoleni: pan Dr. V. Karel, policejní rada Trutnova, Rudolf Loukota, člen OSK Trutnov a pan Alois Kopecký z Trutnova. Náhradníkem se stal Josef Matějka, opět z Trutnova.⁵⁵

Jelikož pro práci OSK (ONV) neexistovaly zpočátku jednotné organizační a jednacím řády, musela OSK improvizovat a vytvářet si vlastní pravidla v podstatě až do vydání *Prozatímního organizačního řádu zemských a okresních národních výborů* z 18. ledna 1946 a *Prozatímních jednacích řádů pro zemské a okresní národní výbory, okresní správní komise a jejich složky* z 13. října 1946. V roce 1946 byl místo dosavadní OSK sestaven Okresní národní výbor a to na základě vládního nařízení č.120/1946 Sb. *O obnovení národních výborů podle voleb do Ústavodárného národního shromáždění*. Měl 32 členů a na své první plenární schůzi 24. června 1946 zvolil předsedu (Jiří Rozkovec), jeho náměstký (Vlastimil Brunclík se

---

⁵⁴ Kafka, J: *Úvod k inventáři fondu ONV Trutnov 1945 – 1990 (1999)*, archivní pomůcka č.406, Inventář, sv. 1, , SOKA Trutnov 2005, s.11.

⁵⁵ SOKA Trutnov, f. ONV Trutnov, kt. 150, inv.č. 2009, sign. I/ 23.

stal 1. náměstkem a na starosti měl osídlovací, průmyslový a živnostenský referát) a 7 členů rady.⁵⁶

2.4. Opatření proti Němcům

Při obsazování pohraničí proběhlo v prvních květnových týdnech ve velkém měřítku zajišťování a internování Němců a osob podezřelých z kolaborace do věznic a narychlo zřizovaných táborů. To vše často bez rozlišení mezi vinnými a nevinnými. Vyklízení městských čtvrtí a obcí, obsazování bytů, usedlostí, zabavování majetku a následné vysídlování za hranice nebo na jiná místa vzdálená od původního bydliště bylo na denním pořádku. Poválečné poměry umožňovaly uplatnit velmi tvrdá opatření a tak výjimkou nebyly ani popravy a hrubé zacházení se zadrženými osobami. O tom se dovídáme však většinou už jen z výpovědí pamětníků. Více písemných zpráv se dochovalo až z června a července. Podívejme se však nejprve na základní nařízení postihující Němce, které vydala OSK či MSK v Trutnově v průběhu června a července 1945.

Již na třetí schůzi 7. června jednala OSK o označení osob německé národnosti bílými páskami s černým „N“. Usnesla se, že tyto pásy musí nosit všichni Němci bez rozdílu. Zvláštní červené pásy s nápisem „Pod ochranou ...“ měli obdržet němečtí příslušníci KSČ a strany sociálně demokratické. Za vydání těchto pásek ručily obě strany, konkrétně jejich místní předsedové i před úřady. Podobné pásy měli obdržet i ostatní Němci, pokud o nich bezpečnostní sbor zjistil, že se účastnili aktivně boje pro Československou republiku.⁵⁷ O týden později se na schůzi stanovilo, že zvláštní ochrany budou požívat i všichni říšští Němci, kteří vykonávají pro stát důležité funkce. Ti pak měli nosit místo pásky „N“, pásku s nápisem „Pod ochranou OSK“. Od nošení pásek byly osvobozeny manželky Čechů, které měly německou národnost. Podmínkou však bylo, že se aktivně neúčastnily protistátní činnosti. Naopak místní Němci, kteří zatím představovali nepostradatelné pracovní síly, měli nosit pásku „N“, přestože byli pod ochranou. Nošení pásek Němci nedodržovali a proto koncem června nařídila OSK bezpečnostním orgánům permanentní a důrazné osobní kontroly veškerého obyvatelstva s výjimkou osobností, o kterých bylo „notoricky známo“ že jsou občany české národnosti. Němci, kteří by byli přistiženi bez pásky „N“, měli být okamžitě zatčeni a zařazeni do pracovního tábora. Pásy si podle vzpomínek pamětnice A, museli Němci ušít sami. Díky tomuto nařízení bylo na první pohled jasné, kdo je Němec. Pamětník H

---

⁵⁶ Kafka, J: *Úvod k inventáři fondu ONV Trutnov 1945 – 1990 (1999)*, archivní pomůcka č.406, Inventář, sv. 1, , SOkA Trutnov 2005, s. 11 – 13.

⁵⁷ SOkA Trutnov, *Knihy zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 7.6.1945 a z 20.6.1945.

ze Žacléře vzpomíná, že v prvních dnech na takto označené osoby házely především české děti a ženy kameny, plivaly na ně, nadávaly jim a často je i bily. Dále mluví o tom, že později měli internováni Němci žluté pásky s písmenem „I“ jako internační tábor a osoby pracující v továrnách či jinde bílé pásky s písmenem „P“ jako pracující.

Spolu s nařízeními o označení Němců páskami, prohlásila 21. června OSK veškerá potvrzení o národní a státní spolehlivosti, vydaná okresním Národním výborem před 2. červnem 1945 za neplatná, stejně tak jako i jiná potvrzení, skýtající ochranu osobám německé národnosti. Dále bylo oznámeno, že ohledně zásobování se lístky pro Čechy smějí vydávat pouze těm Němcům, kteří mohou prokázat, že se účastnili aktivně boje proti nacismu. Tito museli podat žádost o potravinové lístky pro Čechy potvrzenou MSK nebo Národním výborem.⁵⁸

Počátkem července byla ustanovena zvláštní komise, která měla vyšetřovat sporné případy týkající se národnosti jednotlivých osob a zároveň přezkoumávat žádosti o vynětí z opatření proti Němcům. Předsedou komise byl jmenován Dr. Novotný a každá z politických stran měla do této komise vyslat své zástupce.⁵⁹

18. července OSK na popud Jaroslava Neubauera, ředitele živnostenské banky, fil. V Trutnově, schválila návrh na vyhlášku, podle níž byli všichni Němci povinni odevzdat cenné věci (zlato, stříbro, filatelistické sbírky aj.) u určeného peněžního ústavu (viz. příloha 1). Podle vzpomínek pamětníka H ze Žacléře museli Němci ale už v prvním týdnu po příchodu Rusů, tedy v květnu, odevzdat rádiové přijímače, fotoaparáty a především všechny zbraně. Ukrytí a neodevzdání zbraně a střeliva bylo považováno za nejzávažnější přečin, po kterém následoval trest smrti.⁶⁰ V této souvislosti si pamětnice A. vzpomíná jak vzali ze skrýší pár šperků, fotoaparát a operní kukátko a vše odnesli na četnickou stanici. Po cestě narazili ještě na plynové masky a kanistry, které zde zahodili přechající němečtí vojáci. Sebrali je a hodili do řeky, aby na ně náhodou nepadlo podezření, že se u nich vojáci skrývají.⁶¹

Jednotlivá opatření proti Němcům zasahovala i do jejich každodenního život. Tak např. 20. července, na návrh MSK Trutnov, ustanovila OSK omezenou nákupní dobu pro občany německé národnosti, nosící pásku „N“, a sice od 8 – 9 a od 16 – 17 hodin.⁶² Němcům bylo dále zakázáno jezdit na kole s výjimkou cesty do zaměstnání. K ostatním účelům využití jízdního kola museli žádat MSK o povolení. Stejně tak nesměli bez povolení používat ostatní

---

⁵⁸ SOKA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 14.6., 21.6., 25.6.1945 a f. ONV, kt. 104.

⁵⁹ SOKA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 2.7.1945.

⁶⁰ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka H: *Gedenbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*

⁶¹ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětnice A: *Jugend in Böhmen. Vergiftet vom Nationalismus*

⁶² SOKA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 18.7., 20.7.1945.

dopravní prostředky jako železnici a autobusy. 5. června pro změnu žádala OSK jednotlivé Místní správní komise, aby uveřejnily vyhlášku zakazující s okamžitou platností chov všech druhů holubů u obyvatelstva německé národnosti. Holuby měli jejich držitelé odevzdat u Posádkových velitelství v Trutnově, Maršově, Žacléři a Úpici do 14. hodin dne 9. června 1945.⁶³ Pamětníci dále zmiňují zákaz návštěvy kin, všech veřejných zábav, zákaz opuštění obce bez povolení, ale po nějaký čas také zákaz vycházení z domu mezi osmou hodinou večerní a šestou hodinou ranní.

Podobných zákazů bylo nespočet. Vedle nich se usilovalo i o odstranění všech německých nápisů připomínajících především dobu okupace. Tak už 16. května a ještě jednou 9. července na základě nařízení ZNV vydala OSK vyhlášku o odstranění veškerých nápisů, označení či pomníků připomínajících dobu nacistického útlaku. Šlo především o hákové kříže, ale třeba i označení funkcionářů nacistické strany na náhrobních deskách na všech hřbitovech. Jednotlivé MSK pak měly podat hlášení o provedení tohoto úkolu či případných závadách. Vyskytly se případy, jako tomu bylo např. ve Svobodě nad Úpou, že MSK neměly už s odstraňováním nápisů žádnou práci, neboť podobná označení zničilo samo místní obyvatelstvo německé národnosti koncem války. Ovšem v této souvislosti se kladl důraz i na z dnešního pohledu malichernosti. SNB v Königshanu (později přejmenován na Královec) tak třeba považovala za závadu, kterou je nutno odstranit, dva vsazené duby po obou stranách pomníku padlým obětem války. Tyto duby sem totiž podle zápisu v obecní kronice byly vsazeny Němci jako náhrada za původní lipové stromy, které tu zasadili Češi. Na druhé straně je nutno dodat, že dle již výše zmíněného nařízení ZNV mělo být neodstranění a používání symbolů, pomníků atd. trestáno pokutou od 10 do 5.000 korun nebo vězením od 12ti hodin do 14ti dnů.⁶⁴

Současně se zaváděla pracovní povinnost, na kterou byly podle pamětníka G z Bernartic vázány i potravinové lístky. Bez potvrzení o zaměstnání tak potravinové lístky Němci nedostali.⁶⁵ Práci si musela hledat i německá mládež, jelikož se zavřely všechny německé školy. Na práci byli Němci ale především přidělováni a to i do vnitrozemí. Většina podniků a továren sama žádala nejprve OSK později OÚOP o pracovní síly. Např. již 18. června přislíbila OSK *Svatoňovické bánské společnosti* 500 mužů na práce v dolech. Ubytování měli být v „dřevěných skladných barácích“.⁶⁶ Zhruba o měsíc později vyhověl

---

⁶³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III 2/2.

⁶⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III 2/9. Nařízení ZNV se prozatím nevztahovalo na barevné provedení orientačních značek, tj. místních tabulí, rozcestníků, návěstí atd.

⁶⁵ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka G

⁶⁶ SOkA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 18.6. 1945.

předseda OSK tentokrátě žádosti firmy *Lnářský a jutařský průmysl* v Úpici o přidělení dělnic německé národnosti ve věku do 18 let a několik dní nato souhlasila OSK i s přidělením 25 německých dělnic do továrny firmy *Bratři Buxbaumové*.⁶⁷ Tolik jen několik příkladů za všechny. Pamětník G z Bernartic si vzpomíná, že když v červenci čekali na odsun v táboře v Hořejším Starém Městě, raději vůbec nevycházel z „táborového baráku“, neboť se proslýchalo, že již mnoho chlapců a děvčat jeho věku, tj. okolo 15 let, bylo u brány z tábora jednoduše zastaveno a předáno na práce do vnitrozemí zde již čekajícím zemědělcům.⁶⁸

Jednotliví zaměstnavatelé či MNV z vnitrozemí však často odsunuté Němce posílali zpět k příslušným MSK, aby jim pro ně vydaly ze zabavených věcí boty, šaty apod., což místní správní komise odmítaly s odůvodněním, že Němci byli již dostatečně vybaveni při odsunu. Ačkoli tyto Němce na cestách k MSK někdy doprovázely dozorčí osoby, nezdá se stávalo, že po cestě Němci uprchli. Jindy zase, aniž by se hlásili u MSK, šli Němci rovnou do svých bývalých bytů a na nových osídlencích, kteří se sem mezitím nastěhovali, se dožadovali svých věcí, jež zde museli při evakuaci zanechat. To vyvolávalo samozřejmě roztržky a jednotlivé MSK proto požadovaly na Okresní správní komisi, aby sjednala nápravu, neboť takovéto jednání vnitrozemských podniků či Národních výborů, které podávali za vysídlené Němce žádosti o částečné navrácení jejich majetku, považovaly místní MSK za „*výsměch jejich snaze o vyčištění a uklidnění pohraničí*.“⁶⁹

Ve výčtu povinností, zákazů a vyhlášek postihujících Němce by se dalo pokračovat, kromě toho byly neustále zpřesňovány a zaváděny další v pozdější době (viz. kap.3) Přestupky Němců proti široké škále těchto omezujících nařízení a předpisů se trestaly pokutami, ale též internací, vypovězením z místa i jinak. Dalekosáhlejší dopad na německé obyvatelstvo měla však jiná opatření týkající se vysídlování za hranice, internování do táborů či přemísťování na jiná místa za účelem uvolňování bytů pro nové osídlence.

2.5. Divoké odsuny a přemísťování německého obyvatelstva

Na Trutnovsku podle dostupných a zachovaných pramenů usilovala Okresní správní komise a hlavně první osídlenci v Trutnově nejprve o vysídlení říšských Němců a uprchlíků.⁷⁰ Proto 12. května nařídil vyhláškou předseda OSK bezpodmínečný odchod jednak osob německé národnosti, které v roce 1938 na okrese nebydlely a též německých vojáků. Lhůta

---

⁶⁷ SOKA Trutnov, *Knihy zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 11.7. 1945 a 18.7.1945.

⁶⁸ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka G.

⁶⁹ SOKA Trutnov, f. ONV Trutnov, kt. 104, sign. III 1/25

⁷⁰ Jen tzv. národních hostů odhadoval okres Trutnov na 20 tisíc. Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945-1948*. Kruh. Hradec Králové 1982, s. 47.

pro opuštění území ČSR, byla stanovena na 48 hodin.⁷¹ Mimo vojáky bylo podle kroniky města Trutnov tímto způsobem vysídleno na 14 000 obyvatel. Pro odchod se jim uvolnila cesta přes Pomezí boudy.⁷² Řady běženců tak překročily blízké hranice do Polska, kde tehdy ještě žili u hranic Němci. Místní úřady totiž dosud neznaly přesné vymezení poválečných hranic a toto území na druhé straně Krkonoš mylně pokládaly za součást Německa.⁷³ Tímto způsobem se uvolnilo mnoho bytů pro nové české osídlenec. Obnovená železniční doprava však přivážela stále nové občany a prázdné byty se postupně zaplňovaly. MSK v Trutnově se tedy rozhodla, že je třeba sáhnout k uvolňování dalších bytů přesídlováním občanů německé národnosti, kteří dekretem prezidenta republiky ztratili čsl. občanství, do menších bytů. Tuto akci charakterizují výmluvně následující slova kronikáře: „A tu podnikli někteří neukáznění členové MSK na svůj vrub ani ne tak právem revoluce jako spíše z touhy po laciné popularitě nezodpovědnou akci bleskového vystěhování Němců z jejich bytů bez jakéhokoli výběru politického nebo humánního, akci, jejíž hmotná stránka byla sice sankcionována pozdější konfiskací všeho německého majetku, ale jejíž mravní aspekt, otřesný svým působením nejen na postižené Němce, ale i na přihlížející Čechy, jimž obsazování tímto způsobem uvolněných vil v tzv. České čtvrti působilo mravní rozpaky, a mohlo vrhnout nespravedlivý stín na morální hodnotu lidové revoluce.“⁷⁴ Ve vyklízení čtvrtí i jednotlivých obcí se pokračovalo i později. Např. na třetí schůzi 7. června, projednávala OSK návrh pana Jakubce, člena MSK v Trutnově, spočívající ve vystěhování německého obyvatelstva ze čtvrti Záduší. Na základě toho byl stanoven bezpečnostní sbor o 4 členech, který měl vyšetřit poměry ve zmíněné čtvrti, resp. zjistit zda se mezi tímto obyvatelstvem nacházejí i lidé, o nichž lze předpokládat, že dosáhnou udělení čsl. státního občanství. Pro nacisty však vystěhování mělo být bezpodmínečné. Konkrétní seznam osob, kterých se vystěhování týkalo, měl být sestaven do 12. června. Vystěhování prováděla nejspíše Národní stráž, která si osobovala větší pravomoci než jí příslušely, neboť 20. června bylo na další schůzi OSK znovu podotýkáno, že ohledně vystěhování je Národní stráž pouze vykonavatelem rozhodnutí MSK.⁷⁵

Je pravdou, že i v pozdější době chodily na Národní stráž stížnosti až na Ministerstvo vnitra. Autorem jedné z nich byl zástupce Ministerstva národní obrany, který se při služební

---

⁷¹ Vláda jednala o úloze vojenských jednotek v pohraničí (tj. 1. čs. armády) až 15. května. Oblastní velitel v Hradci Králové generál J. Janáček zde vydal pokyny k vystěhování německého obyvatelstva od Králík po Hrádek nad Nisou. Odejít měli v první řadě říšští Němci, lhůta byla zpravidla stanovena pouze na 24-48 hodin, váha povolených zavazadel do 30 kg na osobu. Staněk T.: *Perzekuce 1945...*, s. 23.

⁷² SOKA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX. svazek, období 1945 – 1952, s. 159.

⁷³ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí...*, s. 47.

⁷⁴ SOKA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX. svazek, období 1945 – 1952, s. 165-166.

⁷⁵ SOKA Trutnov, *Knihy zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 7.6.1945 a z 20.6.1945.

cestě do Trutnova 11. října 1945 dozvěděl od nejmenovaného mluvčího zdejšího obyvatelstva následující informace o Národní stráž. Tato ozbrojená jednotka, složená z příslušníků jedné továrny v Úpici v počtu 150ti mužů, zde měla působit od revolučních dnů. Každý muž této jednotky byl prý vybaven automatickou pistolí a téměř každý druhý měl motorové vozidlo. Jakmile byly opuštěny byty německým obyvatelstvem, měla se jednotka dopouštět soustavného rabování a vykrádání bytů, ničení a znehodnocování jejich zařízení. Ministerstvo vnitra se na základě této stížnosti informovalo u četnické stanice v Trutnově. Ta mu sdělila, že příslušnou jednotkou disponuje OSK, které podléhá jak policie (ca. 45 mužů), tak i četnictvo (ca. 15 mužů) a Národní stráž má být v nejbližší době rozpuštěna. Ačkoli MV uznávalo, že při tehdejším nedostatku vojenských jednotek v pohraničí, byla existence podobné jednotky při nutné evakuaci německého obyvatelstva vítaná, požadovalo na OSK, aby okamžitě provedla odzbrojení této jednotky a dále pak domovní prohlídky u všech jejich příslušníků za účelem případného zajištění kradeného majetku. OSK však obratem napsala Ministerstvu vnitra, že jejich informace se nezakládají na pravdě a nejsou první tohoto druhu. Zároveň uváděla věci na pravou míru a to následovně: V Trutnově sice od 17.5.1945 působila Národní stráž, nikoli ale o síle 150 ti mužů. Největší stav této jednotky byl 115 mužů. Poté byla prozatímní součástí SNB o síle asi 90ti mužů. Z tohoto počtu bylo později 30 mužů trvale umístěno a přiděleno na jednotlivé stanice SNB a zbytek, ca. 45 mužů sloužilo MSK jako milice, střežící až do 18.10.1945 sběrný tábor v Hořejším Starém Městě a internační tábor zajištěných osob do 23.10.1945. Tedy do doby než tyto úkoly mohla převzít SNB a pohotovostní pluk 1. NB. Mimo střežení používala MSK milice na bytovém úřadě k zajišťování volných bytů, resp. sepisování inventáře bytového zařízení a k dalším pomocným pracím jako bylo např. stěhování nábytku a střežení skladu národního majetku. Zbraně jednotky byly odevzdány též 23.10. pohotovostnímu pluku v Trutnově a milice, až na 25 mužů, byla rozpuštěna. Tyto muže si ponechala MSK jako obecné hlídače při stěhování nábytku. Všem byli ponechány pistole, které tato činnost podle OSK vyžadovala. Jako jedinou pravdivou informaci potvrdila OSK to, že někteří členové milice mají v držení motocykl, avšak na revers samotné OSK, stejně tak jako mnoho jiných lidí. Celé udání považovala OSK za málo konkrétní a velmi opožděné, neboť pokud prý došlo k přehmatům, šlo o období května a dotyční příslušníci Národní stráže byli okamžitě propuštěni. Dále se OSK domnívala, že nepravdivé informace pocházejí od některých lidí, kteří jsou zaujati vůči občanům z Úpice.⁷⁶

---

⁷⁶ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III 2/7.

Každopádně si neuspořádané poměry při provádění odsunů vynutily některé kroky, jež měli širší než regionální povahu. Podle doporučení KVNB v Praze z 14.6.1945 se měly zastavit všechny neorganizované přesuny Němců, které nařídily správní komise. Důraz se měl klást na důkladnější přípravy vysídlovacích akcí.⁷⁷

První písemně doložené divoké odsuny starousedlých Němců v agendě ONV proběhly podle zachovaných, rukou psaných evidenčních karet, které obsahují pouze údaje o datu transportu, jméno, rok narození a poslední bydliště odsunované osoby v tyto dny: 14. července, 30. července a ještě jednou 7. srpna 1945. Na jednom evidenčním lístku byla buď napsána celá rodina nebo byl každý člen rodiny zaznamenán zvlášť na jeden evidenční lístek. Všechny tyto divoké odsuny směřovaly do sovětského pásma. V prvním odsunu 14.7.1945, který se týkal města Trutnov a obcí Hořejší Staré Město, Kyje, Lampertice, Markoušovice, Mladé Buky a Radeč se nacházelo ca. 768 Němců. V druhém odsunu 30.7.1945 to bylo dokonce 995 Němců z následujících míst: Babí, Bečkova, Bernartic (390 lidí),⁷⁸ Brusnice, Hořejšího Starého Města, Jánských Lázní, Královce, Křenova, Lampertic, Maršova, Pilníkova, Trutnova, Vlčic, a Volanova. Ve třetím transportu 7.8.1945 bylo 1677 osob z obcí: Bobr, Černá Voda, Hořejší Staré Město, Kalná Voda, Královec, Lampertice, Mladé Buky, Poříčí, Prkenný Důl, Trutnov, Velká Úpa, Voletiny, Zlatá Olešnice, Žaclěř a Ždár. Všemi třemi transporty tak bylo odsunuto 4.440 Němců.⁷⁹ Odsun prováděly pravděpodobně vojenské jednotky z úseku p. pluku 4 „Prokopa Velikého“, protože 20. července obdržela OSK od zatímního velitele tohoto pluku pplk. gšt. Aloise Pokorného upozornění, že při provádění odsunu Němců jeho jednotkami nebude brán zřetel na žádosti od OSK ani

---

⁷⁷ Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 29.

Závažná opatření k vysídlení německého obyvatelstva se připravovala až ve spádu událostí po květnu 1945 a to především z důvodů čekání na dohodu všech tří velmocí a na jejich oficiální souhlas s odsunem. Od začátku června 1945 pak připravovaly politické a vojenské orgány směrnice pro realizaci odsunu německého obyvatelstva. Armáda měla zajistit tuto akci organizačně a technicky. Výnosem MV z 8.července 1945 byly upřesněny všeobecné zásady postupu vůči Němcům. K témuž dni vstoupily v platnost směrnice o zřízení osídlovacích referátů ONV (OSK), jejichž úkolem bylo zajistit souběžnost odsunu Němců s osídlovacím procesem v konkrétních místních podmínkách. Pokyny k provádění soupisů a třídění Němců k odsunu vydávaly vojenské, ale i správní orgány. S nimi se křížily centrální směrnice o vedení systematické evidence Němců. Oběžník MV z 28. července 1945 požadoval vést tzv. odsunové kategorie v následujícím pořadí: 1) okupanti, tj. Němci, kteří se do republiky přistěhovali po 1.10.1938, 2) provinilé osoby, pokud nebyly zajištěn (šlo především o „zvlášť výbojně“ nacisty a osoby aktivně dříve vystupující s odznakem NSDAP), 3) bývalí veřejní zaměstnanci, kteří se zrušením služebního poměru stali nezaměstnaní, 4) zemědělci, 5) majitelé podniků a živností, 6) příslušníci svobodných povolání, 7) dělníci, 8) ostatní. Situace byla značně nepřehledná, protože mnohé NV nevěděly, jakými pokyny se mají při soupisu a evidenci odsunových kategorií řídit. Srov. Staněk, T.: *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. Academia. Praha 1991, s. 52-97.

⁷⁸ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7/c.

⁷⁹ SOKA Trutnov, f. ONV, ka 1,2, inv.č.2005, sign. 7. K počtu vysídlených Němců jsem došla na základě součtu osob na jednotlivých evidenčních lístcích, řazených abecedně podle jmen a data transportu. Ačkoli kartotéka pro tyto transporty vypadá kompletně, není vyloučeno, že zde některé evidenční lístky chybí. V tom případě by byl počet vysídlených větší.

jednotlivých MSK, aby jisté osoby nebyly vyhošťovány s připraveným transportem, neboť tak způsobují zmatek a nepořádek v organizaci odsunu. Dále velitel nařizoval, aby Místní správní komise připravily seznamy osob určených k vyhoštění z obcí a dále osob, jež je nutno zatím ponechat k zajištění chodu hospodářského života. Na závěr apeloval na OSK, že rozhodnutí o tom, kdo a kdy má být vyhoštěn musí být vypracováno s definitivní přesností a nesmí se v poslední chvíli měnit. Aby nedošlo k chaosu a rušení plánovitého programu evakuace, neměla OSK brát ohled ani na případné důsledky místně ohraničené evakuace, tj. odtržení rodinných příslušníků bydlících v různých obcích.⁸⁰

Pamětnice A z Mladých Buků, jejíž příbuzní bydleli v přízemí stejného rodinného domu a byli zařazeni do prvního transportu 14. července., vypovídá o této události následovně: „Kolovaly zprávy o vyhánění a ráno 13. července 1945 stáli čeští vojáci nebo policisté před naším domem.“ Oba strýčkové, tetička a ještě jedna příbuzná „si museli zabalit kufr a odejít pěšky do Trutnova. Jak jsme se později dozvěděli, transportovali je v nákladních vagónech přes hranice do Durynska. Zde je vysadili někde na poli, pak se dostali do tábora ve městě Apolda a následovně byli ubytováni někde v ruské okupační zóně. Proč oni museli odejít a my jsme mohli ještě zůstat, to jsme nevěděli: Protože se do našeho domu nastěhoval Národní výbor a potřeboval právě prostory v přízemí domu? Nebo protože byl jeden strýček učitel a druhý vlastnil obchod s potravinami? Nebo proto, že nikdo z nás nebyl členem strany?“

Je možné, že do tohoto transportu byli zařazeni i další Němci z jiných pohraničních okresů, čemuž by jednak nasvědčoval vzhledem k následujícím transportům relativně nízký počet Němců z okresu Trutnov zařazený do tohoto transportu a jednak skutečnost, že na desáté schůzi OSK oznámil pan předseda, že 26. června se bude konat schůze předsedů Okresních správních komisí z pohraničí, kde se rozhodne o vystěhování Němců z pohraničí vlakovými transporty na Liberec.⁸¹ Není ale vyloučeno, že před tímto transportem proběhl ještě jiný.

Podrobnější informace existují k druhému transportu, který odjel 30.7.1945. Rozkaz k vystěhování z bytu doručily MSK či MNV vybraným osobám 27. července. Němci museli opustit ve lhůtě 1 hodiny svůj byt jen se zavazadly v nejvyšší váze 25 kg na osobu. S sebou si mohli vzít jen věci osobní potřeby a potraviny na 5 dní. Výslovně měli zakázáno si sebou vzít jakékoli cennosti s výjimkou snubních prstenů a hodinek. Pravděpodobně si sebou nemohli

---

⁸⁰ SOKA Trutnov, f. ONV Trutnov, kt. 154, sign. III 21/11.

⁸¹ SOKA Trutnov, Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945, jednání z 20.6. 1945.

vzít ani žádné peníze. Klíče od bytu museli odevzdat ihned.⁸² (viz. přílohy 2) Pamětník G z Bernartic, který byl tímto transportem vysídlen, vzpomíná na 27. července takto. „Brzy ráno, tak okolo páté hodiny, zabušil u nás někdo na dveře. Moje matka a ještě další dvě ženy, které bydlely ve stejném domě šly otevřít. Slyšel jsem jen nějaké muže jak mluví česky. Po několika minutách se matka zcela zděšená vrátila a řekla mně, že musíme být v 8 hodin na školním dvoře. Vzít jsme si s sebou mohli zavazadla o váze 20 kilogramů na osobu. Dále jsme si s sebou měli vzít jídlo na několik dní. Podrobnosti si však už nepamatuji... Každopádně nás tato zpráva zastihla zcela nepřipravené. Neměli jsme totiž žádnou možnost dozvědět se z rádia nebo novin, že se plánuje vysídlování německého obyvatelstva.“ Na školním dvoře, kde už byli shromážděni další Němci, pak proběhla osobní prohlídka všech zavazadel. Během odpoledne byli Němci naloženi na nákladní vozy a odvezeni do tábora u továrny „Etrich“ v Hořejším Starém Městě, kde zůstali tři dny. 30. července pak museli nastoupit na zdejší nádraží do otevřených nákladních vagónů a celý transport odjel směrem na Ústí nad Labem a Teplice, kde si všichni museli vystoupit i se zavazadly a pokračovat pěšky do hor, směrem na hraniční přechod Cínovec⁸³.

O třetím transportu v srpnu se zmiňuje pamětník H ze Žacléře. On sám do tohoto transportu zařazen nebyl, sepsal však vyprávění jiných ze Žacléře, kteří tímto transportem byli vysídleni. Průběh byl podobný jako u předchozího transportu. 4. srpna byli Němci shromážděni v Hořejším Starém Městě, na místním nádraží byli nahnáni do otevřených a značně špinavých nákladních vagónů. Transport odjel směrem na Trutnov, kde se podle vypovědí pamětníků zdržel delší dobu. Tedy pravděpodobně do 7. srpna. Němci prý z vagónů nesměli vystoupit a jelikož přišla silná bouřka, promokli. Nesměli se však převléknout do suchého a Češi namačkaní v nádražní hale, se jim vysmívali. Transport odjel směrem na Střekov, kde bylo vyloženo tělo ženy, která cestou zemřela.⁸⁴ Vlak směřoval dále do Hřenska. Zde zastavil mimo nádraží, Němci si museli vystoupit a pokračovat v pěší koloně až na hranice. Za Hřenskem prý čekali na silnici už čeští železničáři a další lidé s taškami a vyzývali Němce, aby zahodili svoje zavazadla, že jim je na hranici stejně zabaví. Někteří Němci tak skutečně učinili a Češi se na věci okamžitě vrhli a vybírali si z nich, co se jim líbilo. Po vyčerpávající cestě, kdy vojáci popoháněli Němce obušky, dorazila kolona na hranice. Zde následovala další důkladná osobní prohlídka. Ženám byli strhávány náušnice, prsteny, pohraniční stráž Němcům brala ale třeba i lepší boty či punčochy. Cca 50 lidí se dostalo po

---

⁸² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7/c.

⁸³ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka G.

⁸⁴ Pamětník H ze Žacléře udává i jméno této ženy

prohlídce na německou stranu hranice, zbytek, tedy většina musela přenocovat venku na zemi na české straně. Další den prohlídka pokračovala a za hranicemi všechny ještě jednou prohledali Rusové. Ponižující byla prý i uvítací slova řádové sestry na saském území: „A tady přichází ten cikánský národ“.⁸⁵ Tolik z výpovědi pamětníka k tomuto transportu.

Je jisté, že i v květnu a červnu, tedy před těmito transporty, byli Němci vysídlováni za hranice. Svědectví o těchto transporthách podávají ale už jen pamětníci. Pamětník E ze Svobody nad Úpou je jedním z těch, kteří byli ve zmíněném období zařazeni do divokého odsunu. V té době mu bylo 7 let. 20. června vstoupili bez zaklepání do jejich domu dva ozbrojení muži („ruský voják a český partyzán“). Rozkaz zněl opustit dům za 10 minut, s tím, že budou všichni odvezeni jen na pár dnů do tábora. Pod dohledem vojáků tak začala matka narychlo balit věci do batohu. Povolili jí vzít s sebou zavazadlo o hmotnosti 20 kg a výjimečně i kočárek. Pamětník E měl totiž ještě tři bratry ve věku půl roku, dvou a pěti let. Zatímco matka balila, vojáci se v domě sami „obsloužili“. Zabavili různé cennosti jako např. vkladní knížky, snubní prsteny apod. Poté musela rodina opustit dům, klíče nechat zastrčené v zámku z venku a zařadit se na ulici mezi ostatní Němce, kteří již směřovali na místní radnici. Zde museli zhruba 3 až 4 hodiny čekat než byly podobným způsobem vyklizeny i ostatní ulice. Když byli všichni Němci shromážděni, pokračovali pěšky na zdejší nádraží, kde je všechny naložili jen do 10 nákladních vagónů. Když matka pamětníka E, uviděla mezi ostatními Němci i své rodiče, podařilo se jí vojenský dozor ve vagónech přemluvit, aby mohli být všichni pohromadě v jednom vagónu. To se ukázalo později jako velmi prozíravé, neboť vagóny byly za hranicemi rozděleny. Některé zůstali v Žitavě, jiné pokračovaly v cestě dále, neboť Němce nikdo nechtěl přijmout. Rodina pamětníka se nakonec z části pěšky, z části vlakem dostala přes Hoyerswerdu, Drážďany, Lipsko až do Halle, kde Rusové zdejšímu starostovi nakázali přijmout několik rodin mezi nimiž byla i ta pamětníková.⁸⁶

Některé obce se o vysídlení přinejmenším pokoušely. Podle vzpomínek pamětníka I z Bobru, narozeného roku 1884, dostala jeho žena a dcera 26. června 1945 rozkaz k opuštění domu, zatímco on byl už delší dobu internován v žacléřské věznici. S sebou si ženy mohly vzít zavazadla o 20 kilogramech na osobu. Byly odvezeny do Zdoňova, odkud měly být cca. s 96 dalšími Němci odsunuty za hranice do Slezska. Poláci však odmítli Němce přijmout a tak se všichni museli vrátit do pracovního tábora u Zdoňova. Po propuštění pamětníka I

---

⁸⁵ Viz. příloha 3: Vzpomínky Pamětníka H: *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*, s. 138n.

⁸⁶ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka E.

z internačního tábora, se celá rodina nakonec sama přihlásila k dobrovolnému vysídlení a odjela transportem 5. května 1946 ze sběrného tábora Meziměstí (okr. Broumov).⁸⁷

V období před a po jednotlivých transportech vzrůstal počet sebevražd Němců. Tak např. 6.7. se oběsil dělník z Babí, 15.7. Němka z Brusnice, 17.7. manželé z Lampertic. Příbuzní vesměs udávali jako příčinu jejich sebevraždy strach před vyhoštěním. Více sebevražd bylo zaznamenáno také v období od 7.6. do 15.6.1945.⁸⁸

Nebylo ojedinělé, že bezpečnostnímu oddělení OSK v Trutnově chodily od jednotlivých Místních správních komisí různá udání a žádosti o vystěhování konkrétních osob. Za všechny si uvedme jen jeden příklad. Prostřednictvím MSK v Bernarticích zaslal dne 20.6.1945 jakýsi pan Karel Pilař podpořen závodní radou firmy „BERKO“ v Bernarticích žádost o vyšetření, případně odvezení několika „podvratně pracujících“ osob jak národnosti české tak německé. Důvody k udání těchto osob uvedl např. následující. „Čech X.Y. ze Semil se vloudil a včlenil svou podlízavostí do zdejšího revolučního Národního výboru, a získal si přízeň místního Národního výboru velkorysým přidělováním správcovství nad státním majetkem členům bývalého NV [...] Jmenovaný je pochybného politického smýšlení (?fašista?) a jeho vlastní sestra měla za manžela SS mana, takže jeho češství je důvodně podezřelé vzhledem k tomu, že Němcům rozdává kuřivo, bratříčkuje se s nimi a nadřzuje jim. Jest to člověk prokazatelně lenivý a ziskuchtivý.“ Pan Pilař ve svém udání jmenoval dále např. tři Němce, které zároveň propouštěl z práce a to pro tichou sabotáž a podvratnou činnost v podniku. Jiného Němce obviňoval, že dříve ve funkci závodního policisty ve firmě *Berko* tloukl při práci české a ruské dělnictvo a to zároveň se svojí manželkou atd.⁸⁹

Na podzim roku 1945 byl masový odsun pozastaven, vysídlování Němců za hranice však pokračovalo, ačkoli oběžník MV ze 17. října znovu připomínal, že „jakékoli místní provádění odsunu je té doby nepřipustné“ a že spojenecké orgány zatím žádné větší transporty nepřijímají. Provádění „neoprávněných a samovolných“ akcí lokálními úřady bylo zřejmě ovlivněno zprávami, podle nichž měla SKR pro Německo odsunový plán již vypracován.⁹⁰ Pamětník H ze Žacléže zmiňuje, že transporty po srpnu 1945 pokračovaly i v okrese Trutnov a to v krátkých odstupech za sebou. Podle jeho slov, směřovaly na Brod nad Lesy, Cheb, Bad Elster, Děčín, Varnsdorf a Žitavu. S časem se prý zlepšily i podmínky. Zhruba od října bylo Němcům ve sběrných táborech vypláceno na osobu 500 RM, pro některé transporty i 1000

---

⁸⁷ Viz příloha 3: Vzpomínky pamětníka I. In: *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*, s. 161.

⁸⁸ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 395, sign. 10/9 – 10/27.

⁸⁹ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/5. V citaci neprovádím pravopisnou úpravu.

⁹⁰ srov. Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 38-39.

RM. Váha zavazadla byla podle jeho slov namísto dřívějších 20-25 kg zvýšena na 50 kg na osobu. V agendě ONV zachovaný rozkaz k vystěhování bytu datovaný do 21. prosince 1945 však stále uvádí váhu zavazadla 25 kg. Skutečností, že transporty pokračovaly i po srpnu, dále nasvědčuje dopis velitele tábora nouzového ubytování v Mladých Bukách adresovaný Okresnímu soudu v Trutnově dne 27.11.1945, ve kterém mimo jiné velitel píše: „Vzhledem k tomu, že jsem byl jmenován správcem tohoto tábora teprve 15.10.1945 a od té doby transporty za hranice nejsou povoleny, není mně známo na základě jakého vyhošťovacího usnesení k odsunu za hranice dochází.“⁹¹ V písemné podobě se zachovaly dokumenty, které zmiňují jakousi „odsídlovací akci I a II“, která měla být provedena 25.10.1945. U akce I je uveden počet 40 rodin a u akce II počet 99 rodin. Další písemnosti, zmiňují data 5.9., 6.9., 13.9., 14.9., 21.9., 13.10., 2.10., 6.10., 27.11. Nicméně z těchto dokumentů není jasné, zda šlo o odsun Němců za hranice nebo do vnitrozemí, případně již do sběrného střediska Mladé Buky v rámci přípravy organizovaného odsunu.⁹²

Pro úplnost je třeba ještě dodat, že začátkem září 1945 měly být podle pokynů MV dohodnuty i podmínky tzv. dobrovolného vystěhování a to přímo s oddělením pro styk se spojeneckými armádami. Zájem byl především o přechod do americké okupační zóny, což se týkalo hlavně říšskoněmeckých příslušníků. K opuštění ČSR bylo zapotřebí získat potvrzení OSK. Tzv. dobrovolný odchod upravovaly posléze směrnice MV z 18. října.⁹³ Nicméně Němci žádali OSK o povolení k přestěhování do Německa již dříve. Tak např. 18.7.1945 vyhověla OSK žádosti rodiny pana Finze o přestěhování do Bavorska.⁹⁴ Avšak teprve o týden později se OSK na schůzi usnesla, že Němcům bude dobrovolné vystěhování povolovat, dekrety ale mělo poskytovat repatriační oddělení, které před odjezdem transportu mělo vyzvat příslušné osoby k nástupu cesty, pokud ovšem nebylo žádných námitek bezpečnostních orgánů nebo v ohledu státním či politickém.⁹⁵

Určit přesný počet Němců, kteří v období od května do srpna, resp. prosince 1945, opustili republiku nejrůznějšími způsoby ať už evakuací, úteků nebo divokými odsuny je pro nedostatek spolehlivých statistických údajů nemožný. Budeme-li ale považovat číselný údaj kroniky o vysídlení Němců v květnu za relevantní, můžeme přinejmenším určit alespoň

---

⁹¹ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 145, sign. III 7c

⁹² SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 134, sign. III 7c

⁹³ Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 38-39.

⁹⁴ SOKA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 18.7.1945.

⁹⁵ SOKA Trutnov, *Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945*, jednání z 25.7.1945.

přibližně spodní hranici počtu osob vysídlených jednak prvním odsunem v květnu a posléze transporty z 14.7., 30.7. a 7.8. Celkem by se jednalo o 18.440 osob.

2.6. Lidové soudy a perzekuce

Ještě předtím ale i posléze než vešel v platnost retribuční dekret prezidenta republiky z 19.6.1945, č.16 Sb. o mimořádných lidových soudech⁹⁶ a o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů, soudily Němce zvláštní okresní vyšetřovací komise, zřízené pro každý soudní okres zvlášť.⁹⁷ Vyšetřování zajištěných osob prováděly ale i různé provizorní komise vznikající u jednotlivých MSK. Rozsudky vynášely často bez jakéhokoli řádného prošetření. Na presumpci neviny se nedbalo. K zatčení stačilo i pouhé nepodložené udání. Zajišťování a zatýkání Němců během května a června prováděly kromě bezpečnostních orgánů, tj. četnictva a státní policie i další ozbrojené jednotky jako partyzáni, Národní stráž a jiné instituce, které podle slov OSK „nebyly v oboru výkonu bezpečnosti školeny“. Z tohoto důvodu chyběly k mnoha případům průvodní spisy a OSK tudíž nemohla počátkem června nahlásit Státnímu zastupitelství, resp. Presidiu krajského soudu v Jičíně přesný počet zajištěných osob. Na současný dotaz tohoto zastupitelství zda již došlo v okrese k ustanovení lidového soudu, odpovídala OSK též negativně.⁹⁸ MS totiž již počátkem června vyzývalo všechny OSK (ONV) rozhlasem i tiskovými zprávami, aby urychleně připravily seznamy soudců, prokurátorů a osob z lidu vhodných pro jmenování do mimořádných soudů. Na Trutnovsku a v dalších pohraničních oblastech nebyl dostatek jak českých osob s právnickým vzděláním, tak osob vhodných pro funkci soudce z lidu, proto se sestavení těchto seznamů dlouhou dobu nedařilo. MS ještě několikrát v červenci vyzývalo OSK Trutnov k předložení seznamů a upozorňovalo, že mimořádný lidový soud bude jmenován pouze v místech krajských soudů a to ze seznamů všech ONV či OSK, které pod obvod krajského soudu spadají. Doporučovalo se tedy, aby se OSK eventuelně dohodly na společném seznamu, v němž půjde cca o 5-6 soudců z povolání, 4 veřejné žalobce a cca 40-50 soudců z lidu

---

⁹⁶ Aby okresy mohly s činností soudů započít co nejdříve, upozorňovalo MV již 8. června všechny OSK, že v nejbližších dnech bude vydán tento dekret. Mimořádné lidové soudy měly vykonávat svoji pravomoc v pětičlenných senátech, složených z předsedy (jímž musel být soudce z povolání) a ze čtyř soudců z lidu. Přednosty mimořádných lidových soudů a jejich náměstky a soudce z povolání jmenoval prezident republiky k návrhu vlády ze seznamu osob, pořízených za tímto účelem okresní správní komisí. Z jiných seznamů, pořízených OSK, jmenovala vláda soudce lidu. Veřejné žalobce mimořádných lidových soudů jmenovala pak vláda nebo z jejího pověření ministr spravedlnosti z prokurátorů nebo z jiných osob, které měly právní vzdělání a to nejméně státní zkoušku judičiální. SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/5.

⁹⁷ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40. Zpráva OSK z 17.1.1946 adresovaná MV ve věci: „poměry ve věznici v Úpici“

⁹⁸ SOKA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/1.

z celého obvodu krajského soudu. Navrhovaní soudcové z lidu nemuseli být navíc osoby bydlící v obvodu krajského soudu.⁹⁹

Není vyloučené, že OSK zdržovala jmenování soudců částečně i záměrně, neboť zajištěné osoby, především pak odborníky využívaly místní úřady jako pracovní síly, které nechtěly a nemohly postrádat. V této souvislosti nařizovalo Ministerstvo vnitřním výnosem ze 16. září 1945 Okresní správní komisi, aby okamžitě vyšetřující komise odevzdaly usvědčené osoby lidovým soudům. Lidovým soudům měly předat i ty osoby, jež se k činům, z nichž byly obviňovány, dosud nedoznaly. Stačilo, aby k jejich případům existovaly usvědčující výpovědi svědků. K tomuto výnosu odpovědělo bezpečnostní oddělení OSK, že zdejší okresní vyšetřovací komise má připraveno a usvědčeno 260 osob pro lidové soudy, nicméně i přes veškeré úsilí nebyl jmenován žalobce lidových soudů při krajském soudu v Jičíně. Zajištěné osoby do předání soudům byly zatím internovány v příslušných táborech.¹⁰⁰

Soudci z lidu jmenovaní vládou ČSR pro mimořádný lidový soud v Jičíně složili předepsaný slib nakonec až 20. října 1945 v 10.30. hodin v bývalé porotní síni okresního soudu v Trutnově.¹⁰¹ Později nastaly i problémy s jmenováním obhájců ex offio. Jelikož šlo především o obhajování osob německé národnosti, měly být jmenovány především osoby znalé německého jazyka. O tuto činnost ale nebyl dostatečný zájem, i když se slevovalo z požadavků pro funkci obhájce.¹⁰² Ještě v únoru 1946 si JUDr. Jiří Tintěra a JUDr. Jan Veselý, jmenovaní obhájci ex offio pro hlavní přelíčení konaná v Trutnově¹⁰³ mimořádným lidovým soudem v Jičíně, stěžovaly OSK, že jestli má být jejich obhajoba nazývána alespoň „jakous takous“ obhajobou, je třeba rozšířit řady obhájců. Především pak o státní konceptní úředníky, jimž nemůže z této funkce vzniknout újma. Argumentovali tím, že nemohou sami dva zvládnout 400 případů, které se měly v nejbližší době v Trutnově projednávat. Podle jejich dosavadních zkušeností bylo možné denně stihnout 5-6 případů, což znamenalo 32-40 celých dnů jejich účasti u soudu na každého z nich, nehledě na čas strávený studováním jednotlivých spisů a sezeními s obžalovanými. Tím oběma samozřejmě utíkal zisk z jejich soukromé právní praxe a navíc měli „obavy se zřetelem k zvláštní citlivosti zdejšího veřejného mínění, že jim funkce obhájce ex offio – už tak pro ně velmi odiosní“ - bude

---

⁹⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/2.

¹⁰⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c/21.

¹⁰¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/4.

¹⁰² Obhájcem ex offio mohla být jmenována i osoba, která nesložila ještě všechny tři státní právní zkoušky, podmínkou pro jmenování byla nejméně státní zkouška judicejní.

¹⁰³ Pamětník H ze Žacléře uvádí, že lidový soud v Trutnově začal odsuzovat počátkem ledna 1946.

vytýkána a ku škodě.¹⁰⁴ Němci odsouzení lidovým soudem v Trutnově, byli podle vzpomínek pamětníků po několika dnech odvezeni směrem na Jičín a uvězněni v Kartouzích u Valdic.

O tom jak postupovaly různé místní vyšetřovací komise a další bezpečnostní složky při zatýkání a následném vyslýchání Němců ještě před zřízením mimořádných lidových soudů nám podávají zprávy povětšinou už jen pamětníci. Nicméně v agendě ONV se zachovaly písemnosti, které podávají zprávu o poměrech v úpické věznici. Do tohoto vězení soudního okresu Úpice byly v průběhu léta svázeny osoby podezřelé z deliktů podle dekretu prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a kolaborantů. Jelikož okresní soudy neměly dostatek dozorčího personálu, odmítaly převzít zodpovědnost za zde zajištěné osoby. Dozorce, strážné a velitele pro věznice tudíž jmenovaly MSK většinou z řad revolučních nebo národních gard. Pro věznici okresního soudu v Úpici byl jako velitel jmenován 13. května Josef Podzimek,¹⁰⁵ který byl od roku 1941 až do 5. května 1945 internován v koncentračních táborech Terezín a Mathausen za ilegální činnost v KSČ.¹⁰⁶ V srpnu obdrželo MV z důvěrného zdroje stížnost, že ve zdejším vězení jsou zajištěni surově týráni. Na základě této stížnosti měla OSK vše prošetřit, přičemž tímto pověřila velitele SNB v Úpici – tedy Podzimka. Podzimek vyslechl některé zajištěné osoby, ty však podle jeho slov prohlásily, že se s nimi zachází dobře.¹⁰⁷ Teprve po opakovaných stížnostech u MV, v nichž byla věznice nazývána „Dachau č.2“,¹⁰⁸ došlo k dalšímu prošetřování celé záležitosti. Začátkem ledna 1946 bylo tak vyslechnuto několik vězňů, především české národnosti, kteří se nyní nacházeli už v prozatímní věznici v budově AEG v Trutnově.¹⁰⁹ Protokoly o tom, jak s nimi bylo zacházeno po dobu jejich vazby u okresního soudu, resp. ve vězení v Úpici, dokládají, jakému nelidskému utrpení byli vystaveni. Za všechny výpovědi jen jeden zkrácený příklad: „Dne 10. května byl jsem zatčen od NS /byla to pravděpodobně složka KSČ/, jelikož muži, kteří mě zatýkali, byli od této strany [...]. Byl jsem zatčen na příkaz MNV v Úpici a předán do věznice okr. soudu v Úpici. [...] Několik dnů jsme byli ve vězení a nikdo si nás nevšimal. Až převzal

---

¹⁰⁴ SOkA Trutnov, f.ONV, kt. 154, sign. III 21/4.

¹⁰⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40. Zpráva ONV z 17.1.1946 pro MV ve věci „poměry ve věznici v Úpici.“

¹⁰⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 390, sign VII 183 –2. Formulář pro Evidenční záznam vyhotovený na základě dokladů hlásící se osoby a na základě místopřisežné výpovědi za účelem léčebné péče o osoby vrátivší se z koncentračních táborů.

¹⁰⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40. Zpráva SNB v Úpici z 6.9.1945 pro ONV Trutnov ve věci „poměry ve věznici v Úpici.“

¹⁰⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40. Zpráva MNV z 23.11.1946 pro ONV Trutnov ve věci „poměry ve věznici v Úpici.“

¹⁰⁹ Na základě nařízení MV o soustředění všech zatčených do jednoho IT v okrese, byl i pobočný IT, resp. zajištění z věznice z Úpice převedeni do IT v továrním objektu AEG v Trutnově. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40.

velitelství věznice p. Podzimek teprve jsme pocítili co tj. být zavřen. Bylo to odpoledne, datum se již nepamatuji, když Podzimek otevřel dveře cely a první ránu býkovcem jsem obdržel já. Udeřil mne přes hlavu a obličej, rána byla tak prudká, že mne naskočila boule po celé délce šlehu. [...] Stál jsem v pozoru se zdviženými pažemi. Ostatní věžňové museli stát v pozoru se spaženými rukama a obrácení nosem ke zdi /metody výslechu Gestapa/“ Následuje další popis nejrůznější brutalností, kterým byl vězeň – dělník české národnosti - vystaven. V závěru své výpovědi udává: „Za celou dobu, co jsme byli takto od Podzimka trestáni přímo nelidsky, nepřišel ani jednou do vězení lékař, který by nás ošetřil. Podmínky byly tam přímo nemožné. Hlad, vši, otevřené rány, denně kopance a bití, k tomu vyhlídky o dovolání se nápravy žádné. Dnes nedovedu si představit, jak jsem mohl to vše předržeti a přečkati. Následky však si ponesu po celý zbytek života. Ochmutí pravé strany obličeje, částečná ztráta paměti, nervy úplně pryč a podobně.“ Ve výpovědích nechyběly ani zprávy o tom, že někteří vězni byli ubiti k smrti.¹¹⁰ Velitel věznice Podzimek i další strážní, které zajištění jmenovali v souvislosti s týráním, byli rovněž podrobeni výslechu, ve kterém vše popřeli. Zpráva OSK ze 17. ledna o výsledku šetření celé záležitosti adresovaná MV uváděla pouze, že „v některých případech kdy došlo ke zprostitvení se nebo vyzývavému chování vězňů musel [Podzimek] sáhnouti i k drastičtějšimu opatření, nikoli však takovému, že by tato věznice mohla býti nazývána Dachau č.2“¹¹¹ O tom, že Podzimek nebyl s největší pravděpodobností potrestán, svědčí i skutečnost, že se později stal členem bezpečnostní komise při OSK.¹¹² Podobné poměry v prvních měsících po válce panovaly patrně i v jiných věznicích okresu. Dokládají to např. vzpomínky pamětníka I z obce Bobru, který byl zatčen a vsazen do „pověstně cely smrti č. 7.“ v žacléřské věznici.¹¹³

Nelze pochybovat ani o tom, že v prvních týdnech a měsících docházelo k hromadným exekucím a popravám Němců, ať už skutečných nebo jen domnělých nacistů. V této souvislosti vypovídá opět pamětník I z Bobru (téměř ve shodě s pamětníkem H ze Žacléře) o pancéřovém vlaku „Orlík“, který se měl v Žacléři v rozmezí června a srpna 1945 objevit třikrát a zůstat zde pokaždé zhruba 8 dní. Ve vlaku byli podle slov pamětníků brutálně vyslýcháni Němci ze Žacléře a okolí. Po několika dnech vlak s některými vyslýchávanými osobami vždy odjel do Dolního Adršpachu. Zde měli vojáci zajatce po jednom vyvést do skal

---

¹¹⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40. Protokoly sepsané dne 4.1. - 5.1.1946 v prozatímní policejní věznici v budově AEG v Trutnově se zajištěnými.(Neprovádím pravopisnou úpravu)

¹¹¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 155, sign. III 21/40.

¹¹² SOkA Trutnov, f. ONV, Zápisy se schůzí rad ONV 1947, kn. 204., *Zápis ze schůze bezpečnostní komise z 8.7.1947.*

¹¹³ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníka I: *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*, s. 156 – 161.

a následně je zastřelit¹¹⁴. O obrněném vlaku „Orlík“ se zmiňuje i Antonín Just ve *Vlastivědném sborníku „Trutnovsko“*. Podle tohoto pramene přijel „Orlíkem“ do Trutnova 15. května pod záminkou zajištění bezpečnosti v okrese oddíl jménem Toledo o síle 35 mužů pod velením jakéhosi Pillnera. Vlak sestával z několika osobních a nákladních vozů, vybavených samopaly, kulomety i jedním dělem. Pillner byl po určité době zatčen, předán pražskému soudu a za řadu násilností a vraždu popraven. Až do konce května se na Trutnovsku objevovaly další skupiny podobného rázu zvané „Železo“, „Pěst“, „Smrt“, „Václavík“.¹¹⁵ O nich se zmiňuje i předseda OSK Vlastimil Brunclík ve svých vzpomínkách.¹¹⁶ Tolik tedy k zatýkání a vyslýchání Němců nejen ze vzpomínek pamětníků, kteří rovněž hovoří o hromadných hrobech u internačního tábora AEG v Trutnově. Dále byly exekuce a vraždy zaznamenány ve Velké Úpě, Svobodě nad Úpou, Mladých Bukách a Jánských Lázní – zde se uvádí někdy dvanáct, jindy kolem dvaceti obětí.¹¹⁷ O konkrétním případě zastřelení Němce z Markoušovic podává zprávu také MSK ve Starém Sedloňově. Dotyčného na útěku do lesa zastřelila dne 9.8.1945 stráž SNB z Úpice, která prováděla vystěhování Němců ze Sedloňova a Markoušovic.¹¹⁸

Hrubé zacházení se zajištěnými ve věznicích či v táborech, některé z nich dohnalo i k sebevraždám. Jako důvod sebevraždy byl v protokolech uváděn většinou strach před trestem.¹¹⁹

2.7. Internační a sběrné tábory

Již v průběhu války plánovala exilová reprezentace a domácí odbojové hnutí zřízení táborů, jež by po skončení války dočasně sloužily k umístění německého obyvatelstva, které bylo určeno k odsunu. Rychlý vznik táborů byl rovněž důsledkem přesunů obyvatelstva, ať už šlo o umístění uprchlíků, zavlčených osob či repatriantů a reemigrantů. V neposlední řadě si existenci táborů vynutila i vzhledem k nedostatečné kapacitě věznic praxe trestního postihu válečných zločinců, nacistů a osob podezřelých z kolaborace. V Československu tak hned po osvobození začala vznikat řada objektů nesoucích název „tábor“. Zřizovaly je národní výbory resp. správní komise a bezpečnostní úřady, které se měly postarat o jejich vedení, hospodaření, střežení, kontrolu a zajištění po stránce hygieny, zdravotní péče, zásobování atd.

---

¹¹⁴ Viz. příloha 3: Vzpomínky pamětníků H a I: *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)*, s. 135 –136, 161.

¹¹⁵ Just, A.: *Patnáct vítězných let na Trutnovsku 1945 – 1960*. In: *Vlastivědný sborník „Trutnovsko“* (č.8). Okresní vlastivědné muzeum v Trutnově. Trutnov 1960, s. 14 – 15.

¹¹⁶ Brunclík, V.: *Návrat do pohraničí*, s. 21.

¹¹⁷ Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 95-96.

¹¹⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 395, sign. 10/21.

¹¹⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 395, sign. 10/30, 10a/54.

Počáteční zmatky co do stanovení převažujícího účelu táborových zařízení se odrážely pak v jejich názvech. O zformování táborové soustavy s ústřední správou, dozorem a kontrolou lze však mluvit až v období od srpna do září 1945.¹²⁰

Na konci léta roku 1945 byla ještě většina táborů v českých zemích co do účelu „smíšenými tábory“ soustřeďující jak zajištěné a internované, tak osoby, které musely opustit své domovy za účelem odsunu nebo byly zkoncentrovány k pracovnímu nasazení. V této době, tedy od poloviny srpna do začátku září 1945 nahlásil okres Trutnov existenci 9 táborů. Stejný počet uvedl i okres Kralupy nad Vltavou. Více objektů měl podle hlášení nadřízeným instancím už jen obvod Velké Prahy (17). Táborová zařízení střežily tzv. strážní oddíly (SO) složené z členů nejrůznějších bezpečnostních složek i civilistů. Byli to příslušníci SNB, civilisté z tzv. bezpečnostních sborů národních výborů či správních komisí, ale i závodní stráž, milice nebo vojáci. V některých zařízeních byl mezi počtem internovaných a strážných oddílů určitý nepoměr. Tak např. táborové objekty a věznicí OS v Úpici střežilo více než padesát mužů, přičemž k 22.8.1945 hlídali jen 128 Němců (z toho 56 žen a 7 dětí) v táborech a asi 70 osob ve věznicí. Stejně tak jejich výzbroj nebyla zrovna chudá - měli k dispozici 54 automatů a stejný počet pušek. Vysoké početní stavy strážních oddílů byly zdůvodňovány především hlídáním osob přidělených na práce. Avšak o používání pracovních sil a o příjmech za jejich výkony se v této době nevedla v podstatě ani základní evidence, čehož zajisté v hojné míře využívali ve svůj prospěch jak velitelé táborů a strážní, tak místní zaměstnavatelé a funkcionáři. Prvním pokusem o zavedení jednotlivých pravidel pro pracovní nasazení příslušníků táborů byly teprve směrnice MV z 28.7.1945, jež se ovšem s ohledem na již zaběhnutou praxi chápaly spíše jako doporučení.

Určitý mezník ve stabilizaci táborové soustavy znamenala důraznější aplikace směrnic regulujících zejména hospodářské otázky a výkon pracovní povinnosti, ale též další stránky táborového života na přelomu října a listopadu 1945. Na sklonku tohoto roku se tak poměrně ustálily i tři základní typy táborů: internační, sběrné a pracovní. První z nich byly určeny k soustředění zajištěných, kteří byli vyšetřováni pro trestné skutky podle retribučního dekretu č.16/1945 SB. a měli být postaveni před mimořádné lidové soudy. Sběrné tábory sloužily jednak pro koncentraci Němců před odsunem a také pro přechodné ubytování lidí, kteří

---

¹²⁰ Tyto úkoly zabezpečovalo od začátku září zvláštní oddělení (V/4 a posléze Vb/3) ministerstva vnitra, které spolupracovalo samozřejmě i s dalšími ústředními resorty jako např. s ministerstvem spravedlnosti, ministerstvem obrany atd. Vedle toho se na základě výnosu MV z 30.10.1945 v rámci bezpečnostního aparátu Zemského národního výboru v Praze (a Brně a při expozituře Moravskoslezského ZNV v Ostravě) ustavilo internační oddělení, resp. Zemské velitelství internačních táborů (ZVIT) v čele s příslušníky SNB. Jeho velitelem se stal pplk. SNB Z. Buršík. Jemu pak byli podřízeni velitelé všech internačních táborů. Staněk T.: *Tábory v Českých zemích 1945 – 1948*. Tilia. Šenov u Ostravy 1994, s. 103, 194-195.

museli opustit své domovy. Poslední typ - pracovní tábory - byly určeny pro osoby podléhající pracovní povinnosti a přidělené mimo dosavadní bydliště.¹²¹

Oběžník ZNV v Praze z 9. října 1945 nařizoval OSK a dalším úřadům zmapovat hospodaření internačních táborů do předtištěných tiskopisů za účelem sestavení státního rozpočtu na rok 1945. Na základě vyplněných tiskopisů, které musela OSK odevzdat nejpozději do 20. října si můžeme udělat konkrétnější představu o šesti táborech na Trutnovsku v období roku 1945.¹²² První z nich, internační tábor v Trutnově, byl určen pro „osoby zajištěné z politických důvodů“. Umístěn byl v budovách bývalé továrny AEG. Konkrétně šlo o dvě budovy s osmi místnostmi a celkovou kapacitou 420 lůžek. Objekt vlastnila Národní správa AEG.¹²³ V této době se zde nacházelo celkem 415 lidí, z čehož bylo 315 mužů a 100 žen. Jako práce schopných uvedl tábor 375 osob. Všichni přítomní byli národnosti německé, přičemž nikdo z nich nebyl určen k odsunu. Tábor spravovala OSK a to i po finanční stránce. Velitelem byl prap. SNB Borůvka, který měl pod sebou dalších pět příslušníků SNB. Kancelářské práce zde vykonávaly internované osoby bezplatně. Vedle ostatních výdajů jako za režii (údržba, opravy,...), správu (světlo, plyn,...) a za umístění (nájemné, pachtovné, přestavby..), evidoval tábor průměrné náklady na provoz tábora následovně: stravování 62.000 Kč, šatstvo, obuv, prádlo 40.000 Kč, léčení, léky 3.000 Kč, pohřbívání 600 Kčs. Příjmy získával tábor pouze za pracovní nasazení internovaných mimo tábor a to ve výši 50.000 Kč.

Pod správou OSK se nacházel i další tábor v Hořejším Starém Městě, který sloužil pro nouzového ubytování osob určených k odsunu. Využíval prostory „bývalého barákového koncentračního tábora“, jež vlastnila národní správa firmy Kluge Hořejší Staré Město. Objekt čítal 6 budov, 42 místností a 1200 lůžek. Celkem zde bylo umístěno 1000 osob německé národnosti. Z toho 250 mužů, 420 žen a 330 dětí. Pracovat mohlo jen 50 mužů a 200 žen. K odsunu byli určeni všichni bez výjimky. Tábor střežilo pět členů milice MSK, jejich úkoly ale měli v brzké době převzít příslušníci SNB. Velel tu Antonín Rýdl. Příjmy tábora ve výkazu uvedeny nebyly, zato průměrné výdaje byly zaznamenány velice podrobně. Pouze

---

¹²¹ Staněk T.: *Tábory v Českých zemích 1945 – 1948*. Tilia. Šenov u Ostravy 1994, s. 12, 52-65, 103, 194-195.

¹²² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144, sign. III 7 c.

¹²³ Národní správa podniku AEG požádala sice přípisem ze dne 27.7.1945 OSK, aby pro zde umístěný tábor bylo vybráno jiné místo, neboť MNO mělo zájem na brzkém zprovoznění podniku. OSK však této žádosti nevyhověla. Vyhověla však spolu s dalšími úřady v Praze jiné žádosti AEG, která usilovala o to, aby jejím říšskoněmeckým zaměstnancům (celkem 28 rodin, tj. 53 osob) jakožto nepostradatelným specialistům byla poskytnuta ochrana ČSR a aby byli vyjmuti z opatření proti Němcům a považováni za cizince. (SOkA Trutnov, fond ONV, kt. 104, sign. III 1/15).

provoz tábora, jež čítal výdaje za stejné položky jako u tábor v AEG, přišel OSK na 221.500 Kč.¹²⁴

Další dva tábory pro osoby zajištěné z politických důvodů se nalézaly v Žacléři. První z nich spravovala MSK. Tábor měl k dispozici dvě místnosti s kapacitou 200 lůžek ve zdejší bývalé továrně na len. V říjnu tu pobývalo celkem 105 mužů a 30 žen. Všichni byli národnosti německé a všichni též schopní práce. Střežili je 3 členové SNB s velitelem. Příjem z pracovního nasazení mimo tábor se pohyboval v průměrné výši 67.000 Kč. Výdaje na provoz tábora činily 32.900 Kč. Druhý tábor byl umístěn v objektu bývalé továrny na sklo. Celkem tu bylo 70 lůžek ve 2 místnostech. Všech 40 zde zajištěných mužů německé národnosti bylo schopno práce a dohlíželi na ně dva členové SNB. Tento tábor spravovala Správa uhelných dolů v Žacléři, která obstarávala i ostatní účetní a hospodářskou agendu tábora. Tábor řídil velitel stanice SNB, což byl dle jiné dokumentace s největší pravděpodobností Stanislav Maixner. Příslušníci tábora byli nasazeni na těžké práce v místních dolech, z níž pro tábor plynul průměrný příjem 40.000 Kč.

Pamětník H ze Žacléře zmiňuje ještě jeden tábor, resp. baráky u žacléřských dolů, jež byly za války postaveny pro ruské zajatce, kteří zde byly nasazeni na práci v dolech. Když zdejší prostory nestačily, byla část internovaných přeložena právě do baráků u továrny na len, kde se stravovaly za okupace židovské ženy.¹²⁵ Pamětník ze Žacléře si dále vzpomíná, jak 21. května projížděli čeští vojáci na nákladních autech obcemi Královec, Bernartice, Lampertice a Žaclěrem, podle seznamu, který měli k dispozici, zatýkali Němce, což se neobešlo bez surového bití. Naložili je do aut a odvezli jednak do žacléřské věznice a jednak právě do baráků u dolů. Zde do jedné místnosti nahnali bývalé příslušníky SS, do druhé cca o velikosti 8 m² dalších 96 zatčených mužů a ve třetí, ještě menší místnosti internovali zvlášť

---

¹²⁴ Ještě v září byl velitelem tohoto tábora Jaroslav Langer, řezník a uzenář, bytem v Hořejším Starém Městě a dříve v Úpici. Na základě jeho zprávy, kterou si vyžádala OSK dne 13.9.1945 uváděl, že tábor je rozdělen na tři části. Tábor č.1 měl k dispozici 4 baráky a tábory č.2 a 3. po jednom baráku. Tedy celkem 6 baráků. Tábor střežila milice MSK Trutnov. Hygienické podmínky, resp. umývárny byly podle jeho slov v dobrém stavu stejně tak jako všechny baráky, kde bylo zapotřebí jen malých oprav střech. V táboře č. 1 byla patrová lůžka, ovšem k celkovému zaplnění všech 3 „lágrů“ bylo nutno opatřit dalších 140 patrových postelí. Celý tábor mohl pojmout podle jeho hlášení 2.800 lidí. Co se týkalo vytápění uváděl, že kamna zde většinou nejsou a když ano, tak byla rozbitá. Koupat se mohly jen osoby z tábora č. 1, kde byla k dispozici jedna vana, osoby z táborů č. 2. a 3. se myly podle jeho slov v závodech, kde pracovaly. Muži a ženy s dětmi spali odděleně na základě nařízení ministerstva zdravotnictví. Lidé z tábora č. 2. a 3. se stravovali u firmy Etrich, neboť jen v táboře č. 1 byla k dispozici kuchyň, kde se v tu dobu stravovalo 500 lidí, převážně pak ženy s dětmi a osoby neschopné práce. Vycházet z tábora za jiným účelem než do zaměstnání bylo povolen pouze zásobovacímu personálu za účelem nákupu potravin. Co se týká financování tábora, uváděl velitel, že zatím dostal malou zálohu od OSK Trutnov. Ta ho však prý platit nechtěla neboť tak měl činit úřad národní bezpečnosti. Malé výdaje zatím platil velitel ze zabavených peněz, velké výdaje podle jeho hlášení zatím neměl. K 19.9. se v táboře nacházelo 950 osob. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 146, sign. III 7 c.

¹²⁵ viz. poznámka č. 11

ženy. V místnostech nebyly žádné toalety. Jeden kýbl, který měl jejich funkci zastat, dostali zajištění až třetí den. První dva dny kromě shnilé řepy a tuřínů, které je sníst přinutili, nedostali zatčení prý také žádné jídlo ani pití. Pouze ženám bylo přiděleno trochu chleba a vody. Muži si ze slámy z pytlů, na kterých spali, udělali slámky a přes díry v prkenné stěně jim ženy dávaly tajně trochu napít a najíst. Až třetí den pustili vojáci k zajatcům příbuzné, kteří se jim jídlo pokoušeli dodat už od prvního dne zatčení. Sám pamětník byl zatčen 28. května a odvezen rovněž do tohoto tábora. Jelikož ale první barák byl už přeplněn, byli internováni ve vedlejším, větším baráku. Zde nebyly žádné pytle se slámou ani deky, na kterých by se dalo spát. Navíc byl barák tři týdny prázdný a tak se první noc na zajatce vrhlo tisíce vyhladovělých štěnic a o spaní nemohla být ani řeč. Němci si nakonec pomohli tak, že jeden vždy dvě hodiny spal a druhý zabíjel štěnice, pak se vystřídali. Tolik ze vzpomínek pamětníka.

Poslední dva tábory, opět pro osoby zajištěné z politických důvodů, spravovala Svatoňovická bánská společnost. Z obou táborů byli internováni posíláni na práce do dolů. Tábor v Malých Svatoňovicích, umístěný ve dvou barákových objektech u dolu Ida, měl kapacitu 100 lůžek. I zde byli zajištěni pouze muži německé národnosti v počtu 95. Za jejich těžkou práci v dolech měl tábor průměrný roční příjem 90.000 Kč. Velitelem a zároveň hospodářem, účetním i pokladníkem tábora byl naddůlní Theodor Lokvenc. Platila ho Báňská společnost. Výdaje za jeho měsíční platy činily 4.000 Kč. Dozor vykonávaný zde šesti členy závodní milice měl v nejbližší době převzít strážný oddíl SNB. Druhý tábor ve Rthyňi v Podkrkonoší, umístěný v barákovém objektu na „Tmavém dole“, měl k dispozici 440 lůžek ve 4 budovách se 6 místnostmi, jež vlastnila Národní správa bývalé továrny na sklo. Všech 360 zde zajištěných mužů bylo německé národnosti. Střežilo je 15 členů závodní milice SBS, jimž velel Antonín Mach. Dozor měl však opět v krátké době převzít strážný oddíl SNB. Agendu tábora obstarávala kancelář Svatoňovické bánské společnosti. Příjmy tábora uvedla ve výši 270.000 Kč.

Nesmíme zapomenout na sběrný tábor v Mladých Bukách, který vznikl v bývalé textilní továrně Jan Faltis a dědicové v roce 1945 nejprve jako tábor nouzového ubytování. V době organizovaného odsunu pak sloužil jako okresní sběrný tábor pro odsun Němců (viz kap 3.)

3. Od Postupimi do konce roku 1946

3.1. Německé obyvatelstvo po srpnu 1945

Závěry z jednání „Velké trojky“ v Postupimi a dekret prezidenta republiky z 2.8.1945, č.33/45 Sb., kterým bylo Němcům odebráno čs. státní občanství a určeny předpoklady pro jeho případné zachování či vrácení, daly rozhodující impuls k důkladnější přípravě rozsáhlé vysídlovací akce. V sovětské okupační zóně, kam směřoval hlavní proud vysídlelců, se začaly projevovat obtíže s jejich rozmístěním, ubytováním, zásobováním atd. Argumenty Sovětů, že nemohou dále do své zóny přebírat vystěhované Němce v masovém měřítku, musela československá vláda akceptovat. V první dekádě srpna zabrzdily sovětské vojenské orgány příjem transportů z Teplicka, takže další byly dirigovány směrem na Děčín. Příkaz k zastavení transportů dalo MNO 8. srpna. Ve směrnicích vydaných v průběhu tohoto měsíce se začal klást důraz na přechodné pracovní nasazení Němců ve vnitrozemí,¹²⁶ na systematictější organizaci táborů a technické přípravy soustavného transferu. S jeho zahájením se počítalo od konce roku a proto byly zatím po konzultacích se spojeneckými armádními činiteli umožněny tzv. dobrovolné odchody německého obyvatelstva z československého území po menších skupinách. Většina restriktivních opatření vůči Němcům, jež byla zavedena v předchozím období, zůstávala nadále v platnosti. Některé nové pokyny si kladly za cíl sjednotit pravidla zacházení s německým obyvatelstvem a vytvářely rámcově podmínky pro jejich účinnější dodržování a kontrolu.¹²⁷

V tomto kontextu vydala OSK dne 3.8.1945 vyhlášku, na jejímž základě pozbývala s okamžitou platností své účinnosti veškerá potvrzení a osvědčení, vydaná až dosud Okresní správní komisí, okresním revolučním národním výborem nebo místními správními komisemi či výbory osobám německé národnosti o tom, že jsou pod ochranou OSK. Osoby, u nichž byly splněny předpoklady pro vynětí z opatření proti Němcům, si proto musely podat novou žádost o povolení této výjimky přímo u OSK v Trutnově. Tímto nařízením si OSK jako jediná vyhrazovala právo vydávat takováto osvědčení a zároveň je v budoucnu odjímat Místním správním komisím a Národním výborů. Potvrzení vydaná osobám německé národnosti čsl. stranou komunistickou nebo čsl. stranou sociálně demokratickou, že tyto osoby stojí pod

---

¹²⁶ Pracovní povinnost upravoval dále dekret prezidenta republiky z 19.9., č.71 Sb. Pracovní povinnost nařizoval všem osobám bez čsl. státního občanství. Předpisy konkretizující tuto normu se vztahovaly na všechny muže ve věku 14 – 60 let a ženy ve věku 15 – 50 let. Osvobození byli lidé, kteří získali některé z osvědčení, na jejichž základě se měli považovat za čsl. státní občany. Z pracovní povinnosti byly vyjmuty i těhotné ženy od 4. měsíce těhotenství, rodičky a ženy pečující o dítě mladší 6ti let. Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 154.

¹²⁷ Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 138-139.

jejich ochranou, zůstávala nadále v platnosti, avšak měla být v nejbližší době co nejpřísněji přezkoušena.¹²⁸

Prověřování dosud chráněných Němců a používání titulu antifašista, který osoby opravňoval z vynětí opatření proti Němcům měla na starosti Antifašistická komise při OSK. Výnosem ze 17. září jmenovalo Ministerstvo vnitra pět poradců do této komise. Všechny navržené osoby MV již jednou prověřilo a shledalo, že jsou státně i mravně spolehlivé. Jednalo se o 1) Dr. Aloise Mühlbergera z Trutnova, narozeného v roce 1891, 2) Rudolfa Erbena z Voletin u Mladých Buků, nar. 1891, 3) Františka Kuhna z Voletin, nar. 1886, 4) Josefa Kuhna z Voletin, nar. 1890 a 4) Osvalda Jillicha, ze Žacléře, nar. 1901. Všichni obdrželi od OSK osvědčení vzoru B ve smyslu výše uvedeného dekretu č. 33/45 Sb. a byli tak považováni za antifašisty. Díky své funkci měli vliv na zařazování Němců do odsunu a na povolování dobrovolných odsunů na tzv. permit. Dr. Alois Mühlberg žádal o zachování čl. státního občanství i pro svoje děti, dceru a syna, což OSK zamítla, neboť při vyšetřování zjistila, že oba zaujímali vedoucí postavení v organizaci HJ. V dubnu 1946 OSK požadovala na MV, aby byl sám Dr. Mühlberger vyloučen z antifašistické komise, neboť ho podezřívala z udržování protistátních styků s bývalým poslancem Jakšem, který se v té době zdržoval v Anglii. Důvodem k tomuto podezření bylo Mühlbergovo prohlášení, že jeho dcera obdrží na studia 5.000 liber šerlinků od rektorátu univerzity v Glasgow v Anglii. Kromě toho se Mühlberger hodlal též vystěhovat do Německa s celou rodinou, k čemuž mu OSK i další nadřízené úřady vydaly již povolení.

Nebylo ojedinělým případem, že OSK vydala příslušnému Němci prozatímní osvědčení podle vzoru B a dotýčný posléze žádal o dobrovolné vystěhování. OSK se proto obracela na MV, zda v těchto případech může být dotýčným Němcům odebráno osvědčení a zda mohou být tyto osoby i se svým majetkem pak plně postaveni pod příslušná opatření stíhající Němce. OSK se tímto krokem podle vlastních slov chtěla vyhnout pro ni zbytečnému vyřizování čl. státního občanství pro Němce, kteří plánovali, že se tak či onak vystěhují.¹²⁹

---

¹²⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 21/2.

¹²⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 104, sign. III 1/62. Podrobné směrnice, upravující otázku dobrovolného vystěhování antifašistů německé národnosti, nebyly v té době ještě vydány. Je však pravděpodobné, že OSK měla ve skutečnosti zájem o majetek antifašistů, neboť vydala-li příslušným osobám osvědčení vzoru B, rozhodla tím zároveň i ve smyslu dekretu prezidenta republiky ze dne 25. října 1945 č. 108/45 Sb., tj. že jejich movitý i nemovitý majetek (vyjma zemědělského majetku) je vyňat z konfiskace a pokud osoby požádaly o dobrovolné vystěhování mohly tento majetek vyvézt v rámci platných celních a devisaových předpisů. Konfiskaci neměl podle tohoto dekretu podléhat ani majetek těch osob, které požádají o dobrovolné vystěhování a prokáží, že jsou u nich splněny podmínky stanovené v § 1 odst. 1, č. 2 dekretu prezidenta republiky č. 108/45 Sb. O žádostech těchto osob měla ale rozhodnout OSK. Proti rozhodnutí se mohl žadatel odvolat u ZNV. SOA Trutnov, f. ONV, kt. 104, sign. III 1/152. *Antifašisté – vynětí z předpisů o Němcích a Maďarech*, Zpráva MV z 28.1.1946, č.j. Z/II – 43907/45.

Během léta a podzimu docházelo v rámci přemísťování zdejších Němců i k neoprávněnému vystěhování antifašistů. Z pozdější stížnosti a vyšetřování se konkrétněji dozvídáme o případu, kdy v září z obce Bobr bylo neoprávněně vystěhováno do obce Žacléř několik antifašistů. Na svou obranu uvedl předseda MSK v Bobru Josef Stínka, že v té době ještě nebyly vydány předpisy o antifašistech¹³⁰ a že přestěhování bylo provedeno za účelem uvolnění bytů pro české dělníky zaměstnané v továrně firmy Pohl. Navíc celá akce prý proběhla za souhlasu OSK v Trutnově, jejíž předseda pan Brunclík na schůzi předsedů MSK v měsíci srpnu prohlásil, že „neexistuje žádná ochrana Němců“. Celá místní správní komise v Bobru dále souhlasně prohlašovala, že všichni Němci v Bobru, ať již fašisté nebo antifašisté, vůbec nerespektují vydané nařízení o obhospodařování zemědělských usedlostí a že všichni až na nepatrné výjimky, se „za doby Henleinovi štvavé propagace proti republice přikláněli svým hlasováním k nacismu, čímž dávali zřejmě souhlas s německým režimem.“¹³¹

K 15.10.1945 odmítla nadále poskytovat ochranu svým členům německé národnosti i komunistická a sociálně demokratická strana. V důsledku toho bylo příslušným osobám zakázáno nosit červené pásky. OSK měla v plánu se od tohoto data intenzivněji zaměřovat na prověřování dosud chráněných Němců, z nichž vylození antifašisté měli být od nošení jakýchkoli pásek osvobozeni, naproti tomu ostatní, kteří nemohli dokázat antifašistickou činnost, nebyli zavřeni a byli pouze členy příslušné politické strany, tudíž používali dosud ochrany bez zvláštních důvodů, měli od této chvíle nosit označení „N“¹³² (viz. příloha 2). To se německým demokratům samozřejmě nelíbilo, neboť se obávali, že budou vystěhováni. Proto jejich zástupci Dr. Mühlberg a pan Rudolf Erben intervenovali u Zemského Národního Výboru v Praze dne 10.10, který je ujistil, že od 15.10, kdy měla začít vysídlovací akce budou na řadě nejdříve nacisté. Rozhodnutí o příznivějších podmínkách ohledně odsunu antifašistů bylo ale ponecháno na OSK. Sami němečtí sociální demokraté požadovali na OSK, aby všem odpůrcům nacismu, kteří stáli až do 15.10.1945 pod ochranou zmíněných politických stran, bylo při vysídlování povoleno vzít si s sebou zavazadla o 100 kg a 20 kg potravin. Dále

---

¹³⁰ Vyjmutí z dosahu opatření proti Němcům, zejména pokud šlo o osoby usilující získat statut antifašisty, regulovaly již centrální směrnice z léta 1945 avšak pouze v hrubých obrysech. OSK dostala tak dostala v první polovině června oběžník ZNV v Praze, který na základě výnosu MV z 8.6.1945 vymezoval tři skupiny osob, vyňatých z opatření proti Němcům. (Vyňati byli: 1. ti, kdo se vrátili z koncentračních táborů a vězení, pokud se v nich ocitli následkem politického nebo rasového útaku, 2. ti, o nichž se prokáže, že činně podporovali český národ v boji proti nacismu a 3. zaměstnanci, jichž je bezpodmínečně zapotřebí k udržení provozu závodu.) Příslušné předpisy se průběžně konkretizovaly, ovšem jejich uplatňování doprovázely stále nejasnosti a vlastní rozhodování přebírala nezřídka OSK, která si nárokovala přílišnou pravomoc. V srpnu však postavení Němců, resp. speciální podmínky nutné pro uznání za antifašistu upravoval již zmíněný dekret prezidenta republiky z 2.8.1945, č.33 Sb.

¹³¹ SOkA Trutnov, f. ONV Trutnov, kt. 104, sign. III 1/65.

¹³² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 97, sign. II 15/24.

zmiňovali, že podnikli příslušné kroky u MV, aby se odpůrci nacismu dostali do zvláštních transportů s mimořádnou péčí, které by je dopravili přímo na určená místa. Opětovně tak žádali OSK, aby jim až do okamžiku odsunu, byla poskytnuta ochrana proti dřívějšímu vysídlení, vystěhování z bytů a zajišťování majetku.¹³³

Od srpna byla věnována také mimořádná pozornost shromažďování a zveřejňování argumentů o existenci německého „podzemí“. Zvýšila se značně frekvence zpráv o aktivitách Wherwolfů, nepřátelských letácích a „šeptané propagandě“ mezi Němci. Šíření pověstí o úplném zastavení odsunu nebo dokonce návratu vysídlelců a o připojení části Sudet k Německu, mělo v některých německých vrstvách jistě nezanedbatelný ohlas, avšak je více než pravděpodobné, že zveličování méně významných detailů bylo motivováno politicky, neboť zpravodajské útvary MV a MNO byly významně infiltrovány komunisty.¹³⁴ Každopádně MV tajně vyzývalo počátkem srpna OSK, aby zapojila všechny místní bezpečnostní složky do pátrání po členech organizace Wherwolf a zároveň udělovalo pokyny jak mají tyto složky postupovat. Jako dodatek k tomuto nařízení zaslalo MV Okresní správní komisi koncem srpna i souhrnnou zprávu o činnosti Wherwolf. Podle této zprávy měli mít „vlkodlaci“ v trutnovském a broumovském prostoru vojenské řízení, jejich síť se měla krýt s organizací NSDAP a dříve spolupracovat s kurzy HJ. Každá skupina, v těchto okresech konkrétně skupina „Schilling“ a „Remke“, se skládala z velitele, dvou pobočnicků a dvaceti dalších členů včetně radiotelegrafisty. Zdejší Wherwolfové měli též spolupracovat s ozbrojenými polskými tlupami. MV nevyklučovalo, že během času dojde k centrálně řízenému podzemnímu odporu. V rámci rozsáhlého pátrání po příslušnících této organizace obdržela OSK 31. srpna od bezpečnostního oddělení v Hradci Králové seznam zajištěných osob pocházejících z trutnovského okresu. Tyto osoby se nacházely ve věznicí lidového soudu v Hradci Králové a jako důvod jejich zadržení bylo uvedeno, že jsou vesměs všichni členové zmíněné organizace.¹³⁵ Nicméně když si MV výnosem ze 17.9. vyžádalo na OSK zprávu o aktivitách organizace Wherwolf, odpověď Okresní správní komise byla negativní. Podle OSK nebyla v trutnovském okrese zjištěna žádná činnost této organizace ani žádných jiných podobných skupin.¹³⁶

I když se ve skutečnosti zatčeným osobám často neprokázalo spojení s podzemím a za příslušníky Wherwolfu byly tak pouze vydávány, OSK a další úřady situaci případného útoku

---

¹³³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.104, sign. III 1/25.

¹³⁴ Staněk, T.: *Perzekuce 1945...*, s. 138–139, 142.

¹³⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III/2.

¹³⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c/21. Ústředí podzemní činnosti mělo být v prostoru Drážďan nebo v prostoru Hirschbergu.

nepodceňovaly a preventivně nařizovaly různá bezpečnostní opatření. Tak např. zatímní velitel Pěšího pluku 4, pplk. gšt. Alois Pokorný dával na vědomí předsedovi OSK, že na základě telegrafického příkazu velitelství 14 divize, oddělení OBZ ze dne 20. srpna 1945, nařídil příslušným velitelům jeho úseku, aby zařídili okamžité hlídkování ve všech obcích okresu za účelem zabránění sabotážních požárů sklizené úrody. Na hlídkách, které měly být drženy denně od 20. do 5. hodiny ranní, se příslušní velitelé domluvili s jednotlivými Místními národními výbory a komisemi.¹³⁷ Další restrikce v podobě vyhlášek, spojené ať už s domnělou nebo skutečnou sabotáží Němců, vydávala OSK hojně i v říjnu 1945. Tak např. 11.10. omezila nákupní dobu pro Němce na 3 – 4 hodinu odpolední. O tři dny později nařídila s okamžitou platností, aby se pekli dvojí chléb - pro Němce černý, pro Čechy bílý a 27.10 zakázala vydávat jakékoli alkoholické nápoje včetně piva příslušníkům Rudé armády, protože se staly případy, že osoby německé národnosti podaly nápoj tak závadný, že jeho požití mělo za následek ztrátu lidských životů. Tento zákaz se vztahoval i na hostinské a výčepní podniky. 25.11. byl pro změnu zakázán obyvatelům německé národnosti vstup do lesů.¹³⁸ Na druhé straně si koncem roku 1945 stěžovaly některé MNV, především MNV ve Velkých Svatoňovicích u Okresní správní komise, že některé MNV (MSK), ale i velitelé internačních táborů vydávají blahovolně povolení Němcům pro jízdu na kole, ačkoli podle daných nařízení je jim povoleno jezdit na kole pouze do zaměstnání. Velkými Svatoňovicemi totiž projíždělo denně velké množství Němců na kolech i povozech, což prý „působilo pohoršení zdejšího českého pracujícího lidu a kazilo pracovní morálku.“ Nejhorší to mělo být o víkendech, kdy Němci do této obce chodili navštěvovat své příbuzné, kteří sem byli odsunuti na práci. Zdejší čeští obyvatelé si podle slov MNV ve Svatoňovicích přáli, aby napříště už Němcům nebyly tyto povolenky vydávány.¹³⁹

3.2. Příprava organizovaného odsunu

Účastníci konference tří velmocí v Postupimi schválili ve formulacích, jež obsahovalo znění XIII. Článku Závěrečné zprávy z 2.srpna 1945, rozsáhlé vysídlení německého obyvatelstva z ČSR. Odsun měl být prováděn „spořádaným a lidským“ způsobem. Přípravy tzv.organizovaného transferu se v ČSR dostaly do závěrečného stádia po 20.11.1945, kdy SKR pro Německo schválila konečnou variantu způsobu odsunu podle zásad dohodnutých

---

¹³⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 108, sign. III/2.

¹³⁸ SOkA Trutnov, Pamětní kniha města Trutnov, IX.svazek, období 1945 – 1952. S. 163 – 169.

¹³⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.104, sign. III 1/1.

v Postupimi. Z ČSR mělo odejít 2,5 miliónů Němců, z toho 750 000 do sovětského a 1.750.000 do amerického pásma.¹⁴⁰

Zejména pro účely spořádaného soustavného odsunu, byla na základě návrhu osídlovacího referátu v Praze nařízena oběžníkem MV v Praze ze dne 5. listopadu 1945 č.B-300/1183 jednotná evidence příslušníků německé národnosti pro zemi Českou a Moravskoslezskou. Na základě tohoto oběžníku vyhlásila OSK povinné hlášení příslušníků německé národnosti ke dni 1. prosince 1945. Celá akce měla být ukončena nejdéle do 31. prosince 1945. Každý Němec, který obdržel tento evidenční lístek od MNV byl povinen ho pečlivě opatrovat a dále musel neprodleně hlásit každou změnu v rodině (úmrť, narození, změnu bydliště) MNV. Na evidenční lístek se poznamenávalo i číslo odsunové kategorie podle rozdělení uvedeného v oběžníku MV ze dne 27.7.1945, č.j.B-300/116. Při stanovení této kategorie bylo rozhodující povolání nebo zaměstnání osoby v den 1.5.1945 a nikoli zaměstnání pozdější. Před stanoveným odsunem nebo dobrovolným odchodem se o tom zanesla do lístku patřičná poznámka a lístky takto označené se ponechávaly odcházející osobě. Další exempláře evidenčních lístků, které se nacházely u OÚOP a u stanic SNB měl po odsunu MNV (MSK) stáhnout a zařadit je do zvláštní kartotéky. Dozor nad vedením kartotéky evidenčních lístků vykonával osídlovací úřad a osídlovací referát při OSK. Kartotéky měly být dle nařízení kompletní nejpozději k 1. lednu 1946. Přesto v březnu 1946 zjistil Oblastní osídlovací úřad v Trutnově, že v obcích Peci a Mladé Buky neměli ještě někteří Němci evidenční lístky.¹⁴¹

6. prosince byl při OSK zřízen osídlovací referát, řídil provádění odsunu a zároveň osídlování a zajišťování nových českých pracovních sil v okrese. Jeho vedením byl pověřen Antonín Danda.¹⁴² V prosinci vydal dále Oblastní osídlovací úřad v Trutnově zásady, kterými se měl odsun řídit. Podle nich měla pokyny k vypravení jednotlivých transportů obdržet OSK vždy od tohoto úřadu. Zdravé osoby měly být převáženy v normálních transportech, osoby nemocné, přestárlé a těhotné ženy zase v samostatných sanitárních vozech. Dále OOÚ v Trutnově nařizoval, že odsunovaní musí být řádně oblečeni, obuti a vybaveni. Záměr provést

---

¹⁴⁰ Staněk, T.: Perzekuce 1945. S. 33-40.

¹⁴¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.104, sign. III 1/73. Spolu s kartotékou evidenčních lístků měl být nadále paralelně veden jmenný soupis Němců podle oběžníku MV ze dne 28.7.1945, č.j.B-300/116, který měl být stejně tak jako kartotéka evidenčních lístků opravován a doplňován podle aktuálního stavu. Evidenční lístky byly vyhotoveny ve 4 exemplářích. Vyplňovala je za celou rodinu hlava rodiny. Přičemž za členy rodiny byly považovány manželka, nezletilé děti, případně vnuci a schovanci, pokud žili ve společné domácnosti s hlavou rodiny. Vedle toho musely evidenční lístky vyplňovat i Němci umístění již ve sběrných a pracovních táborech. Jeden exemplář lístku si ponechávala příslušná osoba německé národnosti a další tři byly uloženy na OÚOP, SNB a u MNV. Na evidenčních lístcích se též zaznamenával zaměstnanec osoby.

¹⁴² SOkA Trutnov, *Pamětní kniha města Trutnov*, IX.svazek, období 1945 – 1952, s. 170.

odsun duchovních mělo OSK bezpodmínečně hlásit biskupské konzistoři. Dobrovolný odchod antifašistů měl být co nejvíce podporován.¹⁴³

Teprve v lednu 1946 zasílal Osídlovací úřad v Praze Okresní správní komisi seznamy průmyslových podniků v trutnovském okrese, jejichž provoz byl ministerstvem průmyslu určen jako zvláště důležitý pro hospodářský život. Zaměstnanci těchto podniků museli být proto odsunováni až v poslední řadě. OÚ v Praze však výslovně upozorňoval, že seznamy nejsou úplné a budou postupně doplňovány. Ještě na konci dubna 1946 dostávala OSK příkazy jaké podniky má zařadit do této kategorie. Pokyny k „Zajištění provozu důležitých výrobních odvětví“ totiž obsahovaly „Směrnice k provádění odsunu /transferu/ Němců z území Československé republiky“, které byly sice v lednu 1946 vládou schváleny, ale nebyly ještě vytištěny, tudíž je OSK neměla k dispozici.¹⁴⁴

Počet Němců přicházejících v úvahu k odsunu z celého okresu byl stanoven ke 3. únoru 1946 na 37.277 (z těchto bylo 6362 zaměstnáno v průmyslu a 1200 v zemědělství). V první etapě bylo plánováno odsunout 10 810 osob a ve druhé a třetí etapě 26 467 osob.¹⁴⁵ Odsuny z celého okresu měly proběhnout přes sběrné středisko v Mladých Bukách, které bylo zřízeno už v roce 1945 jako tábor nouzového ubytování. Středisko v Mladých Bukách tak převzalo funkci původního sběrného tábora v Hořejším Starém Městě, neboť bylo zapotřebí větších prostorů. Směrnice MV vydané 31.12.1945 totiž požadovaly, aby kapacita sběrných středisek odpovídala minimálně počtu osob (cca 1.200) připadajících na jeden ucelený transport. Počet osob ve středisku od začátku organizovaných odsunů, tj. od konce ledna 1946 byl pohyblivý a závisel na soustředování osob vždy před jednotlivými transporty. Den před prvním transportem, tj. 28.1.1946 zde bylo např. 1.938 osob, 23.8.1946 dokonce 2.236 osob, přičemž tábor uváděl jako nejvyšší možnou ubytovací kapacitu 2.000 osob. V listopadu a prosinci 1945 a v první polovině ledna 1946 se zde podle pravidelných hlášení o stavu osazenstva v táboře vyskytovalo průměrně kolem 750 osob.¹⁴⁶ Podle některých stížností mělo koncem roku 1945 vedení tábora sklony propouštět zde internované osoby zpět do svých bytlišť. Tak např. v polovině prosince si MSK obce Pec stěžovala u Okresní správní komise, že správa tábora Mladé Buky vystavuje často příslušníkům tábora, kteří sem byli odsunuti z jejich obce, potvrzení, že je ochotna je z tábora propustit zpět. Pec však odmítala tyto Němce vzít zpátky, neboť to byli podle jejich slov povětšinou první odsunuti z jejich obce,

---

¹⁴³ srov. Teodoridisová, A.: *Německá menšina na Královédvorskú po druhé světové válce*, in: Ročenka SOkA Trutnov 1999. Trutnov 2000, s. 84.

¹⁴⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/68.

¹⁴⁵ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí...*, s. 95.

¹⁴⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 145, sign. III 7 c.

tedy vesměs příslušníci rodin vedoucích nacistické strany, kteří byli obzvláště činní proti ČSR.¹⁴⁷

Snaha o propouštění příslušníků tábora mohla plynout z různých potíží, se kterými se správa tábora v zimním období potýkala. Nehledě na osoby, které sem byly vystěhovány z chorobince v Maršově zcela bez potřebného prádla, bot, punčoch a dalšího oděvu, si správa tábora neustále stěžovala na nedostatek ošacení zvláště pro ženy a děti, jež se zde nacházely už od června 1945. Kromě ošacení žádala správa tábora na OSK, aby jí bylo vydáno také alespoň nějaké koření a „podřadné vařivo“. Na konci listopadu si zase velitel tábora Antonín Rýdl stěžoval Úřadu národní bezpečnosti při OSK, že je povážlivě ohroženo řádné umístění zde soustředěných osob a zejména jejich lékařské ošetření, neboť část tamějších prostorů, které byly hlavně zapotřebí k zřízení ošetrovny a lékařské místnosti, obývali říšskoněmecký příslušníci, kteří byli stále pod ochranou firmy Siemens. Ta byla však tou dobou už v likvidaci a proto i správce Úřadu národní bezpečnosti požadoval na předsedovi OSK, aby říšskoněmečtí příslušníci byli zbaveni ochrany a odsunuti, případně ubytováni v náhradních prostorách.¹⁴⁸ O tom, že životní podmínky v táboře nebyly v zimě na přelomu roku 1945 a 1946 „ideální“, svědčí i relativně vysoká úmrtnost¹⁴⁹ vzhledem k ostatním měsícům. Jen za listopad a prosinec 1945 zemřelo v táboře podle oficiálních hlášení minimálně¹⁵⁰ 22 osob. V lednu a únoru 1946 to bylo též 22 osob. Za období od března do srpna 1946, tedy za 6 měsíců to bylo už jen 18 lidí.¹⁵¹ Jako příčina úmrtí byla za celé období od listopadu 1945 do srpna 1946 uváděna ponejvíce sešlost stářím. Sebevražda byla uvedena ve svou případech.

Z dalších protokolů o provedení revize internačních táborů na základě výnosu MV ze dne 26. února 1946 se dozvídáme, že k 5. dubnu 1946 se na chodu tábora kromě dvou Čechů - velitele a hospodáře tábora Antonína Rýdla a Věry Kleandrové, která vedla příruční pokladní deník a měla na starosti zásobování potravinami a běžnou korespondenci - podíleli vesměs internovaní Němci. Vedli kartotéku příslušníků střediska, odsunutých, dále seznamy na výplatní listiny na RM, seznamy vkladních knížek a vypisovali i přepravní lístky pro odsunované. Podle zprávy, kterou zaslala OSK jakožto správce celého tábora Zemskému velitelství internačních táborů v Praze, očekávala náklad na odsun Němců od 1. dubna do

---

¹⁴⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 135, sign. III 7/1.

¹⁴⁸ SOkA Trutnov, kt. 145, sign. III 7 c.

¹⁴⁹ SOkA Trutnov, kt. 145, sign. III 7c. Číselné údaje jsem vypočítala na základě pravidelných týdenních hlášení sběrného střediska v Mladých Bukách Stráží národní bezpečnosti v Trutnově. Kromě stavu o celkovém počtu osob ve středisku, udávalo středisko i údaje o jednotlivých úmrtích, včetně osobních dat zemřelých a příčiny úmrtí.

¹⁵⁰ Chybí hlášení z týdne 10.11.1945 – 23.11.1945.

¹⁵¹ konkrétně do 24. srpna 1945. Hlášení z posledního týdne chybí.

31. prosince 1946 ve výši šest a půl miliónů korun čsl. Odsunovaným Němcům v tomto období mělo být kromě toho vyplaceno ještě 35 miliónů RM.¹⁵²

3.3. Organizovaný odsun

V průběhu roku 1946 odjelo ze sběrného střediska Mladé Buky 25 transportů, z toho 11 do amerického pásma a 14 do ruského pásma. První transport odjel 29. ledna, poslední 16. listopadu 1946. Ke každému transportu byla vedena dokumentace, většinou ve čtyřech jazycích (češtině, němčině, angličtině a ruštině). Ta obsahovala jmenné seznamy osob, které se v daném transportu nacházely. Každý list seznamu se týkal jednoho vagónu. Vedle jména se uvádělo ještě staří, pohlaví, národnost, trvalé bydliště, zaměstnání a též zde byla kolonka pro uvedení místa, kam by si dotyčný přál „odejít“. Dále se jednalo o zdravotní osvědčení, které obsahovalo název střediska z něhož jsou dotyční odsunováni, počet lidí v transportu a informaci o lékařském vyšetření, posledním odvěšvení a zaprášení pudrem D.D.T. Mimo to se zaznamenávala finanční stránka transportu, především provedené výplaty v RM pro jednotlivé vagóny, resp. odsunované jedince. Byl zde i údaj o předepsaném vybavení transportu potravinami. Transporty směřující do ruské zóny se vybavovaly potravinami vždy na 4 dny v následujícím množství a složení: 2.440 kg chleba, 192.2 kg cukru, 73.20 kg tuku, 162.30 kg poživatin, 48.80 kg kávy, 1.622.5 kg brambor, 146.40 kg mouky, 24.4 kg soli, 162.3 kg suš.zeleniny, 1.22 kg koření , 1 litr octa. Transporty do americké zóny byly zásobeny potravinami na 3 dny. Nakládalo se 1800 kg chleba, 108 kg mouky, 44 kg cukru krystal, 100 kg cukru kostky, 54 kg umělého tuku, 36 kg kávové směsi, 18 kg soli, 90 dkg koření, 18 kg sušené zeleniny, 1200 kg brambor, 60 kg krup, 60 kg těstovin nebo krup, 105 litrů mléka pro děti, 1 litr octa, 80 kusů svíček nebo 16 litrů petroleje.

Odsunovaní obdrželi tzv. „Přepravní lístek pro odsunované“ (**do přílohy foto 1462**) se stejnými údaji jako ve zmíněných seznamech. V transportech do amerického pásma se nacházelo vždy přibližně 1200 lidí, v transportech do ruského pásma ca. 1220 osob, rozdělených většinou do 40ti vagónu po třiceti osobách, přičemž jedna z nich byla vždy pověřena vedením celého vagónu a 5 – 7 osob, povětšinou žen, zastávalo funkci ošetřovatelek. Někdy byly připojeny další dva vagóny pouze pro nemocné. V rámci dokumentace se uváděl i celkový počet mužů, žen a dětí do 14 let, 12 let a 6 let v jednotlivých transportech.

---

¹⁵² SOkA Trutnov, kt. 144, sign. III 7 c.

Do sběrného tábora v Mladých Bukách začínali Němce příslušné orgány postupně povolávat tzv. evakuačním výměrem většinou od osmého dne před samotným odjezdem transportu. Hned po příchodu do tábora měl velitel ST za úkol Němce rozdělit do skupinek po 30 osobách a přidělit každé osobě štítek s číslem vagónu, který si dotyčná osoba měla připevnit na levou stranu prsou. Poté se přistupovalo k důkladné prohlídce osob i jejich zavazadel. Během pobytu v táboře byli Němci podrobeni často i opakovaným prohlídkám, které prováděli členové pohotovostního oddílu N.B. Zabavovali se především šperky, hodinky, stříbrné přibory atd., ale výjimkou nebyly ani zlaté zubní protézy či zuby. Prohlédnutá zavazadla, opatřená jménem majitele a číslem vagónu, se ukládala do zajištěného skladiště. Dále čekalo Němce sepisování „převážních lístků“ a lékařská prohlídka. V den transportu, měli Němci do vlaku nastupovat 2 hodiny před odjezdem.¹⁵³ Transporty odjížděly vždy z nádraží v obci Kalná Voda. Následující tabulka znázorňuje přehledně všechny transporty a místa kam směřovaly.¹⁵⁴

Transporty ze sběrného střediska Mladé Buky v roce 1946					
Pořadové číslo	Datum odjezdu	Počet osob	Pásmo	Místo předání	Číslo vlaku
I.	29.01.	1200	US	Brod n.L.	25003
II.	01.03.	?	US	Brod n.L.	25008
III.	17.03.	1200	US	Brod n.L.	25011
IV.	04.04.	1200	US	Brod n.L.	25014
V.	21.04.	1200	US	Brod n.L.	25022
VI.	29.04.	?	US	Brod n.L.	25025
VII.	21.05.	1200	US	Brod n.L.	25035
VIII.	01.06.	1230	RUS	?	?
IX.	24.06.	1220	RUS	Bad Brambach	25052/529
X.	02.07.	?	RUS	Bad Brambach	25056/549
XI.	07.07.	1220	RUS	Bad Brambach	25065/556
XII.	17.07.(14.7)	1220	RUS	Bad Brambach	25073/574
XIII.	18.07.	1220	RUS	Bad Brambach	25079/586

¹⁵³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 134. Pokyny a poznatky o odsunu Němců - Zpráva evakuačního důstojníka mjr. Pěch. Zděnka Líkaře pro OSK ze dne 5.2. 1946.

¹⁵⁴ Není-li uvedeno jinak, nacházejí se všechny informace k transportům uvedeným v tabulce v SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7 c, kt. 148, sign. III 7 c, kt. 149, sign. III 7 c.

XIV.	25.07.	1222	RUS	Bad Brambach	25086/604
XV.	31.07.	1224	RUS	Bad Brambach ¹⁵⁵	25093/192
XVI.	05.08.	1224	RUS	Bad Schandau	25099/204
XVII.	09.08.	1220	RUS	Bad Schandau	25104/216
XVIII.	15.08.	1218	RUS	Pirna	25111/230
XIX.	20.08.	1220	RUS	Bad Schandau	25117/243
XX.	26.08.	1220	RUS	Bad Schandau	25112/234(25123/258)
XXI.	06.09.	1224	RUS	Bad Schandau	25138/288
XXII.	25.09.	1200	US	Schirdning ¹⁵⁶	25154
XXIII.	05.10.	1200	US	Brod n.L.	25158
XXIV.	14.10.	1200	US	Brod n.L.	25161
XXV.	16.11.	959 ¹⁵⁷	US	Brod n.L.	25174

Popišme si pro názornost průběh některých transportů, především pak těch, ve kterých se vyskytly nějaké závady. O potížích při *II. transportu* do amerického pásma, se dozvídáme na základě hlášení Vojenského útvaru Trutnov a protokolu sepsaného v Domažlicích velitelstvím střediska SPON. Velitelem toho transportu, označeným číslem 25.008, byl npor. Alois Urban. Již při nakládání transportu v Kalné Vodě dne 1. března 1946 byly zjištěny první nedostatky při kontrole potravin. Namísto 1800 kg chleba bylo naloženo pouze poloviční množství. Na poslední chvíli se tedy sháněl ještě chléb, což se podařilo jen částečně, takže konečné množství chleba činilo jen 1550 kg. Transport přesto vyjel podle časového plánu v 18.00 hodin a cesta probíhala bez problémů až do Domažlic, kam transport dorazil 3. března ve 2 hodiny a 16 minut. Zde při přejímání transportu zjistil styčný důstojník americké armády, že většina odsunovaných Němců není vybavena penězi podle ujednání, tj. 1000 RM na osobu (na výplatu Němcům bylo ve sběrném středisku Mladé Buky vyplaceno celkem 301.272 RM). Po bližším výslechu jednotlivých Němců dále zjistil, že většina z nich měla dostatečné vklady, avšak jednotlivé československé peněžní ústavy je při výplatě pro transport nebraly v úvahu. Transport byl tedy pozastaven až do té doby než byla zjednána náprava. Dodatečnou výplatu provedl hospodářský důstojník SPON Domažlice Jindřich Vejnar za přítomnosti velitele transportu a dalšího svědka. Celkem bylo jednotlivým velitelům vagónu předáno

¹⁵⁵ V jednom dokumentu bylo uvedena jako přestupní stanice Bad Schandau. Bad Brambach se vyskytl dvakrát na různých dokumentech.

¹⁵⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 145, sign. III 7c. Zpráva velitele Mladých Buků ze dne 20.2.1947.

¹⁵⁷ Tento transport byl složen z osob z několika okresů. Celkem v něm bylo 1200 osob, z čehož 959 Němců bylo z okresu Trutnov.

222.210 RM. Po provedené výplatě pokračoval transport s tříhodinovým zpožděním do Brodu n. L., kde vše již probíhalo bez závad. Prázdná souprava se ještě při zpáteční cestě zdržela z neznámého důvodu 24. hodin v Nymburku a 5. března v 10. hodin byla v pořádku předána strážní ve Vrchlabí.

Vojenský doprovod provedl též cenzuru dopisů, které Němci v průběhu transportu napsali svým příbuzným a známým v Československu. Celkem jich bylo 400. Z nich vojenský doprovod zadržel 5 dopisů, které shledal jako závadné a předal je k dalšímu řízení SNB v Trutnově. Heslovitý výtah z těchto „závadných“ dopisů přiložil ke svému hlášení o průběhu transportu i jeho velitel. Jednalo se především o jednoduché věty, vyjadřující pocity Němců a popisující průběh transportu. Za všechny si uvedme jen některé z nich: „Sběrný tábor byl pro mě zklamáním (strava, nemoci, hmyz.)“ „Všichni se těší, že se dostanou pryč.“ „Ve vagónech je to velmi špatné.“ „Transport byl všechno jiné než příjemný. Polévka – horká voda.“ „Bolelo to, když jsem se naposled díval na rodné hory.“ „Ve vagónech jsme jako herynci.“ „Každý vagón je jako cikánský tábor.“ „Jsme strašně unaveni, spát se nedá.“ Ovšem vyskytovaly se zde i věty s pozitivnějším nádechem: „Strava byla docela přijatelná.“ „Ubytování ve vagónech je docela snesitelné.“ „Je to krásné, zde jsou samí Němci.“ „Jaký nádherný pocit – zde se mluví jen německy.“ „Neměj strach a přijed’ rychle za námi.“ „Cukr tu není, ale jinak žádný hlad.“ O tom, že Němci neměli příliš ponětí, kam vlastně jejich transport směřuje, svědčí následující věty. „Dostali jsme anglické průkazky až do Bavor.“ „Náš cíl je pravděpodobně Schwabach.“ „ Jsme už za hranicemi a jedeme do Würzburku.“ Časový průběh transportu až do Domažlic charakterizuje pro změnu následující výtah z jednoho dopisu: „Cesta: v 18 hodin z Kalné Vody. 2 hodiny čekání v Hradci. V 5 ráno v Kolíně. Tam snídaně, černá káva. V 9. hodin dále do Malešic – oběd. Ve 2 hodiny 45 minut dále a v 8 hodin v Plzni. Ve 2 v noci v Domažlicích.“¹⁵⁸

III. transport do amerického pásma odjel pod velením npor. Aloise Urbana z Kalné Vody 17. března. V Kolíně v ranních hodinách byla podána Němcům snídaně, oběd pak v Malešicích u Prahy. Do Domažlic dorazil vlak o den později v 18.05 hodin. Při předávání transportu v Domažlicích zjistil americký styčný důstojník opět nedostatečné vybavení penězi u několika Němců a odmítl transport převzít, dokud nebudou tyto závady odstraněny.¹⁵⁹ Z Domažlic tak transport vyjel až 19. března ve 13.30 hodin a do Brodu n. L. přijel ve 14.30. Vykládání bylo ukončeno v 18.10 hodin. Podle hlášení velitele transportu se v Brodě německé odsunované obyvatelstvo chovalo vyzývavě. Popisovali protičeskými nápisy německé vagóny

¹⁵⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7a/42.

¹⁵⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 148, inv.č. 2004, sign. III 7/c

a na české vagóny se pokoušeli navěsit pásky s nápisem „N“. Na jednom vagóně byl např. nápis: „Jedeme z pekla československého do ráje německého“

Ze VI. transportu, který odjel 29. dubna do americké zóny, bylo z Domažlic vráceno z neznámého důvodu 80 osob. Tyto osoby vypravila OSK opětovně se *VII. transportem* 21. května, v němž se tak nacházelo celkem 1280 osob.¹⁶⁰

XV. transport, určený do ruského okupačního pásma, odjel dne 31. července 1946 ve 21.30 hodina z Kalné Vody směrem na Bad Schandau. Vlaková souprava měla 42 osobních vozů (z toho 2 sanitní), 1 vůz pro proviant podle předepsaných norem pro celý transport na 4 dny a 1 vůz služební. Celkem tedy 46 vagónů. Nakládání transportu započalo v den odjezdu ve 13.30 hodin a skončeno v 19.30. Před odjezdem byl odsunovaným ve SS Mladé Buky vydán ještě oběd a večeře. Zde byla provedena i celní a lékařská prohlídka. Transport projížděl přes Hradec Králové, Nymburk a Střekov. V Děčíně, kam vlak dorazil 1. srpna, byl Němcům vydán oběd a byla tu provedena i další, dodatečná celní prohlídka. Průběh cesty byl dle hlášení klidný. Do Bad Schandau přijel transport 1. srpna 1946 ve 13.10 hodin. Následovalo předání transportu za účasti čsl. styč. důst. plk. Sýkory ruským činitelům. Při tom byla z transportu vyřazena jedna stará žena pro silnou srdeční chorobu s poukazem, „že brzy zemře“. Kromě toho bylo při přejímání zjištěno, že transport nebyl vybaven předepsaným množstvím mléka, resp. žádným mlékem pro děti do šesti let na dobu 4 dní. Po ukončení vykládání transportu, odjela prázdná souprava v 17.30 hodin s vojenským doprovodem (12 osob) zpět do Děčína a odtud pokračovala 2. srpna směrem do Trutnova.¹⁶¹

V *XVII. Transportu*, který odjel 9. srpna z Kalné Vody do ruské okupační zóny, onemocněl po cestě jeden muž a ačkoli se u něho nepodařilo stanovit jasnou diagnózu, byl mu dána protizáškrtová injekce a byl zařazen zpět do transportu. Do Bad Schandau přijel vlak ve 13. hodin 10.8.1946. Zde proběhlo vyložení a předání transportu v 17. hodin za přítomnosti čsl. styčného důstojníka pplk. Lazara. Při předávání, jež proběhlo jinak bez jakýchkoli závad, byly z transportu vyřazeny dvě osoby pro podezření z infekční choroby. Jednalo se buď o záškrť nebo silnou angínu. Prázdná souprava odjela v 18. hodin směrem do Podmokel, kde byla velitelem transportu por. Josefem Vachatou předána a podle směrnic, které obdržel zdejší železniční úřad, pokračovala do Ústí n. L. za účelem nakládání nového transportu.

---

¹⁶⁰ V tabulce udávám počet osob v VII. transportu jako 1200, i když jich ve skutečnosti bylo 1280. Vzhledem k tomu, že k VI. transportu jsem dokumentaci nenašla, počet osob neuvádím. Později ale budu kalkulovat s obvyklým počtem pro americké pásmo, tj. s 1200 osobami, ačkoli jich bylo v průběhu 80 vráceno. Tím se počty vyrovnají.

¹⁶¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144.

Z Podmokel pokračoval tak vojenský doprovod (12 osob) normálními vlaky do Trutnova, kam dorazil 11. srpna.

V *XIX. transportu* podle hlášení velitele por. Josefa Vachaty zemřela přirozenou smrtí jedna žena narozená v roce 1882, bývalým bydlištěm v Lamperticích. Po ohledání vojenským lékařem byla dotyčná vyložena a odvezena do Děčína. Do Bad Schandau dorazila souprava 21. srpna a její předání bylo ukončeno za přítomnosti čsl.styč.důst.pplk. Lazara v 15.20 hodin. Prázdná vlaková souprava odjela s vojenským doprovodem v 16.30 směrem na Děčín a pokračovala v cestě až do Libice n. C., kde byla proti potvrzení předána železničnímu úřadu k dirigování do Meziměstí. Vojenský doprovod pak pokračoval v cestě osobními vlaky do Trutnova, kam dojel dne 22. srpna.

Pro poslední *XXV. transport*, jehož odjezd byl určen na 16. listopadu, vydal ONV následující pokyny všem MNV a MSK. Obce soudního okresu Maršov IV. měly dodat Němce do SS Mladé Buky dne 7.11., obce soudního okresu Trutnov a Úpice o den později a nakonec 9.11. tak měly učinit obce s.o. Žacléř. ONV dále upozorňoval, že transport je určen do americké zóny a proto má být kladen důraz na vybavení odsunovaných, tj. nejméně 70 kg na osobu. Eventuální přebytek se měl odebírat až ve sběrném středisku. Nedostatečné vybavení, ale také veškeré ostatní závady jako např. nedodání všech osob podléhajících odsunu, mělo být potrestáno podle čl. 3 zákona „O organizaci politické správy“ a nahlášeno dále na Zemské oddělení pro vnitřní bezpečnost k dalšímu opatření. ONV znovu upozorňoval, že odsunu nepodléhají osoby: 1) uvedené v legitimacích specialistů (ti, mohli býti odsunuti pouze se souhlasem firmy), 2) antifašisté, 3) smíšená manželství, 4) osoby českého původu, 5) lékaři (ti, mohli být odsunuti pouze se souhlasem Epidemické ústředny v Praze), 6) osoby vyjmuté z odsunu mimořádným opatřením MV nebo ONV. I přes všechny výjimky musela být dále dodržena zásada odsunu ucelených rodin.¹⁶² Celý transport byl sestaven z Němců z pěti okresů. Okres Broumov dodal 90 osob ze sběrného střediska Meziměstí, kde byly v místní železniční stanici přistaveny 3 vagóny. Z okresu Trutnov to bylo 959 osob ze sběrného střediska Mladé Buky. Pro ně bylo přistaveno 32 vagónů se služebním vozem a vozem na potraviny v železniční stanici Kalná Voda. Správa SS Mladé Buky měla tedy dodat i předepsané množství potravin pro tento transport. Ze sběrného střediska ve Vrchlabí, kam bylo přistaveno 5 vagónů, bylo do transportu určeno 150 osob. Z toho bylo po padesáti osobách z okresu Vrchlabí, z okresu Dvůr Králové n./L. a z okresu Hradec Králové. Poslední dva jmenované okresy měly přepravit stanovené počty osob do sběrného střediska Vrchlabí

---

¹⁶² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144.

dne 13. listopadu v dopoledních hodinách a to buď auty nebo drahou podle vlastního uvážení. Jednotlivé okresy se měly postarat o náležité vybavení odsunovaných se zřetelem k nastávajícímu zimnímu období. Na osobu mělo připadnout 70 kg a 500 RM. Oblastní zmocněnec MV pro odsun Němců též doporučoval, aby s transportem jel zástupce ONV, jenž by při možných neshodách, mohl podat zástupci americké správy potřebná vysvětlení o jednotlivých osobách.¹⁶³

Sečteme-li známý počet osob ve všech transportech vyjde nám, že bylo odsunuto 26 441 osob. Počet odsunovaných osob ve dvou transportech do amerického a v jednom do ruského pásma se mně nepodařil zjistit. Budu-li ale teoreticky vycházet z toho, že do amerického pásma bylo vždy odsunováno 1.200 osob a do ruského přibližně 1.220 osob, pak se dostaneme k číslu 30.061 osob německé národnosti, které byly v průběhu roku 1946 vysídleny organizovanými transporty ze SS Mladé Buky do Německa.

Za zmínku stojí také čísla uvedená Josefem Kmoníčkem v jeho knize *Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech 1945-1948*. Kmoníček vychází z Věštníku ONV v Trutnově z 15. ledna 1947. Podle tohoto pramene opustilo během roku 1946 trutnovský okres celkem 31 848 Němců. V tomto čísle je zahrnut počet všech 25 transportů, ovšem s tím rozdílem, že na každý transport připadá 1.200 osob, tj. celkem 30.000 osob. Dále jsou zde zahrnuty 4 skupiny antifašistů po 300 osobách, tj. celkem 1.200 antifašistů a dalších 348 občanů, kteří se vystěhovali na základě zvláštního povolení, což činí souhrnem 31 548 osob, k nimž Kmoníček započítává ještě další transport železničářů (tedy pravděpodobně 300 dalších osob), který si vyžádaly sovětské úřady.¹⁶⁴ Podívejme se nyní na transporty antifašistů, abychom mohli provést další srovnání.

3.4. Transporty antifašistů

O dobrovolném odchodu antifašistů v rámci zvlášť organizovaných transportů do ruského nebo amerického pásma se vláda usnesla dne 12. února 1946. Pro tuto akci přicházely v úvahu pouze osoby německé národnosti antifašistického smýšlení, pokud byly před okupací příslušníky komunistické strany nebo německé sociálně demokratické strany. Soupisem osob, které se do těchto transportů mohly hlásit, byl pověřen okresní sekretariát příslušné politické strany.¹⁶⁵

---

¹⁶³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.144, sign. III 7a/107.

¹⁶⁴ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí...*, s. 100.

¹⁶⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144, sign. III 7/30.

První samostatný transport antifašistů č. 5196 odjel z Trutnova dne 16. května 1946 směrem do Pirny u Drážďan. Sestával z 30ti nákladních vagónů a jednoho osobního vozu. Touto vlakovou soupravou odjelo celkem 298 osob, resp. 99 rodin antifašistů.¹⁶⁶ Zásobu potravin na cestu si museli opatřit Němci sami. Transport odjel v 18.05 hodin s 90ti minutovým zpožděním, způsobeným vleklou celní prohlídkou v Trutnově. Antifašisté vyzdobili vagóny chvojím a standartami v češtině, ruštině a němčině v následujícím znění: „Proč se stěhujeme?“ „Pro nové socialistické Německo.“ Na mnoha vozech byly v dekoraci z chvojí i obrazy Stalina. Souprava pojížděla přes Josefov - Hradec Králové - Lysou n. L. - Střekov – Děčín a Hřensko. V Děčíně předal velitel Josef Vachata celý transport zdejšímu repatriačnímu důstojníkovi a nadále se staral už jen o zabezpečení transportu. Do Pirny dorazil vlak 17. května v 15.20 a byl předán ruským úřadům. Podle hlášení Josefa Vachaty nálada Němců po příjezdu na německé území sklesla a mnoho odsunutých se vyjádřilo, že by šli rádi zpět do Československa. Prázdná vlaková souprava odjela z Pirny dne 18.5. týmž směrem zpět. Při příjezdu do Poříčí u Trutnova dne 19.5. byla podle nařízení vlaková souprava rozdělena. 13 vagónů bylo odpojeno pro Kohoutov a Žacléř, zbytek vagónů byl pak dopraven s určením pro nakládací stanici Kalná Voda.

Druhý transport antifašistů (č. 5214) odjel z Trutnova do Pirny dne 21. května 1946. V transportu bylo celkem 270 osob, tj. 91 rodin. Z toho 69 mužů, 137 žen a 64 dětí do 12 ti let.¹⁶⁷ V Děčíně byla pak do transportu zařazena ještě jedna žena z Německé Kamenice. Zásobování měli Němci opět vlastní. Vlaková souprava odjela se 40ti minutovým zpožděním ve 13.05 hodin. Trasa byla shodná jako u prvního transportu antifašistů. Vlak si antifašisté taktéž vyzdobili chvojím, obrazy Stalina a standartami tentokrát s nápisy: „Pro socialistické Německo“, „Ať žije socialismus!“, „Sláva vítězné rudé armádě“ a „Smrt reakci“. Až do Děčína probíhala jízda bez závad, posléze už tomu tak nebylo. V Děčíně se totiž díky přesunu rudé armády vlak zpozdil o 9 hodin. Po odjezdu z Děčína provedla finanční stráž namátkovou celní kontrolu v lokomotivě soupravy. Ve schránce na náradí našla u strojvůdce německé národnosti Josefa Schiffnera z Děčína balíček, který se pokoušel převést přes hranice. Obsahoval 6 stříbrných lžiček, jedny stříbrné hodinky, jedno stříbrné pouzdro na cigarety, dále jednu pamětní stříbrnou minci a 14 kousků bílého zlata. Sepisováním protokolu byl tak vlak zdržen o dalších 60 minut. V průběhu následující cesty musela být navíc třikrát

---

¹⁶⁶ Zdravotní osvědčení vyhotovené pro tento transport udává počet 297 antifašistů. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7 c.

¹⁶⁷ Zdravotní osvědčení z 20.5.1946 pro tento transport udává odlišný počet antifašistů - 302 osob. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 147, sign. III 7 c.

opravována lokomotiva, která prý způsobila problémy již při prvním transportu antifašistů. Po příjezdu do Pirny předal repatriační důstojník transport příslušným úřadům. Při předávání vytkli zástupci Rudé armády (npor. Litovčenko a lékař Rudé armády) transportu několik závad a nařídili pro příští transport: 1) aby transport bezpodmínečně doprovázel již z Trutnova lékař, který sebou nese příruční lékárníčku, 2) aby na místo nynějších 5ti vagónů určených k dopravě osob bylo příště přistaveno 6 vagónů, 3) aby byla provedena desinfekce vozu při nakládání, protože u několika osob byly v Pirně zjištěny vši, 4) a aby byly zřízeny záchody ve vozech. Překládání transportu bylo ukončeno 23.5. ve dvě hodiny ráno, prázdná souprava však nemohla pokračovat v jízdě zpět, neboť výše jmenovaný strojvůdce se vzdálil a již se nevrátil. Vojenský doprovod se domníval, že tak učinil ze strachu před vyšetřováním a proto uprchl. Další příčinou opožděného odjezdu z Pirny byla opětovná porucha lokomotivy.

Třetí transport antifašistů č. 5215 odjel z Trutnova 26. května 1946. Celkem v něm bylo 80 rodin, tj. 217 osob, z nichž na okres Vrchlabí připadalo 55 osob (21 rodin) a na okres Trutnov 162 osob (59 rodin). Souprava měla 24 vagónů pro nábytek, 6 vagónů pro dopravu osob a 1 vůz služební. Celní odbavení bylo provedeno v Trutnově a transport odjel v 15. hodin přes Starou Paku – Turnov - Českou Lípu - Děčín – Hřensko směrem na Pirnu. Antifašisté si opět vyzdobili jednotlivé vozy chvojím a obrazy Stalina, dále ruskými vlajkami a nápisy: „Smrt reakci“, „Sláva rudé armádě“, „Pro nové socialistické Německo“. Oproti předchozímu transportu doprovázel soupravu nyní i německý lékař z Poříčí u Trutnova, který se s prázdnou soupravou vrátil zpět do Československa. Do Pirny dorazil vlak 27.5. a zástupci RA neshledali žádné závady, dokonce se vyjádřili pochvalně o stavu příchozího transportu. V Pirně podával Německý červený kříž příchozím Němcům černou kávu a dětem mléko. Problémy se vyskytly pouze při překládání transportu, protože bylo přistaveno pouze 9 vagónů na místo 24. Ty byly narychlo dodány ještě téhož dne z Drážďan. Překládání, které bylo ukončeno v 23. hodin, navíc komplikoval silný déšť. Prázdná souprava odjela krátce po půlnoci, 28.5. do Frýdlantu v Čechách, kde byla předána nádražnímu úřadu a vojenský doprovod poté odjel osobním vlakem do Trutnova, kam dorazil 29.5.1946.¹⁶⁸

Poslední transport antifašistů byl přes Josefov, Hradec Králové, Prahu, Plzeň a Domažlice dirigován do amerického pásma, tedy do Brodu n. L. S touto soupravou odjelo z Trutnova dne 11. srpna 108 rodin, tj. 274 osob. Do Brodu n. L. dorazil vlak o den později ve 16. 45 hodin.¹⁶⁹

---

¹⁶⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.141, sign. III 7a.

¹⁶⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/224.

MV se domnívalo, že další transport antifašistů bude vypraven 28. srpna z Trutnova a v tento den ještě urychleně přikazovalo Okresnímu národnímu výboru, aby okamžitě z tohoto transportu vyřadili antifašisty ze Dvora Králové n. L. Tento den však ONV žádný transport antifašistů nevypravoval. Podle OOÚT bylo teprve o tento transport zažádáno a měl být vypraven v příštích dnech. Je tedy možné, že v září odjel ještě jeden transport antifašistů.¹⁷⁰ Nelze neuvést, že antifašisté odjížděli také s „normálními“ transporty. Ovšem stanovit jejich počet není jednoduché. Každopádně byli zařazeni do XXII. transportu, pravděpodobně do osmi vagónů, což by bylo celkem 240 osob.¹⁷¹

Transport již výše zmíněných železničářů - antifašistů odjel 27. října. Kolik však bylo v tomto transportu celkem osob se mně nepodařilo zjistit. V každém případě zde bylo zahrnuto 14 osob z obce Hořejší Staré Město.¹⁷²

Čtyřmi transporty antifašistů a dvaceti pěti „normálními“ transporty bylo tak dle mých výpočtů odsunuto 30.791 osob. Podle Kmoníčka by to bylo 31.200 osob, neboť kalkuluje při sčítání normálních transportů pouze s číslem 1.200 osob, naopak u transportů antifašistů vychází pokaždé z počtu 300 osob.¹⁷³ Budu-li považovat Kmoníčkovy údaje o transportu železničářů a samostatných odchodů Němců na zvláštní povolení za relevantní, pak se dostávám k číslu 31.439 osob, které byly vysídleny nebo odešly dobrovolně v roce 1946. Je třeba podotknout, že tento počet osob, které byly z okresu Trutnov v roce 1946 vysídleny, není úplný a musíme ho považovat pouze za orientační vzhledem k tomu, že mnoho osob bylo už od roku 1945 nasazováno na práce do jiných okresů, především do Hradce Králové a okolí a stávalo se, ač měla být rodina odsunována pohromadě, že tito lidé (příp. celé rodiny)¹⁷⁴ byli posléze vysídleni přes sběrná střediska spadající k danému okresu.¹⁷⁵

3.5. Nepostradatelné pracovní síly

Naopak v průběhu roku 1946 byli z transportů vzhledem k nedostatku pracovních sil vyjímáni především horníci. Tato početná skupina, třebaže se s jejím vysídlením za hranice původně počítalo, tvořila také tu podstatnou část všech specialistů, kteří v Československu

---

¹⁷⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 146, sign III 7c.

¹⁷¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 149, sign. III 7c.

¹⁷² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144, sign III 7a/60.

¹⁷³ Viz. pozn. 101

¹⁷⁴ Viz. příloha 3: vzpomínky pamětníka I z Bobru A.H.

¹⁷⁵ V Hradci Králové to bylo středisko zřízené 1. října 1945 v objektu Škodových závodů v Kuklenách. Odsunovalo právě ty Němce, kteří již od léta 1945 přicházeli do vnitrozemí, nejčastěji na zemědělské práce. Vždy po kompletaci celých rodin z tohoto střediska odjelo v době od 5.srpna do 19.listopadu v sedmi transportech 2054 osob do sovětské zóny a 533 do americké. Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí* ..., s.101. Podle výkazů sběrného a odsunového střediska v Hradci Králové, SOA Zámorsk.

zůstali. Horníci nesměli být odsunuti bez řádného vědomí vládního zmocněnce pro uhelný revír Kladno-Plzeň Ing. Vladimíra Kováře a to na základě usnesení vlády ze dne 10. srpna 1945 a výnosu ministerstva průmyslu ze 14. srpna 1945. Některé místní komise však toto nařízení nedodržovaly a snažily se německé horníky vystěhovat. Tak např. předseda MSK ve Starém Sedloňově, který zde žil i před okupací, v březnu 1946 uváděl, že je v zájmu státním i národním, aby všichni horníci z jejich obce byli co nejdříve z ČSR vystěhováni, neboť za okupace ale i před ní, se všichni bez výjimky chovali krajně nepřátelsky k Čechům a někteří z nich byli dokonce vůdci a osnovateli všech protistátních a protičeských akcí.¹⁷⁶ V této souvislosti obdržela 24. července OSK opětovně příkaz od OOÚ v Trutnově, že na základě usnesení vlády nesmějí být do odsunu zařazovány osoby německé národnosti pracující v hornictví včetně jejich rodin.¹⁷⁷ Na horníky a jejich rodiny se vztahovaly i některé úlevy z opatření proti Němcům. Např. jim byly přidělovány české potravinové lístky a zároveň jejich majetek neměl podléhat konfiskaci. Toho využívali i jejich vzdálení příbuzní a nechávali se proto zanášet jako rodinní příslušníci do legitimací horníků, což vyvolávalo samozřejmě ostré spory mezi vedením dolů a jednotlivými MSK i MNV. Uvedme si jeden příklad za všechny. Podle MNV v Žacléři bylo pro poslední transport 16.11.1946 vybráno 6 horníků a to se souhlasem dolů. Doly si prý však ihned prostřednictvím jejich zástupce pana Hejny, jenž hájil zájmy německých horníků, ihned stěžovaly na Ministerstvu vnitra. MNV byl proto přinucen pro odsun již shromážděné horníky na náměstí posílat zpět domů a některé dokonce vracet ze sběrného tábora Mladé Buky, kam byli mezitím už umístěny. MNV si dále stěžoval, že Němci v Žacléři si jsou tak plně vědomi toho, že MNV je nesmí vysídlit a bojkotují proto vysídlování i jiných osob tím, že se sami kategoricky hlásí do odsunu. Pan Hejna měl podle MNV v Žacléři též zapisovat do legitimací horníků i takové osoby, které nebyly ani jejich příbuznými. České obyvatelstvo v Žacléři podle předsedy MNV nebylo spokojeno s tím, že v obci zůstává stále většina osob německé národnosti a prý se i proslýchalo, že nebude-li zjednána náprava, raději se odstěhují, než by žili s Němci.¹⁷⁸ Na jednání jednotlivých MSK a MNV si stěžovaly i Východočeské uhelné doly, neboť místní

---

¹⁷⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/33.

¹⁷⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/175. V důsledku odsunu poklesl v červenci 1946 počet zaměstnanců v žacléřských dolech natolik, že vedení zastavilo těžbu na méně výnosných slojích a zbylé pracovníky přesunulo na bohatší. Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí...*, s. 78-79.

¹⁷⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c/21. *Zápis ze 14. schůze rady MNV v Žacléři dne 7.11.1946.* V Žacléři bylo v lednu 1947 ještě 53% obyvatel německé národnosti. SOA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/3. *Protokol revisní komise o jednání dne 14. ledna 1947.* Pan Hejna byl nakonec své funkce v červnu 1947 zbaven, neboť na něho přicházeli další stížnosti, že Němcům radil co a jak mají vymáhat a psal za ně veškeré žádosti, čímž pobuřoval české obyvatelstvo jak v Žacléři tak v Lamperticích. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 109, sign. III 2/87.

správní komise jednak horníkům neoprávněně zabavovaly ošacení a jednak je prikazovaly po vykonané směně ještě na další práce, především do zemědělství.¹⁷⁹

Další stížnosti ohledně neoprávněné konfiskace přicházely v zimě 1946 Okresnímu národnímu výboru Trutnov od Židovské náboženské obce, ale také od rakouského politického zastupitelství v Praze. Židovská obec vytýkala ONV, že s ní na rozdíl od jiných národních výborů nespolupracuje a bez uvážení tak navrhuje ke konfiskaci majetek, jenž patří obětem rasové perzekuce a přešel na Němce jen v důsledku zásahu okupantů.¹⁸⁰ Rakouské politické zastupitelství v Praze si zase stěžovalo u MV, že ONV sice povolil odcestování rakouským státním příslušníkům, ale již jim zakázal vzít si s sebou svůj majetek, který zabavil. Movitý majetek rakouských příslušníků, pokud se nejednalo o osoby uvedené v § 1, odst.1, lit.3 dekretu č. 108/45 Sb., však konfiskaci nepodléhal.¹⁸¹

Vraťme se ale zpět k nepostradatelným pracovním silám. Na konci roku byla na základě výnosu Ministerstva vnitra provedena v okrese Trutnov revize specialistů. Týkala se 39ti podniků, které zaměstnávaly Němce. Bylo zjištěno, že ve zmíněných podnicích je zaměstnáno ke dni 31.1.1947 celkem 894 Němců, kteří vlastní potvrzené legitimace specialistů. S rodinnými příslušníky šlo celkem o 3.018 osob německé národnosti. V tomto čísle však nejsou zahrnuti němečtí horníci. Revize a částečná restrikce horníků – Němců na dolech v Žacléři, Radvanicích a Svatoňovicích byla souběžně provedena samostatně. Hornických legitimací bylo vydáno celkem 904, což činilo s rodinnými příslušníky 2.082 osob německé národnosti. Po vzájemné dohodě jednotlivých úřadů a závodních rad mělo být dáno k dispozici pro plánovaný jarní odsun v roce 1947 211 specialistů, což činilo celkem 2.280 osob. Z řad horníků byli navrženy pouze 2 osoby pro odsun a naopak mělo být vydáno ještě dalších 41 legitimací pro muže, kteří byli neoprávněně zapsáni v legitimacích svých otců – horníků. Celkem se tudíž počítalo, že v okrese zůstane po jarním odsunu přibližně 4.500 Němců, z nichž 1.628 tvořili Němci s legitimacemi, zbytek připadal na jejich rodinné příslušníky.¹⁸²

3.6. Likvidace internačních táborů

V průběhu roku 1946 se začaly proměňovat a likvidovat jednotlivé tábory. Již začátkem února uložil úřad národní bezpečnosti v Trutnově při OSK veliteli internačního

---

¹⁷⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 107, sign. III 1/258.

¹⁸⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 104, sign. III 1/286.

¹⁸¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 104, sign. III 1/275.

¹⁸² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 134, sign. III 1/78. Celková zpráva o výsledku revise specialistů nařízená výnosem MV č.B. 300/22444 z 11. 12. 1946.

střediska v Trutnově, aby připravil neprodleně proměnu tohoto tábora v soudní věznicí se dvěma odděleními. Oddělení P, pro umístění osob policejně zajištěných, mělo pojmout 100 až 120 osob a muži a ženy zde měli být zajištěni odděleně. Druhé oddělení S, prostorově větší, mělo plnit funkci soudní věznice. Převádění osob z oddělení P do S se mělo provádět na základě pravidelných písemných příkazů buď hromadných nebo pro jednotlivé osoby. Další změnou bylo sloučení obou internačních středisek v Žacléři k 15. dubnu 1946. Internované osoby byly umístěny nyní ve věznicí v budově okresního soudu v Žacléři. V den revize, tj. 18. dubna, se jich tam nacházelo celkem 80 a 5 osob se léčilo v místní nemocnici. Z toho bylo 59 osob zaměstnaných na dolech, dvě osoby na velitelství stanice SNB, 1 osoba v zahradnictví a 8 osob pracovalo jako personál věznice, který měl na starosti vaření a úklid. Vedení věznice si v této době také stěžovalo na Západočeský báňský akciový spolek. Tento národní podnik, vzniklý spojením dolů v Malých Svatoňovicích a v Žacléři, se snažil vyhnout placení mezd za důlní práci internovaných osob a vymlouval se, že jejich práce není odváděna náležitě a proto může ohodnotit pracující pouze ve výši 30 – 50 procent normálního výkonu, což činil pouze v zájmu „zlepšit svoji bilanci na úkor státu“. Další zaznamenané nedostatky v této věznicí se týkaly dozorce internovaných, jenž nevedl žádné záznamy o vydaných potravinách a ostatních materiálech.¹⁸³

Internační tábory v okrese Trutnov tak byly zrušeny ještě před oficiálním výnosem MV ze dne 9. července 1946, který nařizoval likvidaci všech okresních internačních středisek. V činnosti mělo být podle výnosu ponecháno pouze několik krajských internačních středisek. Do nich byly soustředěny všechny osoby, které měly být postaveny před lidové soudy, pokud dosud nebyly vydány soudním ústavům. Vzhledem k tomu, že na podzim byl odsun zhruba ukončen, nařídilo dále MV začátkem listopadu, aby byl též snížen počet sběrných středisek a aby příslušné NV provedly do 30. listopadu 1946 bezpodmínečnou likvidaci všech pracovních středisek ve svém obvodu, neboť proti osobám, které podle dekretu čís. 71/1945 Sb. měly být v těchto střediscích koncentrovány, bylo v té době již vedeno buď trestní řízení podle retribučního dekretu, tudíž patřily do internačních středisek krajských či do ústavů soudních nebo byli již odsunuty. Zbytek osob, spadajících do okruhu dekretu č. 71/1945 Sb se rekrutoval převážnou měrou z osob českého původu, z Němců žijících ve smíšeném

---

¹⁸³ SOkA Trutnov, f. ONV Trutnov, kt. 144, sign. III/7c Internační a sběrné tábory. K 12. červenci 1946 byl stav věznic následující. Věznice okresního soudu v Trutnově měla k dispozici 11 kobek, 56 lůžek a byla schopna umístit 70 – 80 vězňů. Nacházelo se zde 36 vyšetřovaných osob a 3 trestanci. Dozor měla na starosti jedna osoba. Ve věznicí okresního soudu v Úpici bylo toho času 5 vyšetřovaných osob a 2 vězňové. K dispozici zde bylo 9 cel s 22 lůžky. Na vězně dohlížela jedna osoba. Věznice okresního soudu v Maršově IV byla uzavřena a ve věznicí okresního soudu v Žacléři se v té době nenacházel žádný vězeň. Kapacita věznic byla ca. 50 osob. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. V/1. *Zpráva ONV z 12. července o poměrech ve věznicích.*

manželství, z německých horníků a specialistů. Na ně se však vztahoval výnos MV ze dne 27. května 1946 č.B-300/3625-46 podle něhož bylo držení těchto osob v pracovních střediscích nepřipustné. Tudiž byla pracovní střediska již nadbytečná. V okrese Trutnov se podle zprávy ONV Ministerstvu vnitra ze dne 23. listopadu již také žádná pracovní střediska, v němž by byly soustředěny osoby, které pozbyly čsl. státního občanství, nenacházela. V provozu byla pouze 2 střediska. Jednak sběrné středisko ONV Trutnov v Mladých Bukách, sloužící k účelům odsunovým a ubytovací středisko při Tmavém dole ve Rtyni v Podkrkonoší, které bylo ve správě a režii SBS (Svatoňovické bánské společnosti). V té době v něm však byli ubytováni především brigádníci a pouze 14 válečných zajatců, kteří nemohli být z různých důvodů dosud odsunuti, jak o tom rozhodlo velitelství zajateckého tábora v Jičíně. Proto byli správě dolů přiděleni pouze na přechodnou dobu jednak okresním úřadem ochrany práce, jednak vojenskou správou. V nejbližší době se však očekávalo i odvolání těchto zajatců a poté mělo ubytovací středisko sloužit výlučně jako noclehárna naprosto volných a svobodných občanů čsl.st.příslušnosti.¹⁸⁴

Sběrný tábor v Mladých Bukách zůstával po posledním transportu ještě v provozu, nicméně už v září 1946 snížil na ústní rozkaz okresního velitele 11 člennou stráž na 6 příslušníků¹⁸⁵ a od března 1946 se středisko nacházelo v likvidaci. K 1.4. 1947 tu pobývalo už jen 7 osob, z toho 5 žen a 2 muži. Všichni až na jednu ženu, která přepisovala kartotéky transportů, se podíleli na pomocných pracích při vyklizení tábora. Zařízení tábora se buď rozprodávalo (jako např. sláma vysypaná ze slamníku) nebo posílalo do jiných středisek, např. do Lešan nebo do Lanškrouna.¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 104, sign 1/275. *Pracovní střediska pro osoby, které pozbyly čsl. státní občanství – likvidace*, Výnos MV z 8.11.1946, č.1620-5/11-46-6-vb/3.

¹⁸⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 145, sign. III 7c. Zpráva velitelství SNB stanice Mladé Buky ze dne 7.9. 1946.

¹⁸⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 154, sign. III 7c. Hlášení o stavu likvidace sběrného střediska Mladé Buky ze dne 29.3.1947 a 1.4. 1948.

4. Německé obyvatelstvo v letech 1947 – 1948

1.12.1946 byl dočasně přerušen hromadný odsun Němců do amerického okupačního pásma. V té době pobývalo v Československu ještě asi 200.000 Němců, z toho bylo 100.000 osob určeno k odsunu, včetně 23.000 antifašistů sociálních demokratů a komunistů, přihlášených k dobrovolnému vysídlení. Zbytek odsunu nepodléhal nebo z něho byl vyňat. Protože americká okupační vláda odmítla převzít podle ujednání z listopadu 1946 zbytek Němců z Československa v jarních měsících 1947, nebylo jasné, kdy a zda vůbec k dokončení hromadného odsunu dojde, zvolila koncem října 1947 Československá vláda náhradní řešení. Rozhodla se pro provedení přesunu Němců z pohraničních do vnitrozemských okresů, aby početnější německé skupiny v pohraničí již nepředstavovaly ohrožení státní bezpečnosti a zároveň, aby byla takto odstraněna překážka důsledného osídlení tohoto území osobami slovanské národnosti. Přesun do vnitrozemí byl započat po delších přípravách až v roce 1948. Vedle toho probíhal v roce 1947 a 1948 dodatečný odsun v rámci slučování rodin nejprve do amerického a později i do sovětského pásma. Šlo však o transporty v malém měřítku, neboť Američané přijímali pouze 100 osob za 14 dní.¹⁸⁷

4.1. Dodatečný odsun

V období od posledního hromadného transportu 16.11.1946 do 3.4.1947 pokračovalo dílčí vysídlování Němců ze sběrného střediska Mladé Buky. Němci byli odsunováni do středisek v Lešanech, Domažlicích a Liberci, kde byli zařazeni do hromadných transportů. Počet v této době odsunutých Němců znázorňuje následující tabulka¹⁸⁸:

Odjezd ze SS Mladé Buky	7.12. 1946	13. 12. 1946	10. 2. 1947	3.3. 1947	26.3. 1947	31.3. 1947	3.4. 1947
Počet osob	30	14	21	11	1	17	2
Cílové středisko	Lešany	Lešany	Trnovany	Domažlice	Trnovany	Lešany	Liberec
Celkem odsunuto	96 osob						

Do Trnovan byly v únoru přesunuty osoby přestárlé nebo nemocné. Až na dvě výjimky se jednalo o Němce narozené v rozmezí let 1868 až 1886. Dílčí transport do

¹⁸⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. 7a/3. Výnos MV z 20.11.1947 č.j.B 300/21892/47.

¹⁸⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 145, sign. III 7c. Němci odsunutí po 16.11.1946.

Domažlic 3.3.1947 proběhl již na základě výnosu MV z 31.12. 1946 č.j. B – 300/24003 o dodatečném odsun do amerického pásma za účelem sloučení rodin. V tomto transportu bylo původně 14 osob, ovšem americký styčný důstojník při přebírání transportu tři osoby odmítl přijmout, neboť nevyhovovaly již výše zmíněnému výnosu MV z 31.12.1946. Velitel střediska Mladé Buky, který dílčí transport do Domažlic doprovázel, se tak s těmito osobami musel vrátit zpět. Na základě této zkušenosti doporučil odsunovému referentovi v Trutnově, aby se příštím transportům do amerického pásma věnovala úzkostlivá péče jak z hlediska jejich vybavení, tak zachování rodinných celků, neboť tamější americký důstojník „hledí i na detaily, týkající se odsunovaných, takřka nepřátelsky kriticky.“¹⁸⁹

V dubnu byl odsun Němců opět více méně pozastaven, resp. agenda ONV nevykazovala žádné záznamy o dílčích transportech. V tomto období, tj. k 1.dubnu 1947 žilo v okrese Trutnov celkem 6.520 Němců, z čehož bylo 4.784 z řad antifašistů a specialistů, ostatních Němců pak bylo 1.736. Pro srovnání to byl největší počet Němců z pohraničních okresů severovýchodních Čech. Okres Broumov udával 1.170 antifašistů, 1.191 ostatních Němců, okres Vrchlabí 515 antifašistů a 828 ostatních Němců, okres Dvůr Králové n.L. 102 antifašistů a 118 ostatních Němců a nakonec Jilemnice s 101 antifašisty a 36 ostatními Němci.¹⁹⁰

Od dubna se kladl důraz na přípravu dalších vysídlovacích akcí v rámci slučování rodin do amerického pásma, které podle Osídlovacího úřadu měly pokračovat v příštích měsících. Vedle osob, které v té době v obcích bydlely, měl být odsunut i větší počet Němců zajištěných. Vzhledem k tomu, že odsunovaní měli být vybaveni potřebným množstvím svršků (prádlo, šato, pokrývky, boty, ale i nádobí, přístroje apod.), byl zakázán jejich prodej. V této době se totiž národní výbory často domáhaly prodeje věcí potřebných k odsunu a jako důvod udávaly, že pro ně nemají vhodná skladiště k úschově. Odsunovaná osoba měla být vybavena 70 kg. Proto osídlovací úřad nařizoval národním výborům, aby zajistily veškeré věci k odsunu v německých domácnostech, kterých se to týkalo a to co možná nejrychleji, neboť někteří Němci se snažili, přebytečné věci urychleně rozprodávat. Všechny věci měly být pak svezeny do dostatečně prostorných skladišť, zřízených ONV. Pokud takováto skladiště neměl ONV možnost zřídit, přebíral svršky sám Osídlovací úřad. Apel na dostatečné shromáždění svršků pro Němce měl především zabránit tomu, aby v případě jejich nedostatku, nemusely být tyto věci opatřovány národními výbory na volném trhu, čímž by

---

¹⁸⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 144, sign. III 7a. Zpráva ze sběrného střediska Mladé Buky ze dne 10.3.1947.

¹⁹⁰ Kmoníček, J.: *Návrat domů. Proměny pohraničí...*, s. 143. Kmoníček čerpá z : Archiv ÚML Ú/V KSČ Praha fond 23, či.376, fol.38.

vznikly příliš velké výdaje.¹⁹¹ Za účelem hladkého průběhu celé akce měl ONV v Trutnově dodat oblastnímu zmocněnci do 6. října 1947 jmenovitý seznam Němců s příslušnými osobními daty a příloženými doklady z Německa o souhlasu s přistěhováním.¹⁹² Další postup pro přípravu a průběh dodatečného odsunu jak do amerického, tak do sovětského pásma upravoval výnos MV ze dne 20.11. 1947. V první řadě měly být vypracovány nové seznamy Němců, neboť z velké části byly sestaveny nepřesně. Do seznamů byl zařazen i Němci, kteří nemohli být pokládáni za rodinné příslušníky již dříve odsunutých.¹⁹³ Seznamy měly být dále vypracovány pro každé okupační pásmo zvlášť a v rámci okupačního pásma se měly dělit ještě na jednotlivé země. Osoby, které se samy do této akce nehlásily, neměly být do seznamů zařazovány. Všechny Němce zařazené do seznamů, kteří dosud neměli od okupačních úřadů potvrzené povolení k přistěhování tzv. Zuzugsgenehmigung, měl ONV ihned vyzvat, aby si ho opatřili, neboť MV se obávalo, že pouhé potvrzení či dopis od příbuzných z Německa nebude stačit. Seznamy měly být sestaveny nejpozději do 15. ledna 1948, aby mohly být předloženy ke schválení do Berlína.¹⁹⁴ ONV na základě tohoto výnosu vyzýval všechny Němce, aby se nejpozději do 30.12. dostavili k ONV s dopisem nebo potvrzením z Německa, že tam mají příbuzné, kteří o ně žádají. Po přezkoumání těchto potvrzení zařazovala ONV Němce do seznamů.¹⁹⁵ Vzhledem k tomu, že americké pásmo přijímalo zatím pouze 50 osob týdně, byl počet Němců určených k vysídlení touto cestou pevně stanoven pro jednotlivé okresy. Bez souhlasu oblastního zmocněnce a ministerstva vnitra nesměl ONV Němce do Domažlic posílat. Každý z odsunovaných musel být vybaven zavazadlem o váze 70 kg, potravinami na nejméně 4 dny (ty se do váhy zavazadla nepočítaly) a penězi ve výši 500 říšských marek.¹⁹⁶

Agenda ONV dokládá, že Němci z okresu Trutnov byli zařazení do osmi dodatečných transportů do amerického pásma a do jednoho transportu do sovětského pásma. Podívejme se nejprve na dodatečné transporty do amerického pásma.

---

¹⁹¹ SOkA Trutnov, fond ONV, kt. 144, sign. III 7a. *Zpráva Oblastního osídlovacího úřadu z 8.4.1946.*

¹⁹² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/17.

¹⁹³ Za příbuzné měli být pokládáni: 1) manželé (družky), pokud manželský poměr trval, 2) jejich děti pokud nepřekročily věk 18 let k 1.1. 1946, 3) rodiče manželů a dospělé děti nad 18 let, příp. vnuci a vnučky, ale všechny tyto osoby jen v případě, že žily v téže obci jako manželé- živičelé, nebyly schopny práce a byly odkázány výživou na živičele rodiny, příp. samy byly živičeli ostatních členů rodiny.

¹⁹⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. 7a/3. *Výnos MV z 20.11.1947 č.j.B 300/21892/47.*

¹⁹⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. 7a/3. *Zpráva ONV Trutnov z 9.12. 1947 o dodatečném odsunu do Německa.*

¹⁹⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/40.

Pro první transport bylo do Domažlic dodáno dne 19.1.1948 celkem 10 osob německé národnosti. Druhý dílčí transport z Trutnova do Domažlic byl vypraven 15.2.1948 . Odjel v 8. hodin ráno a bylo v něm 27 Němců.¹⁹⁷

Pro další transport do americké zóny byla okresu Trutnov přidělena kvóta 10 osob, které měly být dopraveny do Domažlic nejpozději v pondělí 29.3.1948 dopoledne, jelikož předání celého kompletního transportu bylo určeno na 31.3. Protože místem přejímání celého transport byl tentokrát až Brod n./L., měl ONV věnovat zvýšenou pozornost vybavení i odbavení příslušných Němců. Při výběru osob do tohoto dílčího transportu měla být dána přednost osobám z roztrženého manželství. Tento dílčí transport byl vypraven společně s Němci z okresu Liberec, pravděpodobně dne 26.3. Z okresu Trutnov se v něm nacházely dvě dvojčlenné rodiny z Maršova a Žacléře, jedna pětičlenná rodina z Hořejšího Starého Města a jedno čtyřleté dítě z Bernartic.¹⁹⁸

23. května bylo v Domažlicích předáno 6 antifašistů¹⁹⁹ z okresu Trutnov, určených pro transport dne 26.5.1948. Z Trutnova odjeli antifašisté v 7.30 hodin a to spolu s dalšími 9 antifašisty z okresu Broumov, které zástupce ONV Broumov dopravil na zdejší nádraží. Předání osob a zapečetěných zavazadel proběhlo v Domažlicích podle hlášení v naprostém pořádku.²⁰⁰

Další dodatečný odsun byl stanoven na 23. června. Byla do něj zařazena pouze jedna osoba z okresu Trutnova - Němec z Mladých Buků, který byl dopraven do sběrného střediska v Liberci. Měl se zde hlásit nejpozději dne 17.6. ve 14.30. V Liberci následovala lékařská prohlídka, vybavení říšskými markami, celní odbavení a posléze 20.6. odjezd do Domažlic. Obdobným způsobem byly zařazeny další osoby do transportu z Domažlic 25. srpna. Dne 17.8. v 8 hodin ráno převzal zástupce ONV na nádraží v Trutnově dvě osoby německé národnosti z okresu Jaroměř a Náchod a spolu s jednou Němkou ze zdejšího okresu je dopravil do sběrného střediska Liberec, kde proběhla potřebná opatření a odkud byl odeslán další dílčí transport do Domažlic. Do transportu z Domažlic dne 25.8. byly kromě těchto osob, dále přednostně zařazeny tři osoby z Trutnova a jedna osoba z Vrchlabí. Měly být dopraveny z Trutnova do Domažlic dne 23. srpna. Lékařská prohlídka proběhla v Trutnově a celní odbavení si měli Němci zaříditi sami, jelikož šlo vesměs o antifašisty.

---

¹⁹⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/5.

¹⁹⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/17.

¹⁹⁹ Antifašisté si podle výnosu MV z 20.11.1947 mohli na svoje útraty mimo rámec této akce odeslat svůj majetek. Peněžní vybavení si museli opatřit sami.

²⁰⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/27.

Na 13. října byl stanoven další dodatečný odsun do amerického pásma. Tentokrát bylo 5 určených antifašistů z Mladých Buků odesláno dílčím transportem do sběrného střediska v Lešanech, kde byli předáni dne 7.10. za účelem zařazení do společného transportu.

Do posledního transportu do amerického pásma, o kterém se zachovala v agendě ONV zpráva, bylo zařazeno 6 osob z okresu Trutnov. Vzhledem k likvidaci sběrného střediska v Lešanech, byly zmíněné osoby odeslány do oblastního střediska v Chebu, kde po celním odbavení a zdravotní prohlídce byly zařazeny do společného transportu určeného na 8. prosince 1948, směřujícího přes Domažlice do místa předání – Brodu n./L. Pro tento dílčí transport do Chebu byl zvolen jako dopravní prostředek nákladní automobil, který s Němci za doprovodu zástupce ONV odjel z Trutnova 25. listopadu v 8 hodin ráno, pokračoval přes Dvůr Králové, kdy byla naložena další Němka a přes Hořice, kde přistoupily další 2 čtyřčlenné rodiny německé národnosti.²⁰¹

Na základě výnosu MV č.D-300/16276/48 z 29.11.1948 o posledním, dodatečném transportu Němců do sovětského pásma v Německu za účelem sloučení rodin, zaslal ONV všem místním národním výborům v trutnovském okrese žádost, aby o tomto transportu vyrozuměly všechny Němce z jejich obcí, kteří podléhají odsunu a mají v sovětském pásmu některého rodinného příslušníka a chtějí se ještě dodatečně přihlásit. Pokud splňovali tyto podmínky, měli se Němci nejpozději do 10.12.1948 osobně přihlásit u Referátu národní bezpečnosti při ONV Trutnov, aby mohli být ještě zařazeni do příslušného seznamu. Pro převzetí do transportu jim stačilo buď tzv. Zuzugsgenehmigung a nebo pouhý dopis, telegram či jiný věrohodný doklad. MV doporučovalo dále blahovolný postup při odbavování zavazadel. Kromě dobrovolně přihlášených Němců, bylo do tohoto transportu z okresu Trutnov zařazeno ještě dalších 9 osob německé národnosti, určených seznamem MV z 8.11.1948. Datum posledního transportu bylo stanoveno na 20.12.1948 a místem odeslání se stalo sběrné středisko Liberec, kam měli být příslušní Němci dopraveni nejpozději do 15.12.1948.²⁰²

---

²⁰¹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/17.

²⁰² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/43, III 7/45.

Je možné, že i začátkem listopadu roku 1948 byli Němci z okresu Trutnov zařazeni do dodatečného odsunu do sovětského pásma. Oblastní zmocněnec pro odsun Němců v Trutnově totiž zaslal stížnost všem ONV v oblasti, že někteří Němci, ačkoli měli všechny potřebné doklady nebyli o možnosti odsunu v listopadu vyrozuměni. Zmocněnec žádal proto nápravu a ukládal všem ONV v oblasti, že pokud se takoví Němci v jejich okrese nacházejí mají být nejpozději do konce měsíce října odsunuti do sběrného střediska v Lešanech. SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/45.

V roce 1948 bylo z Československa vypraveno také několik transportů pouze s německými dětmi. Agenda ONV dokládá, že do jednoho takového transportu, směřujícího do sovětského pásma byly zařazeny 4 děti (ve věku od 4 do 13 let) z okresu Trutnov. Na základě výnosu MV ze dne 5.3.1948, č.B 300/3785-48-BN byly tyto děti s adresami svých rodičů v Německu dopraveny 12.3. do sběrného střediska ve Dvorech u Karlových Varů.²⁰³

Po přípravách v roce 1947, přistoupilo začátkem ledna roku 1948 MV po dohodě s ministerstvem zdravotnictví také k vysídlení všech německých lékařů, žijících na území Československa a podléhajících odsunu. Jakýkoli odklad jejich odsunu nebyl přípustný, neboť potřebné náhradní síly za tyto lékaře byly již připraveny, tudíž zdravotní péče nebyla ohrožena. Lékařům žijícím odloučeně od svých rodin nebylo povoleno se navracet k nim před samotným odsunem. Přesunuti měli být ze svého současného bydliště a vybavení pro odsun bylo stanoveno na nejméně 70 kg na osobu. Z okresu Trutnov se tento příkaz týkal osmi lékařů s rodinami, tj. 28 osob. Soustředění lékařů proběhlo na nádraží v Trutnově dne 12. ledna v době mezi 14. - 15. hodinou. Zároveň sem dodaly své lékaře i okresy Broumov, Vrchlabí, Jilemnice, Nová Paka, Jaroměř a Dvůr králové n./L. a posléze byl odtud vypraven společný transport přímo do Lešan. Celý transport měl na povel asistent Břetislav Bareš z ONV Trutnov. Cestou, v Chlumci nad Cidlinou, přistoupili do tohoto transportu ještě lékaři z okresů Nový Bydžov a Žamberk.²⁰⁴

Souběžně probíhalo v roce 1948 ve větším měřítku i dobrovolné vystěhování Němců vedlejší evakuační cestou přes Aš. Této možnosti odsunu Němců využil i ONV Trutnov. Vydával povolení jednotlivcům nebo i skupinám Němců k dobrovolnému vysídlení touto cestou. Ovšem často bez předchozího vyrozumění oblastního zmocněnce v Karlových Varech, místa přes které přesídlení via Aš probíhalo. V srpnu 1948 zaslal oblastní zmocněnc MV pro odsun Němců v Karlových Varech bezpečnostnímu referentovi ONV v Trutnově žádost, aby mu zaslal celkový přehled o tom, kolik Němců bylo touto cestou odsunuto ze zdejšího okresu, neboť ONV Trutnov, jak již bylo výše řečeno, odsunoval Němce via Aš bez jeho vědomí. Okres Trutnov na základě tohoto dopisu nahlásil 181 osob odsunutých přes Aš, z čehož bylo 112 antifašistů a 69 osob určených k odsunu. Všechny tyto osoby šly podle hlášení dobrovolně za svými příbuznými. Kromě toho oblastní zmocněnc pro odsun Němců v Karlových Varech ONV v Trutnově upozorňoval, že odsun Němců touto cestou byl ke dni

---

²⁰³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.136, sign.III 7/14.

²⁰⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, III 7/3.

8.7. 1948 pozastaven a toto opatření mělo trvat nadále až do eventuálního zahájení dalšího odsunu.²⁰⁵

Sečteme-li počet Němců vysídlených všemi výše zmíněnými transporty (dodatečné transporty za účelem sloučení rodin, transport dětí, transport lékařů) a vedlejší cestou přes Aš vyjde nám, že celkem bylo odsunuto nejméně 291 osob.

4.2. Přesun Němců do vnitrozemí

Jak již bylo výše řečeno, nejistota zda budou obnoveny hromadné odsuny do Německa, vedla vládu v říjnu 1947 k rozhodnutí, že v zájmu bezpečnosti státu budou Němci rozptýleni z pohraničí do vnitrozemí. Oběžník MV ze dne 4.11.1947 dával pokyny k sestavení seznamů osob určených k přesunu. Za tímto účelem se od roku 1948 opakovaně přezkušovali a ve velké míře rušili legitimace specialistů a antifašistů, neboť rozptýlení se týkalo Němců určených k odsunu a podléhajících pracovní povinnosti.

Přesun Němců do vnitrozemí měl probíhat v delším časovém rozpětí a po etapách, aby se zabránilo hospodářským potížím a ztrátám. Tomu mělo dopomoci pokud možno i současné nahrazování odcházejících pracovních sil. V první etapě se počítalo zhruba s 70.000 osobami. Postupným a pozvolným prováděním celé akce, se vláda též chtěla vyhnout nežádoucí pozornosti mezinárodní veřejnosti. „Klidný a nenápadný rozptyl“ měl zabránit do značné míry i znepokojení Němců, které by mohlo mít vliv na jejich pracovní morálku, což se také stalo v několika okresech, kde již byla vedena veřejná kampaň. Předpokladem uskutečnění této akce bylo dále bezpodmínečné zajištění trvalých a vhodných pracovních příležitostí a ubytování pro přesunuté Němce, neboť jejich rozptýlení mělo být opatřením trvalým a tudíž se počítalo s jejich celkovou asimilací v ryze českém prostředí. Za tímto účelem byly již na přelomu roku 1947 a 1948 provedeny přípravné práce a náborové akce k chystanému přesunu. Výsledky ukázaly, že především nedostatek bytů bude celou akci zpomalovat. O případném rozptýlení Němců, kteří pro odsun nepřicházeli v úvahu, se mělo začít uvažovat až po úplném skončení přesunu osob německé národnosti určených k odsunu.

Zásady pro přesun a rozptyl byly následující: 1) Zásadně měla být přesunovaná rodina jako celek, přičemž dodržení této zásady nevyklučovala usazování zletilých dětí v pracovních místech mimo bydliště rodičů. 2) Přesídlením nesměly v jednotlivých obcích, případně okresech vzniknout příliš početné německé menšiny. 3) Usídlení přesunutých Němců muselo být trvalé v té míře, aby pokud možno bylo zabráněno jejich nežádoucí fluktuaci. 4)

---

²⁰⁵ SOkA Trunov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/42.

Konečným cílem přesídlení byla asimilace, tj. zajištění normálního života Němců v jejich nových sídlištích jak po stránce sociální tak i hospodářské. Tuto zásadu měly podporovat veškeré úřady veřejné správy apelací na české obyvatelstvo, aby k nově příchozím osobám německé národnosti, pokud ty se budou chovat nezávadně, nezaujímal nepřátelské stanovisko.²⁰⁶

Na poradě u oblastního zmocněnce MV pro odsun Němců v Trutnově bylo dne 19.2.1948 s příslušnými úředníky ONV projednáno, kolik německých rodin bude přesunuto do zemědělských podniků ve vnitrozemí. Pro okres Hradec Králové bylo plánováno celkem 41 rodin. Jelikož přesunutí Němci měli být i nadále ve vnitrozemí pod dozorem, musel ONV při sestavování seznamů Němců určených pro přesun, uvádět i jejich případné prohřešky či podezřelé a protistátní chování za okupace i později, aby tito mohli být vedeni ve zvláštní opatrnosti. ONV měla dále průběžně podávat nadřízeným orgánům, především pak ministerstvu sociální péče, zprávy o počtu přesunutých, aby mělo ministerstvo přehled zejména o krytí potřeby zemědělských sil v jednotlivých okresech.

Podle souborného hlášení o průběhu a výsledcích přesunu Němců do 30.4.1948, kterou si na bezpečnostním referentovi OSK Trutnov vyžádal oblastní zmocněnec MV pro odsun Němců (na základě příkazu MV ze dne 18.4.1948), probíhal rozptyl z okresu Trutnov spořádaně a menší závady se vyskytly pouze ojediněle. Zavinily je především MNV, které buď špatně pochopily instrukce nebo chybně sestavily seznamy, na jejichž základě se vlastní přesun prováděl. Problémem byl i postoj některých zaměstnavatelů německých pracovních sil, kteří si často rozptyl Němců vysvětlovali jako zásah do jimi spravovaných podniků a usedlostí ze strany úřadů, jež jim braly pracovní síly, ale nepřidělovaly za ně náhradu. Podle bezpečnostního referenta OSK totiž zaměstnavatelé nedovedli pochopit, že se tu jedná „o akci nutnou ve vnitropolitickém zájmu“. Jejich požadavek, aby jim byla přidělena alespoň stejně hodnotná náhrada za odebrané pracovní síly, nemohlo však ministerstvo sociální péče splnit. Kromě toho celou akci zdržoval OÚOP, který neprovedl podle příkazu MV lékařské prohlídky osob podléhajících přesunu ještě před započítím celé akce. Dále si ONV stěžoval, že je referát odsunu zatěžován dotazy jednotlivých firem a institucí, kdy a jmenovitě kteří, u nich zaměstnaní Němci budou přesunuti. Na to odmítal ONV reagovat s tím, že bylo již obecně oznámeno, že přesun proběhne a též kdy pravděpodobně proběhne. Nejvíce se cítili být přesunem poškozováni zdejší zemědělci, poukazujíce na to, že vnitrozemské kraje jsou bohatší a navíc dostanou ještě pracovní síly, kdežto oni sami ne. Nejvíce pracovních sil bylo

---

²⁰⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.136, sign. III 7/7. MV, Konference předsedů ONV v Praze den 12.2.1948. Projev o přesunu a rozptylu Němců.

totiž přesunuto a přiděleno do zemědělství. Šlo o 96 rodin, tj. 207 osob, z nichž bylo schopno práce 188 osob. Do průmyslu nebo řemeslnických podniků bylo ze zdejšího okresu do vnitrozemí přiděleno jen 24 rodin, což bylo celkem 39 osob a z toho bylo 31 osob práce schopných. Následující tabulka znázorňuje konkrétní počet rodin přesunutých z okresu Trutnov do vnitrozemských okresů ke dni 30.4.1948:

	Přiděleno do okresu	Rodin	Celkem osob	Práce schopných
zemědělství	Nová Paka	1	3	2
	Dobruška	1	3	2
	Jihlava	1	3	2
	Hradec Králové	37	76	72
	Jaroměř	24	43	38
	Hořice	32	79	72
	<i>Součet:</i>	<i>96</i>	<i>207</i>	<i>188</i>
průmysl	Jaroměř	12	17	11
	Náchod	12	22	20
	<i>Součet</i>	<i>24</i>	<i>39</i>	<i>31</i>
	Celkem přesunuto:	120	246	219

Jak je vidět, největší počet přesunovaných směřoval do okresů Hradec Králové a Hořice. Co se týče případných útěků Němců do Německa při provádění přesunu, nebyl znám do této doby žádný takový případ ve zdejších okresech, pravděpodobně také proto, že okres Trutnov měl společné hranice s Polskem.

Přesuny z pohraničního celního pásma do mimocelního pohraničního pásma v rámci okresu Trutnov ONV zatím neprováděl, neboť trval na tom, že všichni Němci musí být přesunuti zcela mimo okres. Počet Němců určených ještě k přesunu z celního pohraničního pásma stanovil ONV k 30.4.1948 na 1.662 osob. Ačkoli ONV souhlasilo s tím, že všichni Němci musí být přesunuti a že nelze vyhovovat četným intervencím ze strany podniků a firem, zdůrazňoval, že pokud by byly během několika týdnů odsunuty všechny osoby uvedené v seznamech, tedy i lesní dělníci, dřevaři, sánkaři, jimž byly zrušeny legitimace specialistů, pak by vznikly hlavně potíže při svozu a výrobě dřeva, neboť tuto práci zastávali dosud výhradně Němci. Proto zatím prováděl ONV přesuny Němců výběrově. Na druhé straně ONV podotýkal, že když je někdy k přesunu určena osoba, která je pro podnik velmi

důležitá, ale ne nenahraditelná, jsou závody nuceny stůj co stůj vyhledat náhradní pracovní síly, čímž vyvstává naděje, že v důsledku přesunu nedojde v budoucnu ke skutečně závažným poruchám ve výrobě ať průmyslové či zemědělské.²⁰⁷

Avšak ani v následujícím období nebyl přesun bezproblémový. Pohraniční okresy se potýkaly především s tím, že vnitrozemské ONV a MNV, ale i úřady ochrany práce vydávali jim přiděleným Němcům povolení k návratu do původního bydliště, ačkoli MV výslovně zakázalo přesunuté Němce z jakýchkoli důvodu (onemocnění, rozvázání pracovního poměru atd.) vracet. Výjimečné případy zpětného přestěhování musely navíc odsouhlasit místní ONV. Vnitrozemské okresy vytýkaly naopak zase pohraničním, že jim posílají Němce práce neschopné. Uveďme si jeden příklad za všechny. Referát národní bezpečnosti při ONV v Hradci Králové zaslal oblastnímu zmocněnci pro odsun Němců v Trutnově stížnost ohledně transportu Němců, který k nim byl vypraven z obcí Mladé Buky a Kalná Voda dne 10.5.1948. Šlo o 19 rodin, určených pro práce v zemědělství. Zástupcům hradeckého OÚOP bylo znemožněno při odesílání transportu z Kalné Vody shlédnout všechny přesunované Němce, proto se museli spokojit s pouhou informací, že Němci byli úředním lékařem z Trutnova prohlédnuti a shledáni jako schopní práce v zemědělství. Avšak po příjezdu transportu do Hradce Králové bylo při přejímání zástupcům ONV Hradec Králové již na první pohled zřejmé, že někteří Němci jsou práce v zemědělství neschopní. Kromě toho Němci sami prohlašovali, že lékařská prohlídka byla velmi povrchní a že jim bylo před transportem řečeno, že dostanou práci v oblasti průmyslu. Na základě těchto nesrovnalostí byli Němci znovu prohlédnuti zdejším lékařem OÚOP. Ten uznal celkem 8 rodin práce v zemědělství neschopných. Pouze jedinou z nich se posléze podařilo umístit v jiném oboru. Ostatní nemohly být umístěny do průmyslových podniků pro naprostý nedostatek vhodných bytů a proto rozhodl zemědělský referent ONV v Hradci o jejich zpětném transportu. Místní národní výbor v Mladých Bukách a OÚOP v Trutnově však vyžadoval okamžité zastavení transportu na trati a jeho převzetí OÚOP v Hradci a oznámil, že v opačném případě podá stížnost na MV. Tomuto požadavku ONV v Hradci však nevyhověl, vzhledem k tomu, že při výběru osob nebyla dodržena ustanovení MV. Všech sedm rodin bylo tedy navráceno 12.5.1948 zpět do okresu Trutnov. Bezpečnostní referát ONV v Trutnově se posléze k vrácení rodin, neschopných práce v zemědělství vyjádřil jako o organizované akci odporu ze strany dotyčných Němců. Popřel, že by Němcům bylo zatajováno, že půjdou pracovat do zemědělství, naopak jim to prý bylo několikrát zdůrazňováno. Podle jeho slov byli lékařem

---

²⁰⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/7. Zpráva ONV Trutnov z 28.4.1948 o přesunu a rozptylu Němců.

Němci též řádně prohlédnuti a navíc ani u jednoho z nich nebylo zjištěno, že by se v poslední době léčil u některého místního lékaře pro uváděné obtíže, jež měli být tak pouhou zástěrkou pro zamezení jejich přesunu. Jako důkaz uváděl referent skutečnost, že někteří vrácení Němci byli dříve zaměstnáni u „Správy státních lesů a statků“ a někteří i v továrnách, tedy zastávali těžkou práci, která se v hlavních rysech nelišila od práce zemědělské. Z výše uvedených důvodů odmítl bezpečnostní referent ONV v Trutnově akceptovat vyšetření provedené v Hradci Králové. Referent rovněž argumentoval tím, že z nálezu úředního lékaře v Hradci Králové nebylo zřejmé, proč byly dotyčné osoby uznány neschopnými práce. Lékař totiž vyplnil pouze kolonka neschopnosti, avšak důvod, resp. výsledky vyšetření neuvedl.²⁰⁸

Přesun Němců do vnitrozemí pokračoval i po tomto datu. Některé podniky z vnitrozemí samy žádaly OÚOP v Trutnově o přidělení pracovních sil. Šlo např. o Pojizerské bavlnářské závody ve Smidarech v okrese Nový Bydžov. Na základě jejich a dalších žádostí bylo transportem z 22. května do okrese Nový Bydžov přesunuto 26 rodin, tj. 67 osob. Z toho byly tři rodiny určeny pro zmíněné závody, zbytek byl rozdělen mezi jednotlivé statkáře a rolníky v okrese.

Němce si žádala také Juta, továrna juty a konopí, jež měla závody v Jaroměři, Úpici a Dvoře Králové n.L. Jaroměřské závody obdržely např. část Němců z transportu dne 12.6.1948. Zbytek byl zaměstnán ve zdejší slévárně nebo u národní správy Jaroměř. Celkem přišlo do Jaroměře tímto transportem 17 Němců. Ačkoli se tomu ONV zprvu bránil, obdržel v tomto období v rámci přesunu Němců několik německých rodin z Broumova a ostatních částí okresu Trutnov i soudní okres Úpice, neboť patřil již do vnitrozemí a byl ryze český.²⁰⁹

Juta, závod 4 ve Dvoře Králové nahlásil, že do 12. srpna obdržel 18 Němců z okresu Trutnov.²¹⁰ Závod 3 získal už v průběhu dubna a května 40 osob z Trutnovska.²¹¹ V polovině srpna se však přesun Němců do tohoto závodu pozdržel, neboť představení jednotlivých MNV v okrese Dvůr Králové, odmítali přijímat další Němce do svých obcí.²¹²

Na konci dubna 1948 vydalo MV tajný příkaz k okamžitému zastavení přesunu osob německé národnosti zaměstnaných až dosud v dolech, jakož i ostatních osob dostatečně fyzicky způsobilých, neboť tyto pracovní síly měly být co nejdříve zaměstnány v jáchymovských dolech. Na základě tohoto výnosu se měl u bezpečnostní referenta při OSK přihlásit v nejbližší době zástupce československých dolů, který měl urychlit provedení

---

²⁰⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 136, sign. III 7/7. Zpráva ONV v Hradci Králové z 13.5.1948 a Zpráva ONV Trutnov o vrácení neschopných rodin pro zemědělství z 4.7.1948.

²⁰⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7/31.

²¹⁰ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c.

²¹¹ Teodoridisová, A.: *Německá menšina na Královédvorskú po druhé světové válce*. In: Ročenka Státního okresního archivu v Trutnově 1999.Trutnov 2000, s. 103.

²¹² SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c.

lékařské prohlídky vybraných osob za spoluúčasti důlních lékařů. O výnosu byl vyrozuměn ještě přednosta OÚOP, aby mohl příslušným osobám vydat přidělovací výměr.²¹³ Ředitelství východočeských dolů v Trutnově však o tomto výnosu informováno nebylo, neboť 22. července zasílalo stížnost OÚOP, že 14 horníků z jejich závodu v Radvanicích předvolal OÚOP k lékařské prohlídce, při které jeden člen úřadu „projevil domněnku, že horníci budou dirigováni jinam.“ Proti tomu samozřejmě ředitelství rázně protestovalo, neboť všichni horníci měli legitimace specialistů.²¹⁴ Kolik horníků bylo nakonec převezeno do jáchymovských dolů, se mně nepodařilo zjistit. Nicméně z ostatních fyzicky způsobilých osob připadajících v úvahu pro Jáchymovské doly, bylo k lékařské prohlídce v Trutnově předvoláno 11 osob, z nichž bylo 6 uznáno za práce schopné pro jáchymovské doly.²¹⁵ S osobami německé národnosti, jež byly jakékoli práce neschopné, přestárlé, osamělé a navíc nemajetné a bez příbuzných, kteří by vůči nim měli vyživovací povinnosti, mělo Ministerstvo vnitra jiné plány. V dubnu 1948 zahájilo přípravné práce k vybudování několika sběrných středisek, ve kterých měly být tyto osoby soustředěny a ošetřovány. Výslovně pak MV uvádělo, že do těchto středisek nepatří osoby, které potřebují trvalé nemocniční ošetření. ONV byl tak povinen sestavit do 1.června 1948 seznamy osob přicházející v úvahu pro tato střediska.²¹⁶ Seznam pro okres Trutnov čítal celkem 58 osob, které pocházely z následujících obcí: Lampertice, Mladé Buky, Pilníkov, Svoboda nad Úpou, Starý Sedloňov, Velká Úpa, Trutnov – Dolní Staré Město, Žacléř. Na základě výnosu MV ze dne 19. října 1948 D-300/9196ú1948-DN- vyzval oblastní zmocněnec MV pro odsun Němců v Trutnově dne 20.října ONV, aby byly tyto osoby umístěny do oblastního sběrného střediska v Lešanech a to nejpozději do 30. listopadu 1948. Upozorňoval ONV, že celá akce je opatřením charitativním a že není proto nutné dopravovat do střediska přestárlé osoby, které nejsou na obtíž veřejné dobročinnosti a ani ty Němce, které místní národní výbory či soukromé osoby podporují a hodlají dále podporovati. Dopravu do střediska měl zajistit ONV v součinnosti s místními národními výbory a to buď železniční cestou nebo autobusem. Bylo výslovně zakázáno přepravovat tyto osoby v železničních nákladních vagónech nebo nákladním autem. 25. října. však MV celou akci pozastavilo a přikázalo nedesílat případně již připravené transporty.

---

²¹³ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c. Zpráva MV z 29.4.1948 ve věci přesunu německých pracovních sil do Jáchymova.

²¹⁴ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c. Zpráva Východočeských uhelných dolů v Trutnově z 22.6.1948.

²¹⁵ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c. Přesun německých pracovních sil do jáchymovských dolů - zpráva ONV Trutnov ministerstvu vnitra z 18.9.1948.

²¹⁶ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.136, sign.III 7/22. Oběžník MV ze dne 20.4.1948 čj.-D-300/6049-48.

Osoby, kterých se to týkalo, měly být prozatím ponechány v dosavadních bydlištích. Doba a místo pro jejich soustředění měly být udány dodatečně.²¹⁷

Dodatečné odsuny a přesuny Němců do vnitrozemí v letech 1947 – 1948 se odrazily v národnostní skladbě obyvatel na Trutnovsku. Počet osob německé národnosti v jednotlivých obcích byl velice rozmanitý. Tak např. MNV Suchý Důl hlásil k 1. září 1948, že jejich obec byla zcela vysídlena již v roce 1946 a tudíž se v ní nenacházeli žádní Němci. Stejně tomu bylo i v obci Horní Albeřice a Sklěnařovice s tím rozdílem, že obec Sklěnařovice byla zrušena úplně, tzn. že zde nežili ani Češi. Dolní a Horní Lysečiny udávaly celkem 21 osob německé národnosti (7 rodin) a 4 smíšená manželství. Obec, resp. čtvrť Trutnov - Voletiny ke svému hlášení připojovala ještě stížnost, že většina osob německé národnosti z jejich obce je zaměstnána v Českých Inářských textilních závodech v Libči, v továrně, jež drží nad Němci ochranou ruku a poskytuje jim daleko lepší výhody než českému dělnictvu. Podle MNV Trutnov – Voletiny se doposud nikdo nesnažil zapracovat české dělnictvo na místa těchto Němců. MNV dále udával, že jejich Němci pořádají v obci tajné schůzky, ke kterým si zvou Němce z Libče a z okolních vesnic k poradám a proto důrazně žádal, aby „již jednou pro vždy bylo s Němci skoncováno a OÚOP je rozdělit do různých míst.“²¹⁸

V celém okrese Trutnov bylo k 30. srpnu nahlášeno 1.012 Němců (nespecialistů) podléhajících odsunu, kteří z okresu až dosud nebyli přesunuti do vnitrozemí. Z tohoto počtu bylo 68 mužů ve věkovém rozmezí 16ti až 45ti let, z nichž bylo v exportu zaměstnáno 21 osob, na dolech 28 a u lesní správy 8 osob. Počet specialistů v okrese byl stanoven na 1.410 osob, s rodinnými příslušníky se však celkem jednalo o 5.406 Němců. Ze specialistů – horníků připadal největší počet osob na revír v Žaclěři - 610 horníků (+ 1971 rodinných příslušníků), v revíru Radvanice se jednalo o 186 horníků (+ 640 rod. přísl.) a v revíru Svatoňovice o 57 horníků (+186 rod. přísl.). Zbytek specialistů – 557 osob - byl zaměstnán v Texlenu, porcelánce a dalších podnicích. Počet jejich rodinných příslušníků čítal 1.197 osob.²¹⁹

---

²¹⁷ SOkA Trutnov, f. ONV, kt.136, sign. III 7/22.

²¹⁸ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 150, sign. III 7c. Zprávy jednotlivých MNV na základě Žádosti OÚOP v Trutnově ve věci evidence osob německé národnosti z 30.8.1948. (v citaci neprovádím pravopisnou úpravu)

²¹⁹ SOkA Trutnov, f. ONV, kt. 141, sign. III 7a/3. Zpráva ONV Trutnov z 30.8.1948 Oblastnímu zmocněnci MV v Trutnově, zpráva vyžádána na základě dálkopisné zprávy MV z 26.8.1948.

5. Vzpomínky pamětníků

5.1. Příprava, realizace a zpracování výzkumu

Jak jsem se již zmínila v úvodu, měla jsem v úmyslu oslovit tři skupiny pamětníků, kteří v dané době žili v okrese Trutnov. Tyto tři skupiny měly reprezentovat tři různé pohledy a zkušenosti s odsunem německého obyvatelstva na Trutnovsku. Jednalo se o následující okruhy: 1) pamětníky německé národnosti, kteří byli odsunuti do a) sovětské okupační zóny, b) do americké okupační zóny v Německu, 2) pamětníky německé národnosti, kteří odsunuti z jakéhokoli důvodu nebyli, 3) pamětníky české národnosti, kteří se na organizaci odsunu v jakékoli podobě podíleli. Dalším kritériem pro výběr respondentů byl jejich věk. Zde jsem byla omezena již skutečností, že odsun německého obyvatelstva proběhl více než před padesáti lety. Stanovila jsem si tedy pro okruh pamětníků ze skupiny 1 a 2 alespoň horní hranici roku narození – a sice rok 1938. Tedy respondenty, jimž bylo v roce 1945 minimálně 7 let. Na okruh pamětníků ze skupiny 3, jsem však toto kritérium nemohla vztáhnout. Už z tohoto důvodu se mně tyto pamětníky nepodařilo nalézt. Z druhého okruhu pamětníků jsem oslovila dvě osoby, které dodnes žijí v okrese Trutnov. Poštou jsem jim zaslala průvodní dopis s dotazem, zda by byly ochotny spolupracovat. Přiložila jsem též dotazník s otázkami. Odpovědi se mně bohužel nedostalo ani od jednoho z těchto pamětníků. Pracovala jsem tedy pouze s prvním okruhem pamětníků, což mělo za následek i zúžení a odchylení od mého původního cíle a tím i změnu základní otázky.

Kontakty na tyto pamětníky mně zprostředkoval v úvodu jmenovaný pan Ing. Schulz z Německa. Buď mně poskytl přímé adresy na pamětníky nebo doporučil osoby, které adresy pamětníků znaly. Pro jistotu jsem oslovila více pamětníků, celkem 8 (2 ženy a 6 mužů), neboť jsem počítala s tím, že někteří nebudou chtít spolupracovat. Mile mě překvapilo, že 7 z nich přislíbilo spolupráci. Ačkoli by osobní rozhovor byl pro získání biografických údajů jistě vhodnější, zvolila jsem z důvodů finančních i časových metodu dotazníkovou. S průvodním dopisem, ve kterém jsem uvedla i několik svých osobních a ryze rodinných údajů, abych u respondentů vzbudila důvěru, jsem rozeslala během února celkem 7 dotazníků [viz. příloha 3].²²⁰

---

²²⁰ Dotazník stejně tak jako vzpomínky pamětníků ponechávám v německém jazyce. Viz. příloha 3. Dotazníky jsem všem respondentům zaslala emailem jako přílohu nazvanou „Fragen zur Vertreibung“. Zvolila jsem záměrně německou terminologii. Termínu „Vertreibung“ (vyhnání) se také jako jediného užilo i v preambuli ke smlouvě mezi ČSFR a SRN o dobrém sousedství a spolupráci ze dne 27. 2. 1992. Srov. Potočný, M.: *K otázce*

Dotazník je velice problematická technika sběru dat. Zvláště tehdy, jedná-li se o otevřené otázky, které jsem zvolila (otázky A, B, C, D, E), abych respondenty přiměla k samostatnému vyprávění. Vypovídací hodnotu má totiž už to, co pamětníci zmíní nebo naopak nezmíní vůbec. Hrozilo však nebezpečí, že každý z dotazovaných pochopí otázky zcela jinak nebo odpoví jen velice stručně. Proto jsem z otevřených otázek vytvořila tématické okruhy, v jejichž zodpovídání měly být pamětníkům vodítkem jednotlivé podotázky (a – e). Podotázky mně měly rovněž umožnit srovnání výpovědí jednotlivých pamětníků. V zadání pro respondenty jsem pak výslovně uvedla, že mohou otázky zodpovídat volně. Celý komplex otázek byl sestaven tak, aby mně umožnil nalézt odpověď na otázku, kterou jsem si položila. Odsun pro postižené patří jistě mezi zkušenosti negativní ba až traumatické.

Zajímalo mě tedy, do jaké míry samotné pamětníky, kteří tehdejší dobu vnímali „už jen“ jako děti či dospívající, ovlivnily vlastní zážitky a vzpomínky na odsun a vůbec na život v okrese Trutnov v jejich současném postoji k příslušníkům české národnosti a vůbec k celé České republice, potažmo k jejich bývalému domovu. Vyšla jsem z hypotézy, že čím negativnější zážitky dotyčné osoby pamatují, tím spíše bude jejich postoj k opačné národnosti vykazovat negativní rysy. Zcela obecně můžeme tento problém převést na otázku v jaké míře a jak se jednotliví pamětníci vyrovnali se svými zkušenostmi z odsunu. Zda jsou schopni a ochotni mluvit o tehdejší době a které „události“, resp. vzpomínky vyzdvihují nebo naopak vůbec nezmiňují, tedy co pamětníkům „utkvělo v paměti“. Předem bych ráda zdůraznila, že výpovědi pamětníků nemám v úmyslu nějakým způsobem zobecňovat, a vytvářet z nich reprezentativní vzorek pro všechny odsunuté Němce z okresu Trutnov, natož pak z celého Československa, jelikož stejně tak jako je každá osoba jedinečná, jsou i jejich vzpomínky a zkušenosti neopakovatelné a subjektivní. Navíc na ně působí řada faktorů, které při vší snaze nelze komplexně postihnout, neboť postoje a vztahy pamětníků k příslušníkům české národnosti mohly samozřejmě ovlivnit i jiné zkušenosti, které s odsunem neměly nic společného. Nicméně jsem se snažila tyto nejzákladnější faktory, které měly a případně mají vliv na zmíněné postoje pamětníků postihnout vhodně zvolenými otázkami. Otázky jsou proto výslovně zacílené nejen na samotné pamětníky, ale i na jejich rodiče, zvláště pak tam, kde by dotazování vzhledem ke svému věku otázku zodpovědět nemohli. Tím jsem chtěla respondenty přimět k tomu, aby k otázkám zaujali alespoň nějaký postoj a zároveň jsem chtěla zjistit, zda dotazovaní v příslušných otázkách proti sobě postaví dva rozličné názory – ten svůj a rodičů.

„vyhnání“ tzv. sudetských Němců z Československa po skončení války Spojených národů s Německem. In: Kural, Václav a kol.: Studie o sudetoněmecké otázce. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1996, s. 183.

Otázky pod tématickým okruhem A mají zodpovědět základní osobní data pamětníků a jejich rodinnou sociální pozici. Otázky pod okruhem B se dotýkají vztahů mezi Čechy a Němci v předválečném i válečném období. Záměrně jsem tak spojila pod jedním okruhem dvě zcela protichůdná období, přičemž první tři podotázky jsou zaměřeny na předválečné období a poslední dvě pouze náznakem na válečné období, resp. na politický postoj rodičů.

Otázky tématického okruhu C a D se týkají období těsně po válce a samotného transportu. Není jistě lehké mluvit o traumatických zkušenostech, právě proto jsem v zadání uvedla, že pokud by některá otázka u respondentů vyvolala emocionální reakce, mají odpověď na tuto otázku přeskóčit. Odpovědi na otázky pod okruhem C mají objasnit, jak těžká byla pro pamětníky bezprostřední situace těsně po odsunu v Německu, jak se integrovali do nové společnosti, jak ta je přijala. Poslední okruh otázek pod písmenem F, resp. šest otázek vyžadujících konkrétní odpověď má výslovně nastínit současný vztah dotazovaných k příslušníkům české národnosti a vůbec bývalému domovu v Čechách. Podotázkami b, d, f jsem dále chtěla zjistit, zda a jak dalece se identifikují s ostatními odsunutými Němci z Československa, jinými slovy zda sami sebe považují za členy národnostní skupiny s jednotnou kolektivní identitou a pamětí, tedy za tzv. Sudetské Němce, jak je prezentuje Sudetoněmecký Landsmannschaft²²¹.

Na příkladech svědectví pamětníků jsem rovněž chtěla ukázat, že lze pochopit případné negativní postoje k příslušníkům jiné národnosti, že je třeba oceňovat více či méně neutrální postoje, které do současných vztahů nevnašejí pocit křivdy z minulosti a především, že musíme dávat za příklad takové postoje a názory pamětníků, kteří nejen že se vyrovnali se svými negativními a traumatickými zkušenostmi a nepřenášejí je do současných postojů vůči jiné národnosti, ale dokáží zároveň otevřeně hovořit o svém podílu zodpovědnosti, resp. svých předků, na tom, co se stalo. Jedině takovýmto přístupem lze dle mého názoru bojovat proti extrémním nacionalistickým postojům na obou stranách a přispívat k dobrým česko – německým vztahům.

---

²²¹ Předpokládám znalost problematiky týkající se Sudetoněmeckého Landsmannschafu. K pojmu „Sudetští Němci“, „sudetoněmecká národnostní skupina“ a „sudetoněmecká kolektivní paměť“ viz např. Hahnová, E.: *Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí*. Albis international. Ústí nad Labem 1999. Hahnová, E./Hahn, H.H.: *Sudetoněmecké vzpomínání a zapomínání*. Votobia. Praha 2002. K analýze sudetoněmeckých publikací viz. např. Zimmermann, V.: *Sudetští Němci a nacionální socialismus. Otevřené otázky v sudetoněmeckém historickém pohledu*. In: Kural, V. a kol.: *Studie o sudetoněmecké otázce*. Praha 1996. Str. 55–92. K historii sudetských Němců viz. Zimmermann, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945)*. Argo. Praha 2001. O vzpomínkách a „kolektivní paměti“ z pohledu neurovědy, psychologie a sociologie viz.: Welzer, H.: *Das kommunikative Gedächtnis. Eine Theorie der Erinnerung*. C. H. Beck. München 2002.

5.2. Stručná charakteristika pamětníků²²²

1) Pamětnice A

- narozena v roce 1931 v Trutnově
- 1939 – 1946 žila v Mladých Bukách
- transport na přelomu května/ června 1946 do americké zóny
- v rámci vysokoškolského studia jazyků pobyla nějaký čas i v Americe
- tato pamětnice mně kromě vyplněného dotazníku, zaslala poštou i kopii svých vzpomínek nazvaných *Jugend in Böhmen. Vergiftet vom Nationalismus*, které sepsala pro své děti již v roce 1999. Tyto „paměti“ jsou určitou syntézou vlastních vzpomínek a historického výkladu doby. Jelikož pamětnice v dotazníku odkazuje na stránky svých sepsaných vzpomínek, přikládám kopie příslušných stran i některých dalších. Tyto „paměti“ jsou rozsáhlé, celkem se jedná o 65 stran, proto je nepřikládám jako celek. Pamětnice mně výslovně v dopise sdělila, že její „vzpomínky“ mohou předat dál v případě, že budou někoho zajímat. Pamětnice nyní žije ve Würzburgu.

2) Pamětník B

- narozen v roce 1935 ve Sklenářovicích
- transport 15.8.1946 do sovětské zóny
- pamětník nyní žije ve městě Kandelin
- tento pamětník, resp. jeho žena přiložila k vyplněnému dotazníku i zajímavý průvodní dopis a několik historických fotografií Sklenářovic a mapu okolí.

3) Pamětník C

- narozen v roce 1921 v Lamperticích
- žil v Žacléři
- v lednu 1942 narukoval do Wehrmachtu - ve válce až do kapitulace Německa z amerického zajetí propuštěn v červnu 1945, dostal se do americké zóny jeho rodina odsunuta v roce 1946, pravděpodobně do sovětské okupační zóny tento pamětník přiložil k zodpovězenému dotazníku kopii své přednášky, kterou v roce 2001 přednesl pro SL²²³ v Saarbrückenu. Přikládám též.

---

²²² Pořadí pamětníků není ničím determinováno. Stejně pořadí posléze dodržuji i u přiložených vzpomínek.

²²³ Sudetoněmecký Landsmannschaft

4) Pamětník D

- narozen v roce 1933 v Trutnově
- žil v Pilníkově
- transport v květnu 1946 do americké okupační zóny

5) Pamětník E

- narozen v roce 1938 ve Svobodě nad Úpou
- transport v rámci divokého odsunu v červnu 1945 do sovětské okupační zóny
- tento pamětník zodpovídal dotazník postupně
- v roce 2006 poskytl „interview“ o svém vyhnání žákům základní školy, kteří na základě pamětníkova vyprávění sestavili zprávu o jeho vyhnání a následném životě v Německu. Tuto zprávu s dodatečnými vlastními poznámkami pamětník poslal jako odpovědi pro tématické okruhy D a E. Ve svém dotazníku na ně odkazuje. Dotazník tak skládám z jednotlivých odpovědí tak, jak mně přišly.
- na vlastní přání tohoto pamětníka, jsem se s ním spojila i telefonicky; pamětník projevil zájem setkat se se mnou osobně s tím, že by bylo snad možné provést i rozhovor s jeho matkou, která by mohla podat svědectví o tehdejší společenském životě. Tuto nabídku jsem bohužel musela odmítnout již z časových důvodů.

6) Pamětnice F

- narozena v roce 1934 ve Vídni
- žila v Pilníkově
- odsunuta transportem začátkem roku 1946

7) Pamětník G

- narozen 1929 v Bernarticích
- otec ve vězení v Žaclěři
- transport v rámci divokého odsunu na přelomu července/srpna 1945 do sovětské okupační zóny
- tento pamětník zodpovídal dotazník postupně, dále mně poskytl výňatek z ručně psaných vzpomínek jiného, již zesnulého pamětníka ze Žaclěře (nazvěme ho pamětník H), který byl stejně jako otec pamětníka G vězněn v žaclěřské věznici. V tomto ohledu mají vzpomínky pamětníka H nazvané *Gedenkbuch der Stadt Schazlar (Buch 2.)* doplnit odpovědi pamětníka

G, neboť jak se pamětník G zmínil, jeho otec o svých zážitcích ze žacléřského vězení s rodinou odmítal mluvit.

8) Pamětník H (vzpomínky tohoto pamětníka mně poskytl pamětník G, viz. výše)

- narozen roku 1889 v Sedlovicích, žil (kromě jiného) v Žacléři - zemřel roku 1969

9. května internován v Žacléři, pak v Trutnově až do vysídlení

- transport v červenci 1946

- sepsal své vzpomínky „Gedenkbuch der Stadt Schazlar“ v letech 1958 – 1959; vzpomínky jsou rozděleny do dvou knih; já jsem měla k dispozici kopii z knihy 2. v rozsahu stran 124 – 164; z knihy 1. mně pamětník G dodatečně poslal informace o biografických údajích pamětníka H, jednalo se o výtažek z knihy 1, str. 1 – 3. - pamětník G v tomto výtažku buď pamětníka H cituje nebo jeho biografii shrnuje vlastními slovy. Tento výtažek přikládám před vzpomínky pamětníka H

- pro obsáhlost nepřikládám kopii v celém rozsahu, pokud mně pamětník H dá souhlas, budou vzpomínky (v rozsahu, v jakém mně byly poskytnuty) k dispozici v SOkA Trutnov v *Gedenkbuch der Stadt Schatzlar (Buch 2.)* jsou zaznamenány i vzpomínky jiného pamětníka z Bobru – viz. pamětník I

9) Pamětník I (vzpomínky tohoto pamětníka jsou součástí „Gedenkbuch der Stadt Schatzlar“ (Buch 2., str. 154 – 164; viz pamětník H)

- narozen 1884 v Bobru – zemřel 1959 v Bavorsku

- zatčen 7. července 1945 - ve vězení a posléze v internačním táboře v Žacléři

- internační tábor v Kuklenách u Hradce Králové – propuštěn v září 1945

- transport v dubnu 1946 ze sběrného tábora v Meziměstí (okr. Broumov)

Vyplněné dotazníky, resp. vzpomínky mně pamětníci poslali buď poštou nebo emailem. Abych dodržela anonymitu všech dotazovaných, začerňuji v jednotlivých vzpomínkách jejich osobní data, jména atd. U pamětníků A, H a I začerňuji i příjmení dalších osob. Jinak neprovádím žádné úpravy a ponechávám vše v originále, tedy tak, jak mně byly odpovědi zaslány.²²⁴

---

²²⁴ V elektronické podobě mé bakalářské práce nejsou vzpomínky pamětníků z důvodu velkého rozsahu k dispozici.

5.3. Vyhodnocení dotazníků²²⁵

Jak jsem již uvedla výše, mým záměrem bylo, aby dotazovaní odpověděli souvislým vyprávěním, ve kterém by byly zahrnuty i odpovědi na konkrétní otázky. Takovýmto způsobem zpracovalo dotazník alespoň z části 6 pamětníků. Pouze pamětnice F zodpověděla otázky stručně ba přímo heslovitě, kromě podotázky f v tématickém okruhu F. Velice obsáhlé „vyprávění“ jsem obdržela od 3. respondentů (pamětníci A, B, G). Pamětnice A mně zaslala vyplněný dotazník o rozsahu tří stran spolu se svými již dříve sepsanými vzpomínkami *Jugend in Böhmen, vergiftet vom Nationalismus* (o rozsahu 65ti stran), na které v dotazníku odkazuje. Pamětník B zodpověděl dotazník souvislým vyprávěním o rozsahu 5ti stran. Pamětník G rozepsal své vzpomínky na 10 stran a vedle toho mně zaslal i kopii vzpomínek zesnulého pamětníka ze Žacléře (pamětník H). Těmito vzpomínkami chtěl doplnit část své výpovědi (viz. stručná charakteristika pamětníků). Obsáhlou odpověď, především na otázky okruhu F (vztah k Čechům, Česku, a k SL), jsem obdržela i od pamětníka C. K otázkám okruhu C (vzpomínky na první dny po válce v okrese Trutnov), D (vzpomínky na odsun) se nemohl však z vlastní zkušenosti vyjádřit, neboť v roce 1942 narukoval do Wehrmachtu a účastnil se války až do kapitulace Německa. Na okruhy otázek C, D, ale i E (život v Německu po odsunu) odpověděl naopak obsáhleji pamětník E, zatímco odpovědi u ostatních okruhů ponechal stručné, někde i heslovité. Poslední pamětník D, o kterém jsem se ještě nezmínila rozvedl především odpovědi na otázky okruhu B (vztahy mezi Čechy a Němci před a za války) a C. Na otázky pod okruhem D odpověděl velice stručně. Tolik souhrnně o přístupu jednotlivých respondentů k zodpovídání otázek v dotazníku.

Nyní přistoupím k stručně charakteristice vztahů a postojů pamětníků k příslušníkům české národnosti, k jejich bývalému domovu v okrese Trutnov a k ostatním odsunutým Němcům. Zároveň se pokusím vybrat to, čím se ve svých odpovědích odlišují od ostatních pamětníků, příp. v čem se naopak shodují. Předem bych jen uvedla, že ani u jednoho z respondentů není patrný výslovně negativní vztah k Čechům a ČR.

Podívejme se nejprve na **pamětníci F** (nar. 1934), původem z Pilníkova, jejíž odpovědi byly nejstručnější. Tato pamětnice jako jediná jednoznačně vypovídá, že se s Českou republikou necítí být jakýmkoli způsobem spjata a také nemá žádné kontakty k Čechům. Na rozdíl od svých rodičů Pilníkov navštívila. A to jednou, před třemi roky. Návštěva u ní vyvolala sice mnoho vzpomínek i jisté dojetí, avšak za svoji vlast (Heimat)²²⁶ i

---

²²⁵ Vzpomínky již zesnulých pamětníků H a I, které mně poskytl pamětník G nezahrnuji do vyhodnocování.

²²⁶ V závorce uvádím vždy přesný výraz, kterého pamětník užije.

domov (zu Hause) pokládá nyní už jen současné místo pobytu, tedy Mnichov. Pamětnice výslovně pochybuje, že její generace, na rozdíl od té předchozí, která vyhnání (Vertreibung) prožila vědomě (bewußt), by mohla pociťovat opravdovou spjatost se svojí původní vlastí (echten Heimatverbundenheit). Z tohoto důvodu také SL nepovažuje za reprezentativní instituci celé skupiny sudetských Němců a též se v něm neangažuje. Kontakt, ovšem pouze volný, udržuje jen s jedním „kamarádem“ z dětství, jehož rodina byla též vyhnána (vertrieben). Vztahy svých rodičů k Čechům před válkou popisuje jako přátelské. Její otec jako zubař ošetřoval mnoho českých pacientů ve své ordinaci a její matka ovládala český jazyk. Zda rodiče byli pro odstoupení pohraničí v roce 1938 neví, nicméně nebyli členy žádné politické strany ani organizace. Po válce k nim Češi chovali zdrženlivě, nikoli však zle (bösaartig). Ani se nestali obětí násilného zacházení. Ze zákazů a omezení namířených proti Němcům, zmiňuje pamětnice pouze zákaz vycházení. Rodiče se zaobírali myšlenkami na útěk²²⁷. Celá rodina byla zařazena do transportu začátkem roku 1946, ovšem již v květnu 1945 museli opustit svůj dům a byli s dalšími Němci z Pilníkova odvezeni na práce do zahradnictví v Havlovicích. Cca po půl roce byli zařazeni do blíže nespecifikovaného tábora. Zde pamětnice pomáhala při práci v kuchyni a rodiče museli pracovat v přádelně lnu. Tolik k pamětnici F. Některé podobné rysy, které vykazují její odpovědi, najdeme i u pamětníka D.

Z odpovědi **Pamětník D** původem z Pilníkova (nar. 1933) lze usoudit, že vztah ke své bývalé vlasti není také příliš silný. Doma (zu Hause) se cítí být v Německu, Pilníkov navštívil dvakrát v roce 1965, 1973, s ostatními odsunutými se v podstatě nestýká. S Čechy žádné kontakty nemá, ale výslovně podotýká, že k nim necítí ani žádné averze. V SL se neangažuje, nicméně „krajanské sdružení“ (eine Landsmannschaft) k pěstování a udržování národních a lidových zvyků (Volkstum) považuje za smysluplné. Vztahy mezi Čechy a Němci před rokem 1918 popisuje jako více méně bezproblémové. Po roce 1918 uvádí, že česká vláda nejednala s Němci příliš diplomaticky. Jako příklad uvádí obsazování veřejných postů českým personálem, což dle jeho názoru vedlo německého obyvatelstvo k semknutí, zakládání různých spolků s kulturním, ale i nacionalistickým pozadím, čímž byla připravena půda pro Hitlerovu propagandu a většina obyvatel byla pro odstoupení pohraničí. V odpovědích k okruhu D a E pamětník zmiňuje osobní zkušenost s Rusy a českými partyzány, která se obešla

---

²²⁷ Otázku (D –d) - zda rodiče přemýšleli o útěku, jsem blíže nespecifikovala. Důvody k útěku mohou být rozmanité. Vyjmenujme obecně ty nejdůležitější, které se mohou, ale nemusí prolínat: 1) strach z násilného zacházení (viz ot. V dotazníku C – a); 1) rodiče předpokládali budoucí vývoj; 3) rodiče byli vedoucími členy nacistické organizace či strany (viz. otázka v dotazníku B –e).

naštěstí bez násilí. Dále pak líčí jak byli vykázáni z domu a museli se stěhovat dvakrát do jiného bytu. O transportu v květnu 1946 hovoří jen stručně.

Podívejme se nyní na pamětníky G a E, které spojuje zkušenost s divokým odsunem. U **pamětníka G** původem z Bernartic (nar. 1929) je z jeho odpovědi patrný silný vztah k původnímu domovu (ich selbst bin einige Male wieder zu Hause gewesen), ke své původní vlasti (Meine frühere oder man sagt auch alte Heimat). Podle svých slov zde prožil šťastné dětství i mládí. Bernartice a okolí navštívil několikrát, poprvé v roce 1991, kdy zde s bývalými spolužáky uspořádali třídní sraz. Pamětník hovoří i o stálých kontaktech s vyhnanými Němci, prostřednictvím „domovských“²²⁸ okresních spolků (Heimatkreise) – především díky „Riesengebirgler Heimatkreis Trautenau“, jenž má sídlo ve Würzburgu a patronát nad městem Trutnov. Dále pamětník vypráví o spolupráci jednotlivých českých obcí se „sudetoněmeckými krajskými kroužky“ (kde se schází Němci podle původního místa bydliště) např. při organizování srazu v příslušné obci, odkud Němci pochází. Zmiňuje se i o peněžním daru od bývalých německých občanů na obnovu kostela. Pamětník nyní žije ve spolkové zemi Baden – Württemberg, která se pro něj stala do jisté míry novou vlastí (gewissermaßen neue Heimat). Osobní kontakty s Čechy nemá. Členem SL není, pokládá však jeho práci i zastupování zájmů Sudetských Němců za velice důležité, neboť ze strany spolkové vlády a dalších politických stran nejsou tyto podle jeho slov dostatečně zastoupeny. Proto SL v jeho práci rád podporuje. A jaké vzpomínky má na svůj život v Bernarticích? V okruhu otázek B o vztazích mezi Němci a Čechy pamětník nejprve obecně popisuje národnostní rozložení obyvatel v Bernarticích před, po roce 1919, a po roce 1938. Tedy příchod českých rodin a v roce 1938 jejich odchod, přičemž podotýká, že nešlo o vyhnání nebo nucený odsun. Jaký postoj měli rodiče k Čechům, pamětník nemůže říci, neboť v jejich okruhu přátel se žádní nevyskytovali, už proto, že Bernartice byly více méně celé německé. V rámci podotázek d) a e) pamětník podrobně líčí situaci těsně před odstoupením pohraničí Německa. Vypráví především o budování obranných valů a bunkrů českými vojáky, čímž byl omezován běžný život tamějších obyvatel. Pamětníkův otec v průběhu druhé světové války převzal vedení poštovního úřadu v Bernarticích, před tím zde pracoval jako listonoš. Po připojení k Německu, píše pamětník, byl jeho otec jakožto úředník nucen vstoupit do NSDAP, což nemělo žádný význam (das war keine Sache von irgendeiner Bedeutung und trat auch nie irgendwie in Erscheinung). Pamětník si nevzpomíná, že by kdy otec nosil stranický

---

²²⁸ v tomto spojení dávám přednost termínu „domovský“ před „vlasteneckým“

odznak nebo chodil na nějaké stranické schůze. K otázkám okruhu C a E, tedy ke zkušenostem z poválečného období a z divokého odsunu se pamětník obsáhle rozepisuje a to jak obecně tak konkrétně. Pamětník podrobně vyjmenovává nařízení namířená proti Němcům, zmiňuje zatčení otce, jeho internování v táboře v Žacléři a následné nasazení na práce do uhelných dolů, prohledávání jejich bytu Čechy, průběh divokého odsunu (O divokém odsunu – 30.7.1945 a o poměrech ve věznicích se zmiňují v příslušné historické části textu). Stejně rozsáhle zodpovídá pamětník otázky k okruhu E, tedy následného života v Německu. Jelikož jeho rodina byla odsunem rozdělena, tudíž každý se dostal do jiné okupační zóny, popisuje především to, jak složité i nebezpečné bylo se znovu shledat. Z pamětníkova vyprávění si můžeme udělat jasnou představu o tom, co musel prožívat, jak se cítil a v jak nelehké situaci se ocitl.

Druhým pamětníkem, který zažil divoký odsun již v červnu 1945, je **pamětník E** původem ze Svobody nad Úpou (nar. 1938). Tento pamětník byl velice stručný, co se týká odpovědí z okruhu otázek F. Pamětník se cítí být doma (zu Hause) jak ve svém současném bydlišti v Německu, tak ve své původní vlasti (Heimat). Jelikož rodina žila v bývalé NDR, mohla poprvé navštívit svoji původní vlast (Heimat) až od 60. let. Od té doby zde však byli podle slov pamětníka mnohokrát, protože tu zůstali jejich příbuzní a známí, kteří jakožto „nepostradatelné pracovní síly nebyli vyhnáni a později nemohli „ven“ , neboť museli přijmout československé státní občanství“. Pro úplnost musím dodat, že k tématu vztah k původní vlasti, mně pamětník zaslal část článku, jehož obsah vyjadřuje i pamětníkův názor. Článek přikládám hned za pamětníkovi vzpomínky. Pamětník považuje SL za reprezentativní instituci pro všechny Sudetské Němce již na základě přijetí tzv. Charty vyhnanců (Charta der Vertriebenen) v roce 1950. Osobně se v SL angažuje v rámci Svazu vyhnanců (Bund der Vertriebenen), kde zastává funkci předsedy saského okresu Vogtland. O vztazích Němců a Čechů před válkou se pamětník vyjadřuje obecně a heslovitě [pamětník se narodil v roce 1938] . Do odstoupení pohraničí je charakterizuje jako rozpolcené (gespalten). Od vzniku Československé republiky pak podle jeho slov „etnické napětí zesílilo“. Zde podotýká, že dokonce i listonoš musel být Čechem (selbst der Briefträger sollte Tscheche sein). Již z tohoto důvodu byli rodiče pro odstoupení pohraničí Německu. Rodiče byli dále členy různých tělovýchovných, kulturních spolků a sudetoněmeckých svazů, které pamětník charakterizuje jako blízké Henleinovu hnutí (Nähe zur Henlein – Bewegung). O chování Čechů (Rusů) po válce píše, že Rusů se báli tak i tak, ale co pro ně bylo děsivé a strašné (furchtbar und schrecklich) byla skutečnost, jak s nimi zacházeli Češi. Mezi opatřeními namířenými proti Němcům zmiňuje pásku „N“, kterou museli nosit stejně „jako Židé hvězdu za Hitlera“. Dále

jmenuje rabování Čechů i Rusů, zákaz vycházení a souhrnně pak Benešovy dekrety. K otázkám okruhu D o samotném odsunu zaslal zprávu, kterou sepsali na základě jím poskytnutého rozhovoru, žáci základní školy (o jeho průběhu se zmiňují v historické části textu). Co se týká násilí spáchaného na jeho rodině – pamětník zmiňuje, že sestra jeho matky byla znásilněna Rusy a následně se oběsila. Matčin mladší bratr navíc padl ve válce. Živobytí v Německu těsně po odsunu bylo pro celou rodinu též náročné.

V SL se v mnoha ohledech angažuje i další pamětník, **pamětník C** původem ze Žacléře (nar. 1921). Tento pamětník je toho názoru, že SL a Svaz vyhnanců (BdV) zastupuje zájmy Sudetských Němců dostatečně. Pamětník cítí ještě dnes úzké sepětí se svojí původní vlastí (Heimat), nicméně doma (zu Hause) je tam, kde založil rodinu, tedy v Německu. Pamětník navštívil svojí původní vlast poprvé v roce 1971, později své návštěvy opakoval téměř každoročně, neboť se začal zasazovat o zachování německého kulturního bohatství v Krkonoších. Kromě shánění finančních darů na opravu zdejších památek, se podílel přes 50 let na vydávání „domovského časopisu“ (Heimatzeitschrift) *Schatzlarer Heimatbriefe*, na organizování zájezdů do Krkonoš atd. Díky těmto aktivitám udržuje kontakt především s vedoucími pracovníky jednotlivých úřadů v okrese Trutnov, jinak jsou jeho kontakty s Čechy omezené. Pamětník však udržuje přátelské kontakty s řadou Němců (i smíšených manželství), kteří z hospodářských důvodů vyhnání nebyli, a které poznal při svých návštěvách. Pamětník se též zmiňuje o každoročních setkáních „domovského okresního spolku Trutnov“ (Heimatkreis Trautenau), kde někteří účastníci při hovoru užívají svůj bývalý dialekt a pěstují zde své staré zvyky. A jak vzpomíná pamětník C na vztahy mezi Čechy a Němci před válkou? Do začátku třicátých let pamětník soužití obou národností popisuje jako přátelské a politické názory rodičů jako indiferentní. Teprve od roku 1934, kdy se stále výrazněji projevovala snaha o počestění pohraničních oblastí, se jak u jeho rodičů, tak u něho samého vyhroutil politický názor. Rodiče se stali členy SdP a byli pro odstoupení pohraničí. Na začátku roku 1938 se pak otec aktivně účastnil volební propagace. Otázky z okruhu C a D pamětník nemohl z vlastní zkušenosti zodpovědět, neboť v roce 1942 byl povolán do Wehrmachtu.

Podívejme se nyní na poslední dva pamětníky A a B, které spojuje jednak odmítavý postoj k SL, dále pak udržování kontaktů s odsunutými i neodsunutými Němci z původní vlasti, pozitivní vztah k bývalé vlasti a rovněž i snaha o korektní a přátelské vztahy s Čechy. **Pamětník B** původem ze Sklenářovic (nar. 1935) mluví o této obci, resp. Krkonoších jako o své vlasti, která vlastí i nadále zůstane. Pod pojmem vlast pak rozumí především přírodu,

hory, řeky atd. Pamětník se necítí být úzce spjat však pouze s oblastí Krkonoš, ale i s celým Českem. V ČR tráví často dovolenou se svojí ženou. Ubytovávají se většinou v privátech a malých pensioonch Čechů, s nimiž mají jen dobré zkušenosti. Nápadný je u těchto Čechů zprvu prý jistý odstup a zdrženlivost, když jim však pamětník se ženou nadšeně referují o tom, co vše viděli na výletě, jsou Češi přátelští a otevření. Pamětník považuje za nutné, alespoň v základech ovládat český jazyk, Češi jsou pak o to více otevření. Proto se ženou v 70. letech začal chodit na večerní kurzy češtiny. Mnohé toho podle jeho slov mezitím zapomněli, nicméně jejich čeština vystačí přinejmenším pro zdvořilostní rozhovory v restauracích i pensioonch, což Češi oceňují. V Německu se pamětník často setkává s dalšími vysídlenými Němci (Aussiedler), tráví společně odpoledne povídáním a prohlížením fotografií atd. „jako jedna velká rodina“. V SL se pamětník neangažuje. Po revoluci (pamětník žije v bývalé NDR) navštívil dvakrát jejich sezení a zjistil, že SL nezastupuje jeho zájmy. SL nepokládá za reprezentativní instituci Sudetských Němců. Je toho názoru, že SL se málo zasazuje o dobré česko – německé vztahy, a skrytě naopak působí proti vzájemnému porozumění obou národů. Pamětník je nicméně členem krkonošského domovského spolku (Riesengebirgsheimatverein), jehož postoj k Čechům se podle pamětníkových slov ostře odlišuje od postojů SL. Pamětník má kontakt cca s 60ti Němci pocházejícími též ze Sklenářovic, se kterými společně navštívili dvakrát okres Trutnov. Pamětník podotýká, že z těchto Němců se cítí být SL zastupováno maximálně 10 procent. Ostatní Němci původem ze Sklenářovic, jež se v SL aktivně angažují, se s pamětníkem ani s celou jeho skupinou nepokoušejí navázat kontakt. Pamětník svojí výpověď ukončuje touto větou: „Stále existují nenapravitelní, kteří by rádi vrátili minulost. Já k nim nepatřím.“ V tématickém okruhu otázek B o vztazích mezi Čechy a Němci před válkou a za války kromě jiného výslovně popisuje postoj svůj i svých rodičů k německým nacionalistům. Na rozdíl od své matky a babičky, byl jimi jako dítě nadšen na základě školní propagandy. Pamětník doslovně píše: „My děti, jsme se chtěli stát rychle dospělými, abychom se směli na všem podílet.“ Dále líčí i vztah jednotlivých obyvatel k válečným zajatcům, kteří zde za války byli nasazeni na práce. Pamětník s rodinou byl zařazen do transportu v srpnu 1946, jehož průběh podrobně ve své zprávě popisuje.

Podobný postoj a další shodné rysy ve výpovědi se objevují u **pamětnice A** původem z Mladých Buků, část svého dětství strávila však v Praze a Šumperku (nar. 1931). Pamětnice se cítí být doma (zu Hause) ve Würzburgu, kde žije od roku 2002. Slovo vlast (Heimat) pamětnice ale nepoužila, na otázku F a) odpovídá následovně: „Pocházím se Sudet, pak jsem žila v okolí Bambergu, poté ve městě Erlangen u Norimberku, dále v zahraničí, v Alzenau a

ve Würzburgu.“ Pamětnice navštívila okres Trutnov i Prahu v roce 1977 a v roce 2005 Mladé Buky. Udržuje kontakt s bývalou spolužačkou a v rámci každoročního srazu domovského spolku původních obyvatel Krkonoš (Riesengebirgler Heimattreffen) ve Würzburgu i s dalšími Němci z Mladých Buků, kteří byli též vyhnáni (vertrieben). Co se týká kontaktů s Čechy, je pamětnice ve spojení se spolkem „Kruhu přátel česko – německého porozumění“. Dále má kontakt s Josefem Škrábkem, autorem knihy „*Včerejší strach*“ [Vyšehrad, Praha 2006, 3. přepracované vyd./ „*Die gestrige Angst*“ „Neisser Verlag, Dresden 2006]. Zná minimálně jednu Česku, která delší dobu žije ve Würzburgu. Kromě toho pamětnice usiluje o to, aby město Würzburg pro vyhnané Němce z Krkonoš, vytvořilo z dosavadního, 50 let přetrvávajícího patronátu nad městem Trutnov, partnerství.

Pamětnice se v SL neangažuje, neboť zastává odlišné názory nejen ohledně Benešových dekretů. SL rovněž nepovažuje za reprezentativní instituci pro celou sudetoněmeckou národnostní skupinu. V závorce pak dodává následující: „pokud tedy ještě vůbec něco takového jako „sudetoněmecká národnostní skupina existuje“. Pamětnice v rámci tématického okruhu B líčí také kromě jiného, jak vnímala jako dítě vztahy mezi Němci a Čechy, jak se napětí mezi oběma národnostmi odráželo u dětí, jak vnímala nacistickou propagandu, vstup do HJ, popisuje i obšírněji politické postoje rodičů a příbuzenstva. Část jejího příbuzenstva byla zařazena do divoké odsunu, ona s rodinou byla vysídlena (ausgesiedelt) na přelomu května a června 1946.

Jak jsem již uvedla, nechci „vzpomínky“ pamětníku zobecňovat, nicméně na základě předchozího rozboru, lze pomyslně vysledovat tři základní rysy v postojích našich pamětníků k „česko – německé minulosti“, které se částečně prolínají. První skupina pamětníků ke své původní vlasti i německým spoluobčanům ztratila téměř veškeré vazby, jejich postoj k Čechům je zcela neutrální, se svou minulostí se smířili. V další skupině zůstává i nadále silný pocit sounáležitosti se „sudetoněmeckým národem“ i původní vlastí, rovněž však i více či méně silný pocit křivdy a utrpeného bezpráví. Jejich vztah k příslušníkům české národnosti se na první pohled jeví jako neutrální, je zde však z části cítit jakési nevyslovené napětí. Poslední skupinu charakterizuje rovněž pozitivní vztah ke své původní vlasti, resp. ke svému rodišti, i ke svým bývalým německým „rodákům“. Z odpovědí je však patrné, že se tato skupina vyrovnala se svojí minulostí a zároveň aktivně usiluje o dobré vztahy obou národů. Do jaké míry korespondují jednotlivé postoje s traumatickými zážitky nelze jednoznačně stanovit. Můžeme však obecně říci, že divoký odsun svou nečekaností a charakterem, byl daleko větší psychickou zátěží pro postižené než organizované transporty a tudíž tyto zážitky

mohou, a z části to potvrzují i výpovědi pamětníků, být jedním z faktorů, které ovlivňují zmíněné postoje pamětníků.

Závěr

Jak již bylo řečeno na problematiku odsunu nelze nahlížet bez historické kontextu. Což však neznamená, že ho nelze odsoudit jako nehumánní prostředek k řešení politických problémů. „Kontext“ v žádném případě nemůže ospravedlňovat spáchané bezpráví ať na té či oné straně, nemůže omlouvat činy minulosti vzorcem příčina následek. Z tohoto důvodu nemá podle mého soudu ani smysl srovnávat jeden zločin s druhým, neboť bychom se tak dostali do věčného kruhu omlouvání minulosti. Souvislosti jednotlivých událostí nám však mohou přinejmenším přiblížit pohnutky, které vedly oba národy k činům, jichž by měly nyní litovat a především se z nich poučit, aby se extrémní nacionalistické chyby neopakovaly. Otevřenému dialogu a odbourávání jednotlivých tradovaných nacionálních obrazů by jistě mohl být nápomocen takový úhel pohledu, který by celou problematiku neviděl jako spor dvou národností, ale jako utrpení jednotlivců, ať už se týkalo Němců, Čechů nebo Židů. Nalézt pochopení a soucítit se zkušenostmi těch druhých, nevidět pouze svůj vlastní „osud“, přiznat si třeba i jen částečnou zodpovědnost za to, co se stalo, zřeknout se extrémních požadavků, které by způsobily dalším lidem újmu, je cestou, která jistě není lehká, zvláště pak pro ty, kteří zažili na „vlastní kůži“ nacistický režim nebo odsun, ale je dle mého mínění jedinou cestou, jak se vyrovnat s minulostí. Svědectví pamětníků ukazují, že tato cesta je možná.

Přílohy

- příloha 1: a) mapa okresu Trutnov po roce 1938
b) česko – německý seznam obcí a měst v okrese Trutnov
- příloha 2: a) vyhláška OSK z 19. července
b) rozkaz k vystěhování z bytu
c) legitimace antifašisty
d) přepravní lístek odsunované osoby
- příloha 3: Vzpomínky jednotlivých pamětníků

Seznam zkratek

BdV	Bund der Vertriebenen (Svaz vyhnanců)
f	fond
HJ	Hitler Jugend
IT(S)	internační tábor (středisko)
kt	karton
KVNB	Komise pro vnitřní národní bezpečnost
MNO	ministerstvo národní obrany
MV	ministerstvo spravedlnosti
MS	ministerstvo vnitra
MSK	místní správní komise
NB	Národní bezpečnost
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nacionálněsocialistická německá strana dělnická)
ONV	okresní národní výbor
OSK	okresní správní komise
OOÚ	oblastní osídlovací úřad
OÚ	Osídlovací úřad (Praha)
OÚOP	okresní úřad ochrany práce
PT (S)	pracovní tábor (středisko)
P a ST (S)	pracovní a sběrný tábor (středisko)
RG	revoluční garda
RNV	revoluční národní výbor
TNK	trestní nalézací komise
SdP	Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
sign	signatura
SKR	Spojenecká kontrolní rada
SL	Sudetendeutsche Landsmannschaft (Sudetoněmecké krajanské sdružení)
SNB	Sbor národní bezpečnosti
SOka	Státní okresní archiv Trutnov
SPON	Skupina pro odsun Němců

ZNV

zemský národní výbor

ZVIT

zemské velitelství internačních táborů

Seznam použité literatury a pramenů:

1. Archivní prameny

Státní okresní archiv Trutnov:

a) Fond Okresní národní výbor 1945 – 1990 (1999)

- Spisový plán 1945 – 1948: I/ Ústavní věci státu, zemí, okresů a obcí
III/ Bezpečnost
IV/ Spolky a shromáždění
V/ Vojenské věci
- Knihy správní: Kniha zápisů ze schůzí ONV 1945
Kniha zápisů ze schůzí ONV 1946
Kniha zápisů ze schůzí rad ONV 1947
Kniha zápisů ze schůzí rad ONV 1948

b) Fond Sběrka dokumentace

- Brunclík, V. : Trutnov v první republice. Neuvěřitelné do roku 1945.
- Brunclík, V.: Návrat do pohraničí.

c) Kroniky:

- Pamětní kniha města Trutnov, IX.sv., obd. 1945 – 1952.

2. Publikované prameny

- Amtliches Gemeindeverzeichnis für das Deutsche Reich auf Grund der Volkszählung 1939. Hrsg. vom statistischen Reichsamte. Verlag für Sozialpolitik, Wirtschaft und Statistik. Berlin 1941.
- Právní aspekty odsunu sudetských Němců. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1995.
- Statistický lexikon obcí. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna, č. 266 sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 1. prosince 1930. Orbis Praha 1934.
- Statistický lexikon obcí. Úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, č. 266 sb. zák. a nař. Vydán Ministerstvem vnitra a Státním úřadem statistickým na základě výsledků sčítání lidu z 15. 2. 1921. SÚS, Praha, 1924.

3. Literatura

- BÍLEK, J.V.: K velkému cíli. In: K velkému cíli. Trutnovsko 1949 (2.část). Výstavní výbor Krkonošské výstavy. Trutnov 1949.
- Erzwungene Trennung. Hrsg. für die Deutsch-Tschechische und Deutsch-Slowakische Historikerkommission v. detlef Brandes. Essen 1999.
- HABEL, F.P.: Die Sudetendeutschen. Band 1. 2. Auflage. Hrsg. Von professor Dr. Wilfried Schlau. Mainz 1998.
- HAHNOVÁ, E.: Sudetoněmecký problém: Obtížné loučení s minulostí. Albis international. Ústí nad Labem 1999.
- HAHNOVÁ, E.: Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání. Votobia. Praha 2002.
- KUČERA, J.: Žralok nebude nikdy tak silný. Československá zahraniční politika vůči Německu 1945 – 1948. Argo. Praha 2005
- JUST, A. a kol.: Patnáct vítězných let na Trutnovsku 1945 – 1960. Vlastivědný sborník „Trutnovsko“ (č.8). Okresní vlastivědné muzeum v Trutnově. Trutnov 1960.
- KMONÍČEK, J.: Návrat domů. Proměny pohraničí severovýchodních Čech v letech 1945 – 1948. Kruh. Hradec Králové 1982.
- KURAL, V.: Místo společenství konflikt! Ústav mezinárodních studií. Praha 1994
- KURAL, V. a kol.: Studie o sudetoněmecké otázce. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1996.
- KURAL, V. a kol.: Krajské organizace sudetských Němců v SRN. Studie o sudetoněmecké otázce, část II. Ústav mezinárodních vztahů. Praha 1998.
- NĚMEČEK, J. a kol.: Cesta k dekretům a odsun Němců. Littera Bohemica. Praha 2002.
- STANĚK, T.: Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Academia. Praha 1991.
- STANĚK, T.: Tábory v českých zemích 1945 – 1948. Tilia. Šenov u Ostravy 1996.
- STANĚK, T.: Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábor a věznice) v květnu a srpnu 1945. ISE. Praha 1996.
- TEODORIDISOVÁ, A.: Německá menšina na Královédvorskú po druhé světové válce, in: Ročenka SOKA Trutnov 1999. Trutnov 2000.
- Vertreibung, Aussiedlung, Transfer/ (ed. Zand, G., Holý, J.). Host. Brno 2004.
- WÁGNEROVÁ, A.: 1945 waren sie Kinder. Flucht und Vertreibung im Leben einer Generation. Kiepenheuer & Witsch. Köln 1990.

- WÁGNEROVÁ, A.: Neodsunuté vzpomínky. Česká zkušenost pohraničí. Prostor. Praha 1993.
- WELZER, H.: Das kommunikative Gedächtnis. Eine Theorie der Erinnerung. C.H. Beck. München 2002.
- ZIMMERMANN, Volker: Sudetští Němci v nacistickém státě. Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938 – 1945). Prostor. Praha 2001.